

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

**Навчально-методичний
посібник**

Київ – 2026

УДК 352/354(4)(075.8)

У навчально-методичному виданні, підготовленому відповідно до навчальної програми «Регіональна політика Європейського Союзу», викладено загальні методичні принципи та теоретичні засади вивчення дисципліни для студентів стаціонарної форми навчання спеціальності С3 Міжнародні відносини. Навчально-методичний посібник містить орієнтовний навчально-методичний план та програмний матеріал до вивчення дисципліни, інформаційні матеріали з лекційного блоку дисципліни.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 9 від 12.05.2026 р.).

Рад15 Укладачі: кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Радченко Л.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Лановюк Л.П.

Рецензенти: кандидат історичних наук, доцент Хвіст В.О.
кандидат філософських наук, доцент Культенко В.П.

Навчально-методичне видання Регіональна політика Європейського Союзу

**для студентів
спеціальності С3 Міжнародні відносини**

Укладач: РАДЧЕНКО Людмила Сергіївна,
ЛАНОВЮК Людмила Петрівна

Видання друкується в авторській редакції
Підписано до друку 19.05.2026 р. Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 10 Обл.-вид. арк. 14,2
Наклад 50 пр. Зам. № 616

Надруковано в типографії ПП «ДІРЕКТ ЛАЙН»
м. Київ, вул. Васильківська 28

ЗМІСТ

Вступ	4
Тематичний лекційний план з дисципліни «Регіональна політика Європейського Союзу».....	13
Змістовий модуль 1. Регіональна політика ЄС: від теорії до транскордонної практики	
<i>Лекційне заняття 1.</i> Теоретико-методологічні основи регіональної науки та політики ЄС: концепції, моделі та сучасні парадигми.....	17
<i>Лекційне заняття 2.</i> Структурні фонди та програми розвитку регіонів: перші кроки ЄС у регіональній політиці.....	40
<i>Лекційне заняття 3.</i> Транскордонна регіональна політика Європейського Союзу: механізми, інструменти та напрями реалізації	56
<i>Лекційне заняття 4.</i> Україна у системі транскордонної регіональної політики ЄС: участь, виклики та перспективи.....	73
Змістовий модуль 2. Регіональна політика ЄС: бенчмаркінг, глобалізаційні виклики та український вектор розвитку	85
<i>Лекційне заняття 5.</i> Бенчмаркінг стратегій територіальних реформ в ЄС.....	85
<i>Лекційне заняття 6.</i> Регіональна політика ЄС у контексті глобалізації та трансатлантичних відносин.....	116
<i>Лекційне заняття 7.</i> ЄС і Україна: розвиток територіальної стратегії України на основі досвіду країн ЄС	124
Завдання для самоконтролю	157
Питання, задачі, завдання, кейси.....	160
Приклади тестових завдань для контролю знань	166
Загальний список рекомендованих джерел і літератури	174
Словник термінів і основних понять	179

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується активізацією інтеграційних процесів, зростанням ролі регіонального розвитку та необхідністю забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання територій. У цьому контексті особливого значення набуває регіональна політика, яка виступає одним із ключових інструментів подолання територіальних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення соціальної згуртованості.

Європейський Союз є унікальним прикладом наднаціонального інтеграційного об'єднання, в межах якого сформовано одну з найефективніших моделей регіональної політики у світі. Вона спрямована на зменшення економічних і соціальних відмінностей між регіонами держав-членів, стимулювання сталого розвитку територій, підтримку інноваційної діяльності, модернізацію інфраструктури та підвищення рівня життя населення. Регіональна політика ЄС стала важливим інструментом реалізації стратегічних цілей Європейського Союзу, зокрема економічного зростання, соціальної інтеграції та територіальної згуртованості.

Формування та розвиток регіональної політики Європейського Союзу відбувалося поступово, у процесі поглиблення європейської інтеграції. З моменту створення Європейських співтовариств у середині ХХ століття проблема нерівномірності розвитку територій залишалася актуальною. Різниця у рівні економічного розвитку між країнами та регіонами вимагала створення ефективних механізмів фінансової підтримки та інституційного регулювання. Саме тому регіональна політика стала одним із ключових напрямів діяльності Європейського Союзу.

Сьогодні регіональна політика ЄС є комплексною системою заходів, інструментів та програм, спрямованих на підтримку економічного та соціального розвитку регіонів. Вона реалізується через спеціальні фінансові інструменти – структурні та інвестиційні фонди, а також через різноманітні програми розвитку, які сприяють модернізації економіки, розвитку інфраструктури, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку людського капіталу та підвищенню інноваційного потенціалу регіонів.

Важливим аспектом сучасної регіональної політики Європейського Союзу є її орієнтація на принципи сталого розвитку, екологічної безпеки, цифрової трансформації та інноваційного зростання. У рамках реалізації нової фінансової перспективи ЄС особлива увага приділяється підтримці зеленого переходу, розвитку цифрової економіки, зміцненню економічної стійкості регіонів та підвищенню їхньої конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Для України досвід формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу має надзвичайно важливе значення. У контексті євроінтеграційних процесів та реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 р. постає необхідність адаптації європейських підходів до управління регіональним розвитком, впровадження сучасних механізмів фінансування регіональних проєктів та удосконалення системи стратегічного планування розвитку територій.

Європейський досвід демонструє ефективність використання інструментів багаторівневого управління, партнерства між державою, регіонами та місцевими громадами, а також широкого залучення громадянського суспільства до процесів формування та реалізації регіональної політики. Саме ці підходи можуть бути корисними для модернізації системи державного управління регіональним розвитком в Україні.

Особливої актуальності вивчення регіональної політики Європейського Союзу набуває в умовах реформування системи публічного управління в Україні, реалізації реформи децентралізації та формування нової моделі регіонального розвитку. Запровадження сучасних європейських механізмів планування та фінансування розвитку територій сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів, зміцненню економічного потенціалу регіонів та покращенню якості життя населення.

З огляду на це, підготовка фахівців, які володіють знаннями щодо механізмів функціонування регіональної політики Європейського Союзу, є важливим завданням сучасної системи вищої освіти. Студенти повинні не лише розуміти теоретичні засади регіонального розвитку, але й володіти практичними навичками

аналізу регіональної політики, оцінювання ефективності програм розвитку та використання європейських інструментів фінансування.

Таким чином, вивчення регіональної політики Європейського Союзу дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування сучасних інтеграційних процесів, особливості управління територіальним розвитком та можливості використання європейського досвіду для забезпечення сталого розвитку регіонів України.

У сучасних умовах, коли Україна активно просувається на шляху європейської інтеграції, поглиблення знань про інституційні механізми та інструменти регіональної політики Європейського Союзу є необхідною передумовою ефективного реформування системи управління регіональним розвитком та формування конкурентоспроможної економіки.

Навчально-методичне видання «Регіональна політика Європейського Союзу» спрямоване на забезпечення комплексного вивчення теоретичних та практичних аспектів формування і реалізації регіональної політики ЄС. Посібник покликаний сприяти формуванню у студентів системного розуміння механізмів регіонального розвитку в Європейському Союзі, ознайомленню з основними інституціями, інструментами фінансування та програмами підтримки регіонів.

Основною метою навчально-методичного видання є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про сутність, принципи, інституційні механізми та інструменти реалізації регіональної політики Європейського Союзу, а також про можливості використання європейського досвіду у процесі реформування регіональної політики України.

Для досягнення поставленої мети у навчально-методичному виданні передбачено вирішення таких основних **завдань**:

- розкрити теоретичні засади формування регіональної політики Європейського Союзу;
- проаналізувати етапи становлення та розвитку регіональної політики ЄС;
- охарактеризувати інституційну структуру управління регіональною політикою в Європейському Союзі;
- розглянути основні фінансові інструменти та механізми підтримки регіонального розвитку;

- дослідити сучасні пріоритети регіональної політики ЄС у контексті сталого розвитку, інновацій та цифрової трансформації;
- проаналізувати можливості використання європейського досвіду регіонального розвитку в Україні.

У результаті вивчення дисципліни «Регіональна політика Європейського Союзу» студенти повинні **знати**:

- ❖ теоретичні засади формування та розвитку регіональної політики Європейського Союзу;
- ❖ передумови виникнення регіональної політики ЄС та основні етапи її еволюції;
- ❖ принципи функціонування регіональної політики Європейського Союзу, зокрема принципи субсидіарності, партнерства, програмування, концентрації та додатковості;
- ❖ інституційну систему управління регіональною політикою ЄС, роль і функції основних інституцій Європейського Союзу у формуванні та реалізації регіональної політики;
- ❖ нормативно-правову базу регіональної політики Європейського Союзу;
- ❖ основні фінансові інструменти підтримки регіонального розвитку в ЄС, зокрема структурні та інвестиційні фонди;
- ❖ механізми функціонування Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртованості та інших фінансових інструментів;
- ❖ сучасні пріоритети регіональної політики Європейського Союзу в умовах глобалізації, цифрової трансформації та переходу до «зеленої» економіки;
- ❖ основні програми та ініціативи ЄС, спрямовані на підтримку розвитку регіонів;
- ❖ механізми планування та реалізації регіональних програм розвитку в Європейському Союзі;
- ❖ особливості багаторівневого управління регіональним розвитком у ЄС;
- ❖ основні показники та критерії оцінювання ефективності регіональної політики;
- ❖ сучасні тенденції реформування регіональної політики Європейського Союзу;

❖ можливості адаптації європейського досвіду регіональної політики у процесі реформування системи регіонального розвитку України.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **вміти**:

❖ аналізувати особливості формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу;

❖ оцінювати ефективність інструментів підтримки регіонального розвитку в ЄС;

❖ здійснювати порівняльний аналіз регіональної політики Європейського Союзу та України;

❖ використовувати європейський досвід регіонального розвитку при аналізі соціально-економічних процесів у регіонах;

❖ працювати з нормативними документами та програмами Європейського Союзу у сфері регіональної політики;

❖ застосовувати отримані знання для аналізу сучасних процесів європейської інтеграції та розвитку регіонів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні набути таких **компетентностей**:

✚ **інтегральна компетентність (ІК):**

✚ Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

✚ **загальні компетентності (ЗК):**

✚ ЗК2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

✚ ЗК3. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

✚ ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність);

✚ ЗК6. Здатність працювати в міжнародному контексті;

✚ ЗК7. Здатність працювати в команді;

✚ ЗК8. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість;

✚ ЗК9. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

✚ **спеціальні (фахові) компетентності (СК):**

✚ СК1. Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики;

✚ СК2. Здатність приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності;

✚ СК3. Здатність аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення;

✚ СК4. Здатність аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні системи;

✚ СК5. Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному;

✚ СК7. Здатність здійснювати прикладні аналітичні дослідження проблем міжнародних відносин та світової політики, суспільних комунікацій, регіональних студій, професійно готувати аналітичні матеріали та довідки;

✚ СК8. Здатність організовувати та проводити міжнародні зустрічі та переговори, розробляти, аналізувати і оцінювати дипломатичні та міжнародні документи;

✚ СК9. Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України.

✚ *Програмні результати навчання (ПРН):*

✚ ПРН01. Знати та розуміти природу, джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики;

✚ ПРН02. Критично осмислювати та аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні відносини;

✚ ПРН05. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію про стан міжнародних відносин, світової політики та зовнішньої політики держав;

✚ ПРН06. Визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку;

✚ ПРН07. Оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем;

✚ ПРН13. Брати участь у професійні дискусії у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій, поважати опонентів і їхню точки зору, доносити до фахівців та широкого загалу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з фахових проблем;

✚ ПРН14. Оцінювати результати власної роботи і відповідати за особистий професійний розвиток.

У результаті вивчення дисципліни «Регіональна політика Європейського Союзу» здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати такі **результати навчання**:

- розуміти сутність, принципи та основні напрями формування регіональної політики Європейського Союзу, її роль у забезпеченні економічної, соціальної та територіальної згуртованості держав-членів;

- знати історичні передумови становлення та етапи розвитку регіональної політики ЄС, а також ключові чинники, що вплинули на її трансформацію в умовах поглиблення європейської інтеграції;

- аналізувати інституційний механізм формування та реалізації регіональної політики Європейського Союзу, визначати роль основних інституцій ЄС у процесі прийняття рішень у сфері регіонального розвитку;

- оцінювати ефективність програм і проєктів регіонального розвитку, що реалізуються в межах регіональної політики Європейського Союзу;

- здійснювати порівняльний аналіз регіональної політики ЄС та України, визначати можливості використання європейського досвіду для вдосконалення системи регіонального розвитку в Україні;

- аналізувати сучасні виклики та тенденції розвитку регіональної політики ЄС, зокрема у контексті цифровізації економіки, екологічної трансформації та сталого розвитку;

- застосовувати отримані знання для підготовки аналітичних матеріалів, наукових досліджень та практичних рекомендацій у сфері регіональної політики;

- обґрунтовувати напрями адаптації європейського досвіду регіонального розвитку у процесі реалізації державної регіональної політики України.

Результати навчання за дисципліною спрямовані на формування у студентів системного розуміння механізмів функціонування регіональної політики Європейського Союзу, розвитку аналітичного мислення та здатності застосовувати отримані знання у професійній діяльності у сфері міжнародних відносин, європейської інтеграції, публічного управління та регіонального розвитку.

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Регіональна політика Європейського Союзу» розроблений для фахової підготовки студентів стаціонарної форми навчання спеціальності СЗ Міжнародні відносини, підготовка яких здійснюється в НУБіП України. Також, видання може бути використане студентами закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальностями міжнародних відносин, європейських студій, економіки, публічного управління та адміністрування, усіма, хто цікавиться питаннями регіонального розвитку, європейської інтеграції та функціонування політик Європейського Союзу.

Навчально-методичне видання «Регіональна політика Європейського Союзу» має на меті сприяти формуванню сучасного наукового та практичного бачення регіонального розвитку, підготовці висококваліфікованих фахівців та поглибленню досліджень у сфері європейської інтеграції та регіональної політики.

У запропонованому навчально-методичному посібнику містяться загальні методичні принципи щодо вивчення дисципліни, навчально-методичний план, теми лекційних занять та теоретичний матеріал. Ефективному вивченню навчального курсу сприяють не лише аудиторні заняття, а й значною мірою самостійна робота студентів. Необхідна постійна систематична робота з різноманітними джерелами країнознавчої інформації: енциклопедіями, довідниками, статистичними довідниками, науковими монографіями та статтями, науково-популярною літературою, інформацією з мережі інтернет

тощо. Прослухавши цей навчальний курс студенти отримають можливість надалі самостійно удосконалювати свої знання шляхом самоосвіти, а також використовувати отримані навички у навчальному процесі. Матеріал розміщений окремими блоками відповідно до модульно-рейтингової системи навчання.

Програма навчальної дисципліни «Регіональна політика Європейського Союзу», на основі якої підготовлений навчально-методичний посібник складається із двох навчальних модулів: Регіональна політика ЄС: від теорії до транскордонної практики; Регіональна політика ЄС: бенчмаркінг, глобалізаційні виклики та український вектор розвитку. Загальна кількість годин становить – 150 (4 кредити ECTS), з яких 45 годин – це аудиторні заняття, і 105 годин – самостійна робота. Кожний модуль включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу. Контроль здійснюється за рейтинговою системою. Оцінка успішності знань студентів здійснюється у таких формах: поточний, проміжний і підсумковий контроль. Формою підсумкового контролю з дисципліни є іспит.

ТЕМАТИЧНИЙ ЛЕКЦІЙНИЙ ПЛАН
З ДИСЦИПЛІНИ «РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»
(орієнтовний розподіл навчального часу)

Змістовий модуль I. Регіональна політика ЄС: від теорії до
транскордонної практики

Лекційне заняття 1. Теоретико-методологічні основи регіональної науки та політики ЄС: концепції, моделі та сучасні парадигми (3 год)

Суть та визначення регіональної науки. Поняття регіону, території, простору та їх класифікація.

Теорія абсолютної переваги. Теорія порівняльної переваги. Теорія сільськогосподарського штандорта Й. Тюнена. Раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта. Теорія промислового штандорта А. Вебера. Теорія центральних місць. Теорія А. Льюша. Парадигма "регіон як квазідержавна". Парадигма "регіон як квазікорпорація". Парадигма "регіон як ринок". Парадигма "регіону як соціуму". Теорія дифузії інновацій. Теорія регіонального життєвого циклу продукту (товару). Теорія полюсів зростання. Гравітаційна модель просторової взаємодії. Міжрегіональна економічна взаємодія.

Ідея та витоки регіональної політики ЄС. Початкові концепції регіональної політики та її роль у вирівнюванні соціально-економічних диспропорцій. Економічна конвергенція: підтримка відсталих регіонів та депресивних зон. Соціально-територіальний аспект політики ЄС: поєднання економічного зростання, зайнятості та соціальної інтеграції.

Лекційне заняття 2. Структурні фонди та програми розвитку регіонів: перші кроки ЄС у регіональній політиці (2 год)

Інструменти спільної регіональної політики ЄС. Структурні фонди ЄС: напрями та завдання. Технічна допомога та підтримка регіональних інституцій. Координаційні механізми між державами-членами та інституціями ЄС. Перші програми розвитку регіонів та методи їх фінансування.

Європейський фонд регіонального розвитку в період 1975-1988 рр. Заснування ERDF та його основні завдання: підтримка економічно слабких регіонів, розвиток інфраструктури та створення робочих місць. Пріоритети фонду: транспорт, енергетика, промисловість, підтримка малого та середнього бізнесу. Вплив ERDF на структурні зміни в регіональних економіках та підвищення

конкурентоспроможності. Формування стратегічних підходів до програмування та планування розвитку, що заклало основу для майбутніх багаторічних фінансових періодів. Формування інституцій та механізмів регіональної політики ЄС у період 1975–1988 рр. Основи системного підходу до розвитку регіонів: економіка, соціальна сфера та територіальна згуртованість. Передумови для подальшого розвитку політики згуртованості, інтеграції екологічних та соціальних аспектів, вплив на добробут населення та економічну стійкість регіонів.

Лекційне заняття 3. Транскордонна регіональна політика ЄС: механізми, інструменти та напрями реалізації (2 год)

Політика згуртованості та її роль у зменшенні регіональних диспропорцій. Цифрова стратегія ЄС та її вплив на внутрішню політику. Зелений курс ЄС як сучасний напрямок внутрішньої політики. Соціальна політика ЄС: права працівників, мобільність, освіта. Внутрішня безпекова політика: боротьба з тероризмом, міграційна політика. Парадигми внутрішньої політики ЄС: ЄС як квазідержава, ЄС як квазікорпорація (економічний союз), ЄС як ринок, ЄС як соціум, ЄС як простір інновацій та знань.

Модель полюсів зростання в контексті ЄС. Теорія дифузії інновацій у межах європейського простору. Теорія життєвого циклу політичних рішень у ЄС. Міжрегіональна економічна взаємодія в межах ЄС.

Лекційне заняття 4. Україна у системі транскордонної регіональної політики ЄС: участь, виклики та перспективи (2 год)

Участь у програмах транскордонного співробітництва (наприклад, Польща–Україна, Румунія–Україна). Внесок у розвиток єврорегіонів (Карпати, Буг, Верхній Прут тощо). Виклики та перспективи інтеграції України у європейський транскордонний простір (безпека, міграція, інновації, зелений курс). Значення транскордонної співпраці для євроінтеграційного курсу України.

Змістовий модуль II. Регіональна політика ЄС: бенчмаркінг, глобалізаційні виклики та український вектор розвитку

Лекційне заняття 5. Бенчмаркінг стратегій територіальних реформ в ЄС (2 год)

Особливості формування стратегій територіальних реформ в країнах ЄС. Територіальні реформи в Греції. Територіальні реформи в Німеччині. Територіальні реформи у Польщі. Територіальні реформи у Словаччині. Територіальні реформи у Чехії. Територіальні реформи

в Угорщині

Лекційне заняття 6. Регіональна політика ЄС у контексті глобалізації та трансатлантичних відносин (2 год)

Регіональна парадигма в умовах глобалізованої економіки. Взаємозв'язок між глобалізацією та регіональною політикою. Роль регіонального розвитку в контексті глобалізаційних трансформацій. Досвід економічної інтеграції в межах регіональних економічних систем. Переваги інтеграційних процесів та їхній вплив на економічну динаміку регіонів. Виклики та проблеми реформування територіального устрою держав. Трансатлантична парадигма в умовах глобалізованої економіки. Роль трансатлантичного партнерства в контексті глобалізаційних трансформацій. Досвід економічної інтеграції та співпраці між ЄС і США. Переваги трансатлантичних інтеграційних процесів та їхній вплив на економічну динаміку регіонів. Виклики та проблеми у розвитку трансатлантичних відносин. Регіональний і трансатлантичний вимір розвитку в глобалізованому суспільстві

Лекційне заняття 7. ЄС і Україна: розвиток територіальної стратегії України на основі досвіду країн ЄС (2 год)

Стратегія територіального розвитку України. Основні цілі та пріоритети сучасної територіальної стратегії. Нормативні засади стратегічного територіального розвитку України. Державні програми та концепції розвитку регіонів. Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС у сфері регіональної політики.

Точки територіального зростання. Визначення та характеристика ключових центрів економічного розвитку. Роль великих міст, агломерацій та індустріальних кластерів у стимулюванні зростання. Потенціал прикордонних територій та транскордонного співробітництва. Використання європейського досвіду у формуванні «полісів зростання» та інноваційних хабів. Баланс між розвитком центрів і периферійних територій.

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Регіональна політика ЄС	Економічна згуртованість
Політика згуртованості (Cohesion Policy)	Соціальна згуртованість
Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)	Екологічна стійкість
Європейський соціальний фонд (ESF)	Диверсифікація економіки регіонів
Фонд згуртованості	Мультифондові програми
Структурні фонди ЄС	Конвергенційні регіони
Смарт-спеціалізація (Smart Specialisation)	Регуляторна політика ЄС
Сталий регіональний розвиток	Територіальні інноваційні платформи
Європейський зелений курс (European Green Deal)	Пріоритетні напрями фінансування
Територіальна згуртованість	Капітальні інвестиції у регіони
Інструменти фінансування регіонального розвитку	Міжрегіональне співробітництво
Місцеві та регіональні органи влади	Координаційні механізми ЄС
Партнерство у регіональній політиці	Регіональні стратегічні плани
Інструменти управління ризиками	Інструменти управління ризиками
Децентралізація регіонального управління	Фінансова додатковість (Additionality)
Інноваційні кластери	Збалансований розвиток територій
Депресивні регіони	Інтегрована територіальна стратегія
Регламент ЄС у сфері регіональної політики	Міжнародна підтримка регіонів
Програмування регіональної політики	Цифровізація регіональної політики
Моніторинг та оцінка ефективності	Екологічні інвестиції у регіони

Змістовий модуль I РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ВІД ТЕОРІЇ ДО ТРАНСКОРДОННОЇ ПРАКТИКИ

Лекційне заняття 1. Теоретико-методологічні основи регіональної науки та політики ЄС: концепції, моделі та сучасні парадигми

Суть та визначення регіональної науки. Поняття регіону, території, простору та їх класифікація.

Теорія абсолютної переваги. Теорія порівняльної переваги. Теорія сільськогосподарського штандорта Й. Тюнена. Раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта. Теорія промислового штандорта А. Вебера. Теорія центральних місць. Теорія А. Льоша. Парадигма "регіон як квазідержави". Парадигма "регіон як квазікорпорація". Парадигма "регіон як ринок". Парадигма "регіону як соціуму". Теорія дифузії інновацій. Теорія регіонального життєвого циклу продукту (товару). Теорія полюсів зростання. Гравітаційна модель просторової взаємодії. Міжрегіональна економічна взаємодія.

Ідея та витоки регіональної політики ЄС. Початкові концепції регіональної політики та її роль у вирівнюванні соціально-економічних диспропорцій. Економічна конвергенція: підтримка відсталих регіонів та депресивних зон. Соціально-територіальний аспект політики ЄС: поєднання економічного зростання, зайнятості та соціальної інтеграції.

Регіональна наука є ключовим напрямом сучасних досліджень, адже вона дозволяє комплексно осмислити розвиток територій, враховуючи економічні, соціальні та культурні чинники. Її вступне визначення можна сформулювати так: це наука про просторову організацію суспільства, яка допомагає забезпечити збалансований розвиток регіонів у глобальному контексті.

Регіональна наука (регіоналістика) – міждисциплінарна галузь знань, яка досліджує закономірності розвитку та взаємодії регіонів у

географічному, економічному, політичному та культурному вимірах. Засновником регіональної науки вважається **Уолтер Айзард**, який у середині ХХ ст. розширив рамки регіональної економіки, додавши до неї політичні, соціальні та екологічні аспекти.

В Україні регіоналістика має давні традиції, що сягають ще XVIII–XIX ст., коли здійснювалися описи намісництв, губерній та етнографічні нариси, які заклали основу для сучасних досліджень.

Основні напрями

- Економічна регіоналістика – аналіз територіального розподілу виробництва, ресурсів і ринків.
- Соціальна регіоналістика – дослідження демографічних процесів, міграції, рівня життя.
- Політична регіоналістика – вивчення адміністративно-територіального устрою, електоральних процесів.
- Культурна та історична регіоналістика – аналіз культурних і історичних особливостей регіонів.

У сучасних умовах розвитку світового господарства, інтеграційних процесів та поглиблення регіональної диференціації особливого значення набуває дослідження таких базових категорій, як ***регіон, територія та простір***. Вони становлять методологічну основу регіональної економіки, географії, а також регіональної політики Європейського Союзу та України. Розуміння сутності цих понять дозволяє ефективно аналізувати просторові процеси, визначати диспропорції розвитку та формувати механізми їх подолання.

Поняття **«територія»** є вихідною категорією, яка використовується в географічних та економічних дослідженнях. Територія визначається як частина земної поверхні, що має певні межі

та є просторовою основою для розміщення населення, природних ресурсів і господарської діяльності. Вона характеризується такими параметрами, як площа, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, рівень освоєності та заселеності. Територія є матеріальною базою функціонування суспільства та економіки, оскільки саме на ній відбуваються всі соціально-економічні процеси. Водночас територія не є однорідною, вона має складну структуру, що формується під впливом природних, історичних і соціально-економічних факторів.

У науковій літературі виділяють різні *види територій* залежно від критеріїв класифікації. Зокрема, за політико-адміністративною ознакою розрізняють державну та адміністративну території; за функціональним призначенням – економічні, рекреаційні, природоохоронні; за рівнем господарського освоєння – освоєні, слабоосвоєні та неосвоєні. Особливе значення мають прикордонні території, які відіграють важливу роль у розвитку транскордонного співробітництва, особливо в контексті європейської інтеграції.

Більш широким за змістом є поняття **«простір»**, яке виходить за межі суто фізичних характеристик. Простір розглядається як система взаємозв'язків між об'єктами та явищами, що функціонують на певній території. Він включає не лише матеріальні елементи, а й соціальні, економічні, політичні та інформаційні зв'язки. **Економічний простір**, наприклад, характеризується розміщенням виробництва, ринків, транспортних мереж і потоків ресурсів. **Соціальний простір** відображає структуру населення, рівень життя та соціальні взаємодії. **Політичний простір** визначається системою управління та владних відносин.

Сучасні дослідження підкреслюють *динамічний характер простору*, який *постійно трансформується під впливом глобалізації*,

цифровізації та інтеграційних процесів. У Європейському Союзі особлива увага приділяється формуванню єдиного економічного простору, що забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Це сприяє зменшенню регіональних диспропорцій і підвищенню конкурентоспроможності регіонів.

Поняття **«регіон»** є ключовим у системі регіональних досліджень. Регіон визначається як частина території, яка характеризується відносною цілісністю, спільністю природних, економічних, соціальних або культурних ознак і має внутрішні зв'язки, що відрізняють її від інших територій. Регіон виступає як об'єкт управління та планування, що має власну спеціалізацію, структуру господарства та систему управління.

Класифікація регіонів здійснюється за різними критеріями. За рівнем соціально-економічного розвитку виділяють *розвинені, депресивні та перехідні регіони*. За функціональним призначенням – *промислові, аграрні, туристичні, інноваційні*. За рівнем управління розрізняють *макрорегіони, мезорегіони та мікрорегіони*.

У практиці Європейського Союзу широко використовується **класифікація за системою NUTS**, яка передбачає *поділ території на рівні NUTS-1, NUTS-2 та NUTS-3*. Ця система використовується для статистичного аналізу та розподілу фінансової допомоги в межах політики згуртованості.

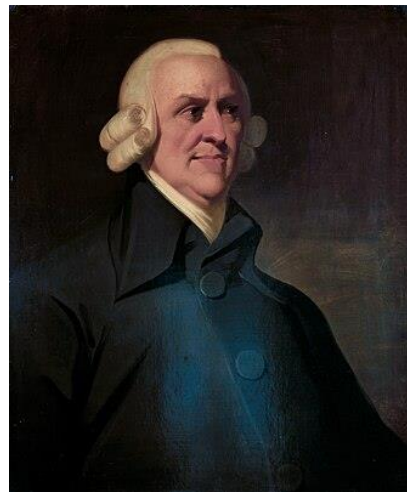
Важливо підкреслити взаємозв'язок між поняттями «територія», «простір» і «регіон». Територія є матеріальною основою, на якій формується простір як система взаємодій. У межах цього простору виділяються регіони як відносно самостійні структурні одиниці. Таким чином, регіон є конкретизацією території в умовах певного просторового середовища.

У сучасній регіональній політиці Європейського Союзу ці поняття мають фундаментальне значення. Вони використовуються для визначення об'єктів регулювання, оцінки рівня розвитку територій, розробки стратегій регіонального розвитку та реалізації політики згуртованості. Основною метою цієї політики є зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами, підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку.

Міжнародна торгівля є однією з ключових складових розвитку світової економіки. Її теоретичне обґрунтування було закладено класиками економічної науки, серед яких особливе місце займають **Адам Сміт** та **Давид Рікардо**. Саме їхні ідеї стали основою формування сучасних підходів до аналізу міжнародної спеціалізації, торгівлі та економічної взаємодії між країнами і регіонами.

Теорія абсолютної переваги була сформульована **Адам Сміт** у 1776 році у праці *«Дослідження про природу і причини багатства народів»*.

Абсолютна перевага означає здатність країни виробляти певний товар з меншими витратами ресурсів або з більшою продуктивністю, ніж інші країни.

Інакше кажучи, якщо одна країна витрачає менше праці, капіталу чи часу на виробництво одиниці товару, вона має абсолютну перевагу у виробництві цього товару.

Основні положення

- міжнародна торгівля є взаємовигідною;
- країни повинні спеціалізуватися на тих товарах, де вони мають абсолютні переваги;

- обмін результатами спеціалізації підвищує загальний рівень добробуту.

Приклад

Припустимо, що:

- країна А виробляє 1 тону пшениці за 5 годин;
- країна Б – за 10 годин.

У цьому випадку країна А має абсолютну перевагу у виробництві пшениці.

Попри значний внесок, теорія має певні недоліки:

- не пояснює торгівлю між країнами, одна з яких ефективніша у виробництві всіх товарів;
- не враховує альтернативні витрати;
- є спрощеною моделлю без урахування транспортних витрат і торговельних бар'єрів.

Теорія порівняльної переваги

Теорія порівняльної переваги була розроблена **Давидом Рікардо** на початку XIX століття і стала логічним продовженням і розвитком ідей Адама Сміта.

Порівняльна перевага означає здатність країни виробляти товар із нижчими альтернативними витратами порівняно з іншими країнами.

Навіть якщо країна не має абсолютних переваг, вона може отримувати вигоду від торгівлі, спеціалізуючись на тих товарах, виробництво яких є відносно дешевшим.

Основні положення

- вирішальним фактором є не абсолютні, а відносні витрати;
- спеціалізація підвищує ефективність використання ресурсів;
- міжнародна торгівля вигідна для всіх учасників.

Приклад. Країна А виробляє:

- пшеницю – 10 одиниць;
- тканину – 5 одиниць.

Країна Б виробляє:

- пшеницю – 6 одиниць;
- тканину – 4 одиниці.

Хоча країна А ефективніша у виробництві обох товарів, альтернативні витрати можуть бути нижчими у різних сферах, що створює основу для спеціалізації.

Теорія порівняльної переваги:

- є фундаментом сучасної міжнародної економіки;
- пояснює глобальні торговельні потоки;
- використовується у формуванні економічної та регіональної політики.

У сучасних умовах ці теорії застосовуються не лише на міжнародному, а й на регіональному рівні.

Вони дозволяють:

- визначити спеціалізацію регіонів;
- оцінити конкурентні переваги територій;
- сформуванати ефективну регіональну політику;
- забезпечити раціональний розподіл ресурсів.

Наприклад, в Україні одні регіони мають переваги у сільському господарстві, інші – у промисловості чи сфері послуг. Використання принципу порівняльних переваг сприяє більш ефективному розвитку економіки країни в цілому.

Розміщення сільськогосподарського виробництва є одним із ключових питань регіональної економіки. Ще у XIX столітті *німецький економіст Йоган Генріх фон Тюнен* запропонував першу науково обґрунтовану модель територіальної організації сільського господарства.

Його теорія стала основою для подальшого розвитку:

- просторової економіки;
- теорій розміщення виробництва;
- сучасної регіональної політики.

Актуальність теорії полягає в тому, що вона пояснює, як транспортні витрати та відстань до ринку впливають на спеціалізацію територій.

Теорія сільськогосподарського штандорта (місця розміщення) була викладена Йоган Генріх фон Тюнен у праці *«Ізольована держава» (1826)*.

Сільськогосподарські культури розміщуються навколо ринку (міста) у вигляді концентричних кілець залежно від:

- транспортних витрат;
- вартості землі;
- швидкості псування продукції;
- інтенсивності виробництва.

☞ Чим ближче до ринку – тим інтенсивніше і дорожче виробництво.

Основні припущення моделі

Тюнен розглядав ідеальну ситуацію:

- існує одне місто (центр ринку);
- територія є рівнинною і однорідною;
- відсутні дороги (однакові транспортні умови);
- фермери діють раціонально і прагнуть максимізувати прибуток;
- немає державного втручання.

Ці припущення дозволили створити «чисту» економічну

модель.

Структура концентричних кілець

Згідно з теорією, навколо міста формуються такі зони:

1. Перше кільце – інтенсивне господарство

- овочі, молоко, квіти;
 - швидкопсувна продукція;
 - високі транспортні витрати → близькість до ринку.
2. Друге кільце – лісове господарство
 - деревина (важка і дорога в транспортуванні).
 3. Третє кільце – зернове господарство
 - менш затратне транспортування;
 - нижча інтенсивність.
 4. Четверте кільце – тваринництво
 - пасовища;
 - мінімальні витрати на транспортування (тварини

можуть пересуватись самі).

Основою є максимізація земельної ренти.

Формула ренти Тюнена

$$R = P - C - T \cdot d$$

де:

- R – земельна рента;
- P – ціна продукції;
- C – виробничі витрати;
- T – транспортні витрати на одиницю продукції;
- d – відстань до ринку.

☞ Зі збільшенням відстані рента зменшується, що визначає розміщення виробництва.

Теорія Тюнена має велике значення для науки:

- стала першою моделлю просторової економіки;
- пояснила вплив транспорту на розміщення виробництва;

- заклала основу для теорій Альфреда Вебера та Вальтера Крісталлера;
- використовується в сучасному просторовому плануванні.

Попри важливість, теорія має обмеження:

- надмірна спрощеність умов;
- ігнорування технологічного прогресу;
- не враховує державну політику;
- у реальному світі ринки є множинними.

Проте навіть сьогодні модель використовується як базова для аналізу просторового розвитку.

Ідеї Тюнена застосовуються:

- у регіональній економіці;
- у плануванні аграрного виробництва;
- у міському розвитку (зонування територій);
- у логістиці та транспортному аналізі.

Раціональний штандорт промислового підприємства

В. Лаунхардта

Основним здобутком німецького вченого *Вільгельм Лаунхардт*, опублікованим

у 1882 році, стало

обґрунтування

методу визначення

оптимального

місця

розташування

підприємства з урахуванням джерел

промислового

сировини та ринку збуту продукції.

Як і в моделі Тюнена, *вирішальну роль відіграють транспортні витрати*. При цьому виробничі витрати вважаються однаковими для всієї території дослідження.

Оптимальне місце розташування підприємства визначається залежно від співвідношення *ваги вантажів і відстаней їх перевезення*. Для розв'язання цього завдання В. Лаунхардт запропонував *метод вагового (локалізаційного) трикутника*.

Теорія промислового штандорта ***А. Вебера***

Засновником *теорії розміщення промисловості* є Альфред Вебер (1868–1958), один із найвідоміших дослідників у галузі просторової економіки, який заклав основи подальшого розвитку теорій розміщення виробництва.

Поняття «штандорт» означає *вибір найбільш оптимального місця для розташування підприємства*. Теорія промислового штандорта була розроблена на початку ХХ століття в умовах другої технічної революції в Європі, що характеризувалася переходом до машинного виробництва.

Основна праця Альфред Вебер «*Про розміщення промисловості: чиста теорія штандорта*» була опублікована у 1909 році. Вчений вважав, що оптимальним місцем для створення підприємства є те, де забезпечуються найнижчі витрати виробництва.

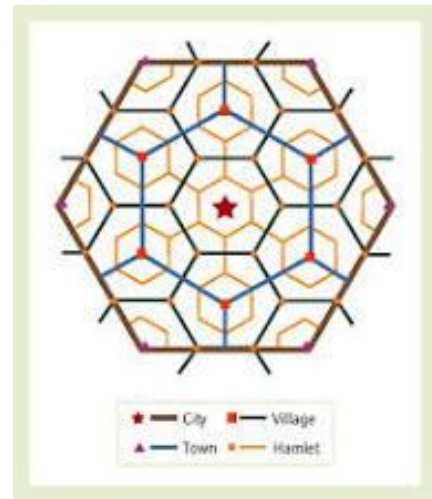
Аналізуючи структуру собівартості промислової продукції, він виділив два ключові чинники (орієнтації), що визначають розміщення виробництва:

- транспортну орієнтацію;
- орієнтацію на дешеву робочу силу.

Для визначення найкращого місця розташування підприємства А. Вебер запропонував використовувати показник «індексу орієнтації».

Теорія центральних місць

На початку 1930-х років майже одночасно з'явилися наукові праці, автори яких – німецькі дослідники **Вальтер Крісталлер та Август Льош** – зробили вагомий внесок у дослідження просторових закономірностей розвитку продуктивних сил і сфери послуг. Відомою стала праця В. Крісталлера про центральні місця у Південній Німеччині (1933 р.).

В основу своєї теорії В. Крісталлер поклав низку спрощених умов, необхідних для побудови математичної моделі. Він виходив із припущення, що найменші одиниці розселення розміщені рівномірно і формують правильну трикутну мережу. Відповідно, зони обслуговування також розподіляються рівномірно і мають форму правильних шестикутників. Така форма, на думку вченого, забезпечує

мінімальні середні витрати на пересування споживачів до центрів обслуговування.

Крісталлер увів *поняття «радіус реалізації товарів і послуг»*, який відрізняється залежно від їх виду. Наприклад, товари першої необхідності (як-от хліб) купуються поблизу місця проживання, тоді як для придбання інших товарів або отримання спеціалізованих послуг (ремонт взуття, пошиття одягу) споживачі змушені долати більші відстані.

Теорія А. Льоша

Август Льош поглибив дослідження проблем просторового розміщення господарства. На відміну від попередників, він *зосередився не на окремому підприємстві*, а на оптимальному розміщенні сукупності підприємств у межах певної галузі.

Визначальним чинником розміщення промислових підприємств Август Льош вважав *досягнення максимального прибутку*.

Використовуючи геометричні моделі та математичні розрахунки, дослідник визначав радіус ринку певного товару, враховуючи насамперед транспортні витрати та попит, який залежить від ціни. Згідно з його підходом, кожен товар має граничний радіус збуту, за межами якого його реалізація стає економічно не вигідною.

Одним із найважливіших досягнень ученого є формування теоретичних засад просторової економічної рівноваги.

У межах сучасних підходів сформувалися різні уявлення про регіон:

Регіон як квазідержава – у цьому випадку він розглядається як відносно автономна система в межах національної економіки. Регіони зосереджують значні фінансові ресурси та функції, які раніше належали центральним органам влади. Взаємодія між державним і регіональним рівнями, а також міжрегіональні економічні зв'язки забезпечують функціонування національної економіки. Разом з тим, послаблення ролі центральної влади може спричинити певні ризики, зокрема тенденції до дезінтеграції.

Регіон як квазикорпорація – базується на мікроекономічному підході та розглядає регіон як самостійного економічного суб'єкта. У цьому випадку регіон активно взаємодіє як із національними, так і з транснаціональними компаніями, бере участь у конкурентній боротьбі, прагне залучити інвестиції та розміщення штаб-квартир підприємств.

Регіон як ринок – акцент робиться на умовах економічної діяльності. Регіон оцінюється не лише як місце виробництва, але й як простір збуту продукції, враховуючи стан ринку праці, рівень конкуренції та сформованість ринкової інфраструктури.

Регіон як соціум – підкреслюється, що територія є не лише економічною, а й соціальною системою. *У центрі уваги – населення, його цінності, ментальність, історичні традиції та якість життя.* Такий підхід акцентує на відтворенні соціального потенціалу, розвитку освіти, охорони здоров'я, екології та системи розселення.

Сучасні теорії розміщення господарської діяльності характеризуються зміщенням уваги до нематеріальних чинників, зокрема розвитку сфери послуг, культури,

рекреації, творчого середовища та екологічних умов. Просторові процеси аналізуються з урахуванням інтересів різних рівнів – індивідуального, регіонального, корпоративного та державного.

Теорія дифузії інновацій

Важливим напрямом є теорія дифузії інновацій, розроблена **Йозеф Шумпетер**.

Дифузія інновацій – це процес поширення нових технологій і рішень між країнами, галузями та споживачами з плином часу. Інновації впроваджуються нерівномірно, що визначає швидкість і масштаби їх поширення. Згідно з підходом ученого, цей процес має кумулятивний характер: кількість послідовників нововведень поступово зростає, оскільки вони очікують отримання економічної вигоди.

Значний внесок у розвиток цієї теорії зробив **Торстен Хегерstrand**, який у 1953 році дослідив дифузію інновацій як просторовий процес. Подальший розвиток теорії пов'язаний із **Еверетт Роджерс**, який узагальнив її положення у праці «Дифузія інновацій» (1962).

Теорія регіонального життєвого циклу продукту

Цікавою є також теорія регіонального життєвого циклу продукту, запропонована **Реймонд Вернон** у 1966 році. Вона описує етапи розвитку товару – від його появи до занепаду – з урахуванням просторових аспектів.

Відповідно до цієї концепції, різні стадії життєвого циклу продукції пов'язані з різними регіонами. Це означає, що

Vernon

регіональна політика повинна сприяти впровадженню нових продуктів і трансформації економічної структури.

Теорія полюсів зростання

Важливе місце у просторовій економіці займає теорія полюсів зростання, розроблена **Франсуа Перру**.

Згідно з цією теорією, економічний розвиток не є рівномірним, а концентрується у певних «полюсах» – динамічних галузях або центрах, які стимулюють розвиток інших секторів економіки. Такі «полюси» виступають рушійною силою економічного зростання та сприяють збільшенню виробництва і зайнятості.

Робоча сила істотно впливає на розвиток економіки полюса. Завдяки міжгалузевим зв'язкам вона сприяє зростанню суміжних виробництв через закупівлю на місці матеріалів, палива, сировини, оплату послуг, а також залучення працівників. Це, своєю чергою, стимулює розвиток дрібного бізнесу та загальне зростання доходів населення, забезпечуючи мультиплікативний ефект.

Гравітаційна модель просторової взаємодії. У 1929 році **В. Рейлі**, досліджуючи *проблеми роздрібно́ї торгівлі*, встановив, що інтенсивність переміщення людей між двома міськими центрами прямо залежить від чисельності їхнього населення та обернено пропорційна квадрату відстані між ними. У 1949 році **Дж. Ціпф** уточнив ці висновки, сформулювавши *принцип найменших зусиль у поведінці людини*. Ідею зв'язку цих положень із законом всесвітнього тяжіння вперше висловив **Д. Стюарт**. Саме це стало основою формування гравітаційної моделі.

В. Уорнтц, розвиваючи підхід Д. Стюарта, *застосував аналогії з фізикою для аналізу характеристик потенціалу населення*. Він довів, що математичний опис потенціалу населення подібний до опису гравітаційних, магнітних та електричних полів.

На мікро- і макрорівнях можна визначити зони впливу міст, зокрема обчислити радіус території, на яку поширюється їхній вплив у різній мірі.

До подібних концепцій належить також низка теорій, що базуються на ототожненні фізичних та економічних процесів. Серед них – теорії просторових взаємозв'язків, переміщень і відома теорія центральних місць, які пояснюють просторову організацію виробництва.

Міжрегіональна економічна взаємодія. Сучасна теорія міжрегіональних взаємодій поєднує елементи теорій розміщення виробництва та виробничих факторів, міжрегіональних зв'язків і розподільних відносин. Вона ґрунтується на результатах теорій загальної економічної рівноваги та міжнародної економічної інтеграції. Її математичну основу становлять методи багатокритеріальної оптимізації, теорії ігор і колективного вибору.

У системному аналізі міжрегіональних зв'язків ключову роль відіграють такі поняття, як *«оптимум Парето»*, *«ядро»* та *«економічна рівновага»*.

Оптимум Парето в умовах багаторегіональної системи означає наявність таких варіантів розвитку, за яких неможливо покращити становище одного регіону без погіршення становища іншого. При цьому різні оптимальні рішення можуть по-різному впливати на окремі регіони. У деяких випадках регіони, діючи самостійно або

об'єднуючись, здатні досягати вигідніших результатів. Найбільш ефективним є вибір варіантів, що забезпечують входження до «ядра».

Ядро багаторегіональної системи формується сукупністю таких варіантів розвитку, за яких жоден регіон не зацікавлений у виході із системи або створенні окремих об'єднань. Якщо ядро існує, воно складається виключно з Парето-оптимальних рішень.

Ідея та витоки регіональної політики ЄС

Регіональна політика Європейського Союзу є одним із ключових напрямів інтеграційного процесу, спрямованим на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку територій. Її формування було зумовлене значними відмінностями в рівнях економічного розвитку регіонів країн-членів, що існували ще на етапі створення Європейських співтовариств.

Витоки регіональної політики сягають підписання **Римських договорів 1957 року**, які заклали основи спільного ринку. Хоча на початковому етапі регіональний аспект не був пріоритетним, уже тоді визнавалася необхідність зменшення диспропорцій між регіонами. У подальшому, зі зростанням економічної інтеграції та розширенням ЄС, питання регіонального розвитку набуло більшої актуальності.

Важливим етапом стало створення *у 1975 році Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР)*, який став основним фінансовим інструментом підтримки менш розвинених територій. Подальші реформи, зокрема Єдиний європейський акт 1986 року та **Маастрихтський договір 1992 року**, закріпили принцип економічної та соціальної згуртованості як один із базових напрямів політики ЄС.

Таким чином, регіональна політика ЄС еволюціонувала від допоміжного інструменту до одного з головних механізмів забезпечення гармонійного розвитку інтеграційного об'єднання. Її

основна ідея полягає у зменшенні нерівностей між регіонами, підвищенні конкурентоспроможності та створенні умов для сталого розвитку.

Початкові концепції регіональної політики та її роль у вирівнюванні соціально-економічних диспропорцій

Формування регіональної політики ЄС спиралося на низку економічних теорій і концепцій, які пояснюють просторову організацію господарства та нерівномірність розвитку територій. Серед них важливе місце займають теорії розміщення виробництва, теорія центральних місць, концепція полюсів зростання та моделі кумулятивного розвитку.

Однією з ключових ідей є те, що економічний розвиток має тенденцію до концентрації в окремих регіонах, які виступають центрами економічної активності. Це призводить до формування диспропорцій між «ядром» і «периферією». Відповідно, регіональна політика покликана компенсувати ці дисбаланси шляхом підтримки менш розвинених територій.

Початкові концепції регіональної політики передбачали використання державного втручання для стимулювання розвитку депресивних регіонів. Це включало інвестиції в інфраструктуру, підтримку промисловості, створення робочих місць та розвиток людського капіталу. *Особлива увага приділялася регіонам із високим рівнем безробіття, низьким рівнем доходів та недостатньою інвестиційною привабливістю.*

Регіональна політика також відіграє важливу роль у забезпеченні територіальної єдності та соціальної стабільності. Вирівнювання соціально-економічних диспропорцій сприяє

зменшенню міграційного тиску, підвищенню якості життя населення та зміцненню внутрішнього ринку ЄС.

Таким чином, початкові концепції регіональної політики заклали основу для формування сучасної політики згуртованості, яка поєднує економічні, соціальні та територіальні аспекти розвитку.

Економічна конвергенція та соціально-територіальний аспект політики ЄС

Одним із ключових завдань регіональної політики ЄС є досягнення економічної конвергенції, тобто зближення рівнів розвитку регіонів. Це передбачає підтримку відсталих регіонів і депресивних зон з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності та інтеграції в єдиний економічний простір.

Економічна конвергенція реалізується через **систему структурних і інвестиційних фондів ЄС**, зокрема *Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд та Фонд згуртованості*. Основними напрямками фінансування є розвиток інфраструктури, підтримка інновацій, розвиток малого і середнього бізнесу, а також підвищення рівня зайнятості.

Важливим аспектом є соціально-територіальний вимір політики ЄС, який передбачає поєднання економічного зростання із соціальною інтеграцією. Це означає, що розвиток регіонів має супроводжуватися підвищенням рівня зайнятості, зменшенням бідності та соціального виключення, а також забезпеченням рівного доступу до ресурсів і можливостей.

Особлива увага приділяється розвитку людського капіталу, освіти та професійної підготовки, що сприяє підвищенню продуктивності праці та адаптації до сучасних викликів. Крім того,

політика ЄС враховує принципи сталого розвитку, екологічної безпеки та цифрової трансформації.

Соціально-територіальний аспект також передбачає підтримку сільських територій, прикордонних регіонів і зон із структурними проблемами. Це сприяє формуванню більш згуртованого суспільства та зменшенню нерівностей між різними групами населення.

Рекомендована література

1. Бутко М.П. Регіональна економіка: підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – С. 12–28, 45–52.
2. Долішній М.І. Регіональна політика України. – Львів: ІРД НАН України, 2016. – С. 33–47, 89–95.
3. Заставний Ф.Д. Економічна географія України. – Львів: Світ, 2017. – С. 21–36.
4. Качала Т.М. Регіональна економіка: навч. посібник. – К.: Знання, 2019. – С. 14–26, 60–68.
5. Пістун М.Д. Регіональна економіка. – К.: Либідь, 2015. – С. 9–19, 40–55.
6. Чужиков В.І. Регіональна економіка. – К.: КНЕУ, 2020. – С. 18–30, 72–80.
7. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – P. 5–15.
8. Мельник Л. Г. Міжнародна економіка : навч. посіб. – Суми: Університетська книга, 2022. – С. 45–52.
9. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С. Міжнародна економіка : підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2023. – С. 67–75.
10. Поручник А. М. Міжнародні економічні відносини. – Київ: КНЕУ, 2022. – С. 38–44.

11. Філіпенко А. С. Світова економіка : підручник. – Київ: Либідь, 2023. – С. 52–60.
12. Сторонянська І. З. Регіональна економіка в умовах трансформації // Регіональна економіка. 2022. №3. – С. 10–18.
13. Мельник Л. Г. Регіональна економіка : підручник. – Суми: Університетська книга, 2022. – С. 78–85.
14. Кравців В. С., Сторонянська І. З. Регіональна економіка : навч. посіб. – Львів: ІРД НАН України, 2023. – С. 112–118.
15. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Київ: Знання, 2022. – С. 64–70.
16. Буркинський Б. В. Просторовий розвиток економіки України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2023. – С. 95–102.
17. Сторонянська І. З. Сучасні підходи до просторового розвитку регіонів // Регіональна економіка. 2022. №4. – С. 15–22.
18. Бутко М. П., Пепа Т. В. Регіональна економіка: навч. посіб. – Київ: Центр учбової літератури, 2018. – 416 с. (с. 112–145).
19. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. – Київ: Наукова думка, 2006. – 512 с. (с. 78–120).
20. Зварич І. Т. Регіональна економіка: підручник. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. – 352 с. (с. 201–230).
21. Кравців В. С. Регіональна політика Європейського Союзу: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2016. – 280 с. (с. 45–89).
22. Мельник Л. Г. Регіональна економіка: підручник. – Суми: Університетська книга, 2019. – 540 с. (с. 156–198).
23. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. – Київ: Кондор, 2015. – 320 с. (с. 210–225).

24. Чужиков В. І. Регіональна економіка: навч. посіб. – Київ: КНЕУ, 2011. – 368 с. (с. 134–167).

Лекційне заняття 2. Структурні фонди та програми розвитку регіонів: перші кроки ЄС у регіональній політиці

Інструменти спільної регіональної політики ЄС. Структурні фонди ЄС: напрями та завдання. Технічна допомога та підтримка регіональних інституцій. Координаційні механізми між державами-членами та інституціями ЄС. Перші програми розвитку регіонів та методи їх фінансування.

Європейський фонд регіонального розвитку в період 1975-1988 рр. Заснування ERDF та його основні завдання: підтримка економічно слабких регіонів, розвиток інфраструктури та створення робочих місць. Пріоритети фонду: транспорт, енергетика, промисловість, підтримка малого та середнього бізнесу. Вплив ERDF на структурні зміни в регіональних економіках та підвищення конкурентоспроможності. Формування стратегічних підходів до програмування та планування розвитку, що заклало основу для майбутніх багаторічних фінансових періодів. Формування інституцій та механізмів регіональної політики ЄС у період 1975–1988 рр. Основи системного підходу до розвитку регіонів: економіка, соціальна сфера та територіальна згуртованість. Передумови для подальшого розвитку політики згуртованості, інтеграції екологічних та соціальних аспектів, вплив на добробут населення та економічну стійкість регіонів.

Інструменти спільної регіональної політики ЄС

Спільна регіональна політика Європейського Союзу (політика згуртованості) реалізується через систему фінансових, інституційних та координаційних інструментів, спрямованих на зменшення територіальних диспропорцій і забезпечення сталого розвитку регіонів. Основними інструментами виступають структурні фонди, інвестиційні програми, механізми технічної допомоги, а також інституційні платформи взаємодії між державами-членами та органами ЄС.

Ці інструменти функціонують на засадах програмного підходу, багаторічного планування, партнерства та співфінансування. Вони дозволяють не лише фінансувати розвиткові проекти, але й забезпечувати узгодженість стратегій регіонального розвитку на різних рівнях управління.

Структурні фонди ЄС: напрями та завдання

Ключову роль у реалізації регіональної політики ЄС відіграють структурні фонди та інвестиційні фонди, які є основним джерелом фінансування регіонального розвитку. До них належать:

- Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР);
- Європейський соціальний фонд (ЄСФ);
- Фонд згуртованості;
- Європейський аграрний фонд розвитку сільських територій;
- Європейський фонд морського та рибного господарства.

Основним завданням цих фондів є підтримка економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвиток інфраструктури, стимулювання інновацій та створення нових робочих місць.

ЄФРР спрямований на фінансування інфраструктурних проектів, розвиток малого та середнього бізнесу, підтримку інновацій та цифровізації. **Європейський соціальний фонд** орієнтований на підвищення рівня зайнятості, розвиток людського капіталу, професійну освіту та соціальну інтеграцію. **Фонд згуртованості** підтримує великі інфраструктурні проекти у сфері транспорту та охорони довкілля в країнах із нижчим рівнем ВВП.

Сучасна політика ЄС також акцентує увагу на *«розумній спеціалізації»* регіонів, що передбачає розвиток тих галузей, у яких

регіон має конкурентні переваги. Це дозволяє більш ефективно використовувати ресурси та досягати довгострокових результатів.

Технічна допомога та підтримка регіональних інституцій

Важливим елементом регіональної політики ЄС є технічна допомога, яка спрямована на підвищення ефективності управління та реалізації програм розвитку. Вона включає консультування, навчання персоналу, розробку стратегій, підготовку проєктів, моніторинг та оцінювання результатів.

Технічна допомога дозволяє зміцнювати інституційну спроможність регіональних і місцевих органів влади, що є особливо важливим для менш розвинених регіонів. Вона сприяє підвищенню якості управління, прозорості використання коштів та ефективності реалізації політики.

Окрім цього, ЄС підтримує створення мереж співпраці між регіонами, обмін досвідом та впровадження найкращих практик. Такі ініціативи сприяють поширенню інноваційних підходів до розвитку територій.

Координаційні механізми між державами-членами та інституціями ЄС

Ефективність регіональної політики значною мірою залежить від узгодженості дій між різними рівнями управління. Координація здійснюється між Європейською Комісією, урядами держав-членів, регіональними та місцевими органами влади.

Основою координації є принцип партнерства, який передбачає залучення всіх зацікавлених сторін до процесу планування та реалізації політики. Це забезпечує врахування специфіки регіонів і підвищує ефективність використання ресурсів.

Іншим важливим механізмом є багаторічне програмування, у межах якого визначаються стратегічні цілі, пріоритети фінансування та індикатори результативності. Кожна держава-член розробляє національні та регіональні програми, які узгоджуються з загальноєвропейськими цілями.

Також застосовуються механізми моніторингу та оцінювання, що дозволяють контролювати ефективність використання коштів і досягнення поставлених цілей. Значну роль відіграють фінансовий контроль та аудит, які забезпечують прозорість і підзвітність.

Перші програми розвитку регіонів та методи їх фінансування

Перші програми регіонального розвитку в ЄС були започатковані у 1970-х роках після створення Європейського фонду регіонального розвитку. Вони мали на меті підтримку відсталих регіонів і зменшення економічних диспропорцій.

На початковому етапі фінансування здійснювалося переважно у формі прямих субсидій на реалізацію окремих проєктів. З часом підхід еволюціонував у бік програмного фінансування, що передбачає реалізацію комплексних стратегій розвитку регіонів.

Основними методами фінансування стали:

- співфінансування проєктів (поєднання коштів ЄС та національних бюджетів);
- грантова підтримка;
- інвестиційні програми;
- фінансові інструменти (кредити, гарантії, фонди розвитку).

Згодом було запроваджено інтегровані програми розвитку, які поєднують економічні, соціальні та екологічні аспекти. Особливе

значення мають ініціативи типу INTERREG, спрямовані на розвиток транскордонного співробітництва.

Таким чином, еволюція інструментів фінансування регіональної політики ЄС відображає перехід від фрагментарної підтримки до комплексного підходу, орієнтованого на досягнення довгострокових результатів.

Європейський фонд регіонального розвитку в період 1975–1988 рр.

Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF) був заснований у **1975 році** як відповідь на зростаючі регіональні диспропорції в межах Європейських співтовариств. Його створення стало важливим кроком у формуванні спільної регіональної політики, оскільки економічна інтеграція посилювала нерівномірність розвитку між країнами та регіонами.

Основною метою ERDF було сприяння економічному розвитку відсталих і депресивних регіонів, що відставали за рівнем доходів, зайнятості та інфраструктурного забезпечення. Фонд був покликаний компенсувати негативні наслідки функціонування спільного ринку, які проявлялися у концентрації виробництва в економічно сильніших регіонах.

До ключових завдань ERDF належали:

- підтримка інвестицій у виробничу інфраструктуру;
- створення нових робочих місць;
- стимулювання економічної активності в регіонах із високим рівнем безробіття;
- сприяння розвитку підприємництва.

У цей період фінансування здійснювалося переважно у формі субсидій на реалізацію конкретних проєктів, що мали локальний або

регіональний характер. Водночас вже тоді закладалися передумови переходу до більш комплексного підходу у майбутньому.

Пріоритети фонду: транспорт, енергетика, промисловість, підтримка МСП

У 1975–1988 рр. діяльність ERDF була зосереджена на фінансуванні ключових секторів, які визначали економічний потенціал регіонів. Серед основних **пріоритетів виділялися:**

Розвиток транспортної інфраструктури

ІСТОРІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

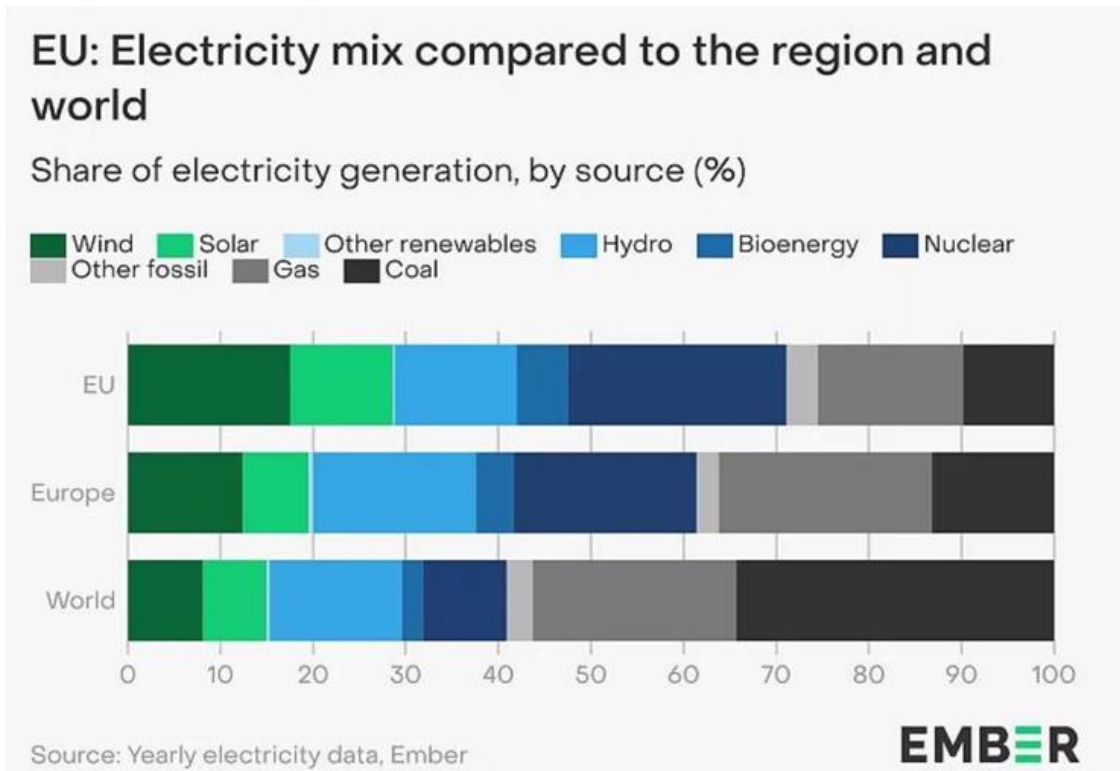
Першими залізницями в Україні стали Перемишль — Львів (1861) на заході й Одеса — Балта (1865) на півдні країни. Вже з 1868 р. будувалися багато залізниць. До кінця XIX ст. залізнична мережа України в основному сформувалася

Інвестиції спрямовувалися на будівництво та модернізацію доріг, залізниць, портів і аеропортів. Це сприяло інтеграції регіональних ринків і підвищенню мобільності ресурсів.

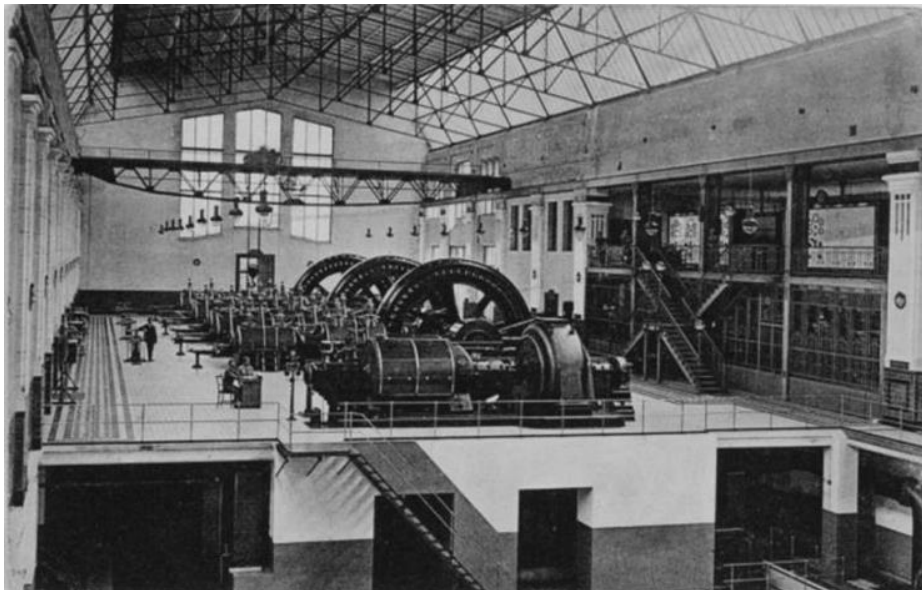
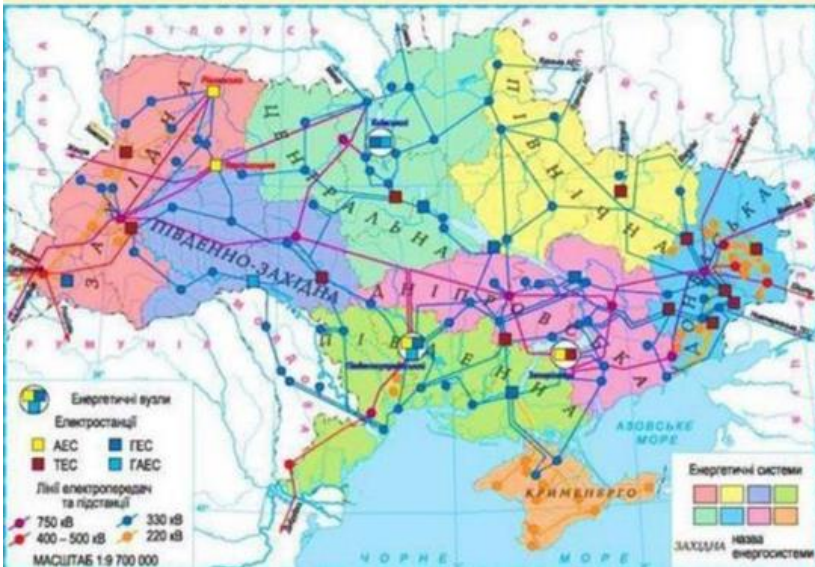
Енергетичний сектор

Фінансування енергетичних проєктів було важливим для забезпечення стабільного економічного розвитку, особливо в умовах енергетичних криз 1970-х років.

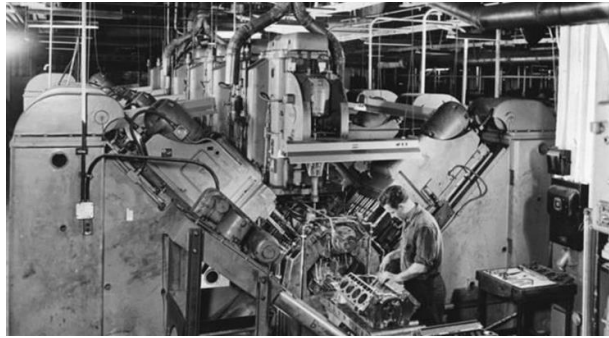

Об'єднана енергосистема України

Промисловий розвиток.

Підтримка модернізації підприємств і створення нових виробництв дозволяла підвищити продуктивність і конкурентоспроможність регіональних економік.

2. 2. Основні регіони промисловості Європи.

Старі промислові райони

- сировинний чинник;
- Рурський (Німеччина), Верхньосілезький (Польща), Придніпров'я (Україна).

Нові промислові центри та вузли

- транспортний, працересурсний та науковий чинники;
- Іль-де-Франс (навколо Парижу), Великий Лондон.

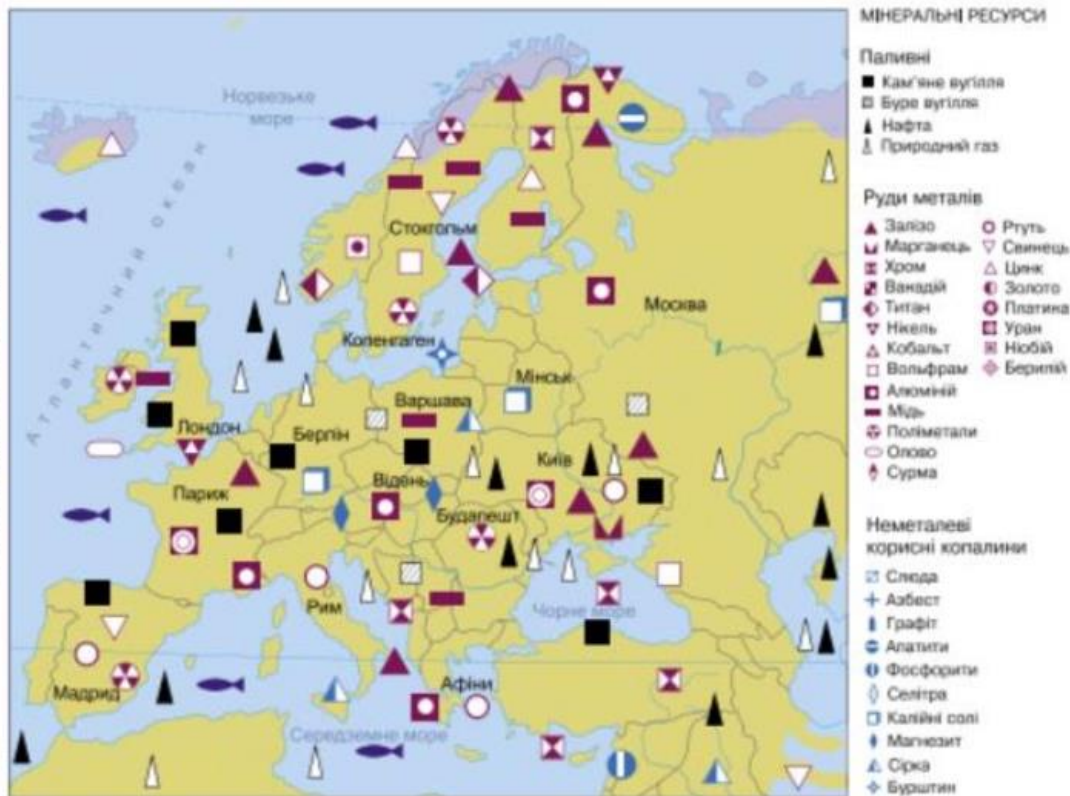

Придніпров'я

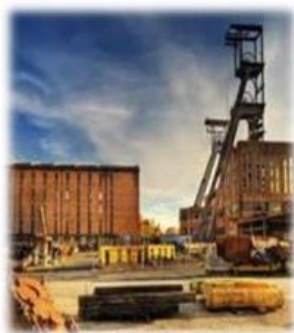

Іль-де-Франс

Промисловий центр — місто або селище міського типу, де розміщено кілька промислових підприємств, які є основою розвитку поселення і його виробничої спеціалізації.

Промисловий пункт — промислове підприємство разом з поселенням, яке виникло при ньому (більшість маленьких шахтарських містечок є промисловими пунктами.)

Підтримка малого та середнього бізнесу

Вплив ERDF на структурні зміни та конкурентоспроможність

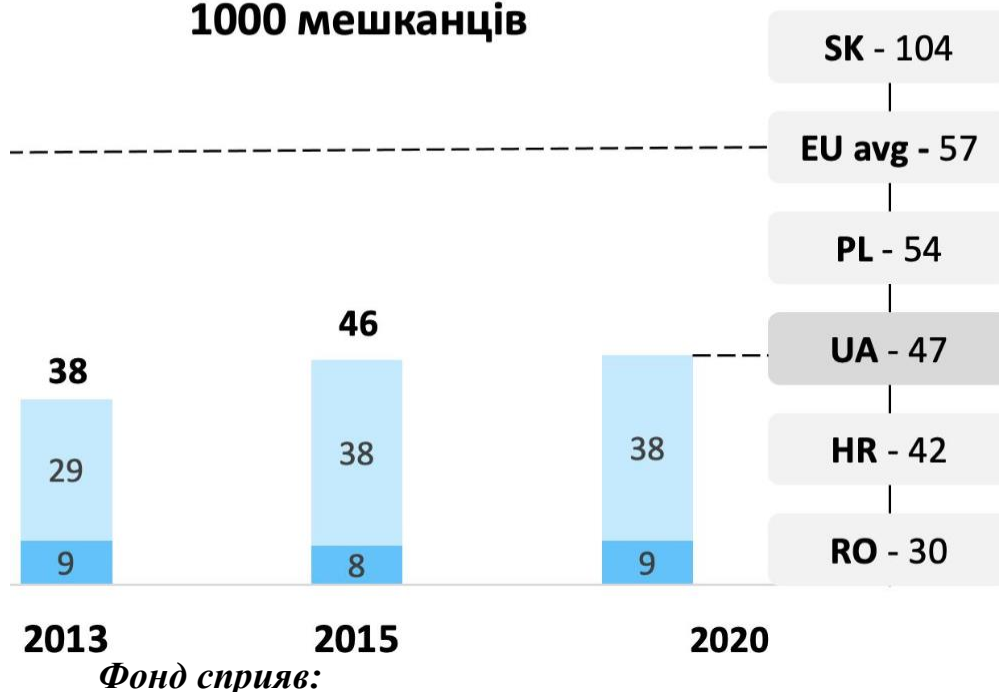
EU4Business

Розвиваємо малий та середній бізнес в Україні

Діяльність ERDF у 1975–1988 рр. мала значний вплив на трансформацію регіональних економік. Завдяки інвестиціям у базову інфраструктуру та виробничі потужності було створено умови для переходу від традиційних галузей до більш сучасних форм економічної діяльності.

МСП/підприємці на 1000 мешканців

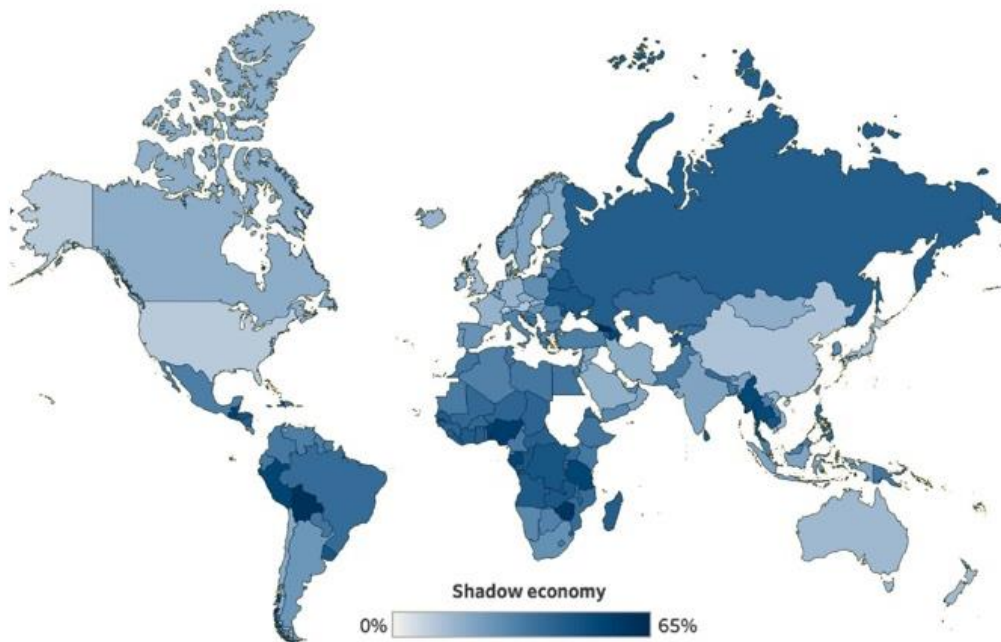
- диверсифікації економіки регіонів;
- зменшенню залежності від застарілих галузей;

- підвищенню продуктивності праці;
- залученню інвестицій.

У результаті цього відбувалося поступове зростання конкурентоспроможності регіонів, що дозволяло їм ефективніше інтегруватися в європейський економічний простір.

Формування стратегічних підходів до програмування та планування

У досліджуваний період почали формуватися основи сучасного програмного підходу до регіональної політики. Хоча на початковому етапі переважало фінансування окремих проєктів, з часом з'явилася необхідність комплексного планування розвитку регіонів.

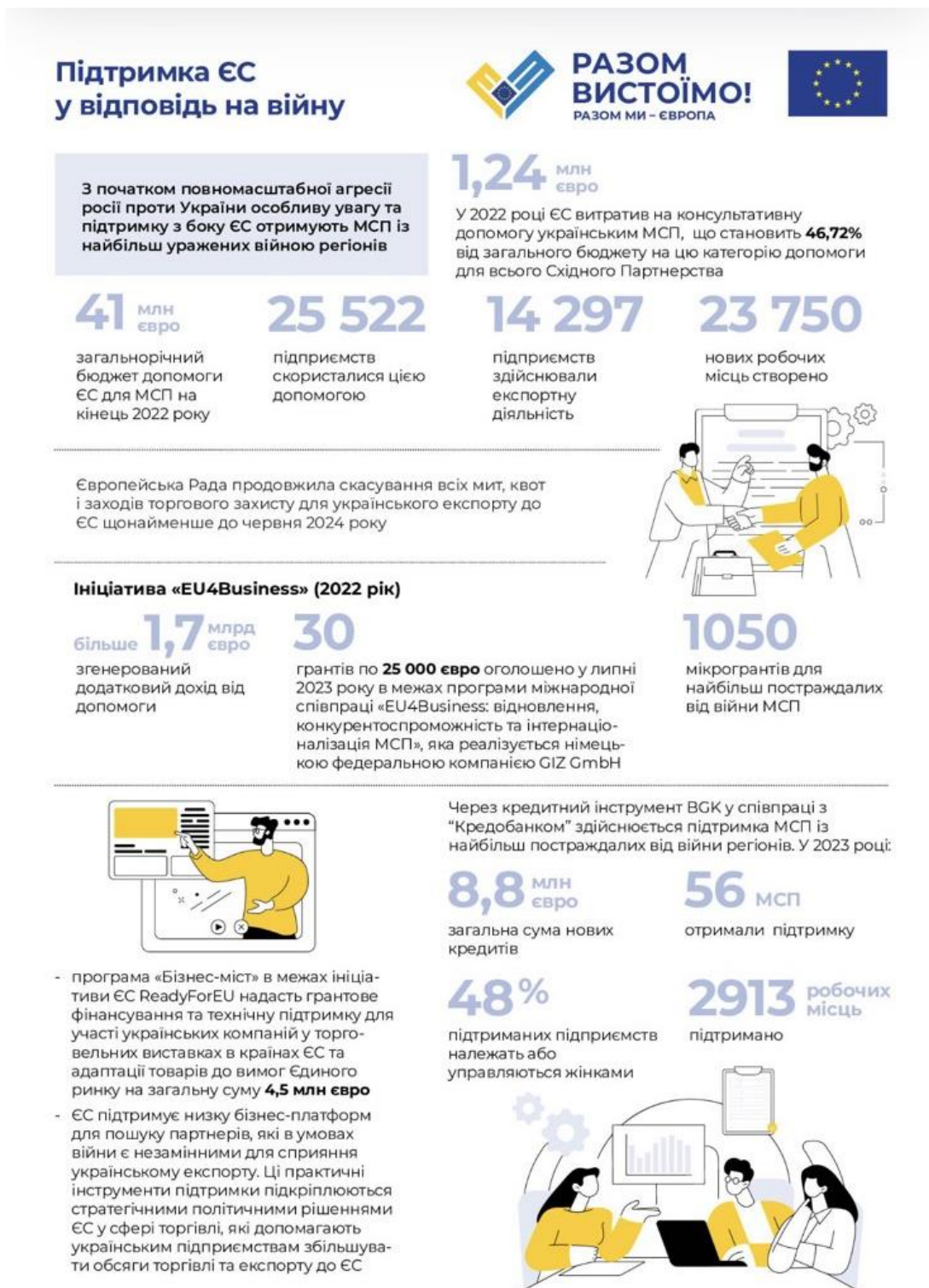

Це призвело до:

- переходу від проєктного до програмного фінансування;
- запровадження середньострокового планування;
- формування пріоритетів розвитку на рівні регіонів;

- узгодження національних і європейських стратегій.

Саме в цей період були закладені основи для майбутніх багаторічних фінансових перспектив ЄС.

Формування інституцій та механізмів регіональної політики ЄС

У 1975–1988 рр. активно розвивалися інституційні механізми реалізації регіональної політики. Взаємодія між Європейською Комісією, національними урядами та регіональними органами влади стала більш структурованою.

Було запроваджено:

- механізми координації фінансування;
- системи контролю та моніторингу;
- принцип партнерства;
- процедури оцінки ефективності програм.

Це сприяло підвищенню прозорості використання коштів і ефективності політики в цілому.

Основи системного підходу до розвитку регіонів

У цей період відбувається перехід до системного бачення регіонального розвитку, яке охоплює:

- економічні аспекти (виробництво, інвестиції);
- соціальні аспекти (зайнятість, рівень життя);
- територіальні аспекти (просторовий розвиток, інфраструктура).

Такий підхід дозволив розглядати регіони як комплексні соціально-економічні системи, що потребують інтегрованого управління.

Передумови розвитку політики згуртованості

Діяльність ERDF у 1975–1988 рр. створила фундамент для подальшого розвитку політики згуртованості ЄС. Зокрема, були закладені основи:

- інтеграції економічних, соціальних і екологічних аспектів;
- підвищення рівня добробуту населення;
- зміцнення економічної стійкості регіонів;
- зменшення територіальних диспропорцій.

У подальшому ці принципи були закріплені в реформах 1988 року, які започаткували сучасну модель регіональної політики ЄС.

Рекомендована література

1. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – 120 p. (p. 10–35).
2. European Commission. EU Regional Policy: A concise guide. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. – 80 p. (p. 5–22).
3. McCann P. The Regional and Urban Policy of the European Union. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – 352 p. (p. 60–102).
4. Bachtler J., Mendez C., Wislade F. EU Cohesion Policy and European Integration. – London: Routledge, 2017. – 410 p. (p. 90–140).
5. Armstrong H., Taylor J. Regional Economics and Policy. – Oxford: Blackwell, 2000. – 437 p. (p. 250–290).
6. Кравців В. С. Регіональна політика Європейського Союзу: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2016. – 280 с. (с. 45–89).
7. Мельник Л. Г. Регіональна економіка: підручник. – Суми: Університетська книга, 2019. – 540 с. (с. 156–198).
8. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – 120 p. (p. 10–35).
9. Кравців В. С. Регіональна політика Європейського Союзу: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2016. – 280 с. (с. 45–92).

10. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть. – Київ: Наукова думка, 2006. – 512 с. (с. 80–135).

11. Чужиков В. І. Регіональна економіка: навч. посіб. – Київ: КНЕУ, 2011. – 368 с. (с. 140–175).

12. European Commission. The ERDF 1975–1988: Historical Overview. – Brussels, 2008. – 95 p. (p. 12–40).

13. Bachtler J., Mendez C., Wislade F. EU Cohesion Policy and European Integration. – London: Routledge, 2017. – 410 p. (p. 85–120).

Лекційне заняття 3. Транскордонна регіональна політика ЄС: механізми, інструменти та напрями реалізації

Політика згуртованості та її роль у зменшенні регіональних диспропорцій. Цифрова стратегія ЄС та її вплив на внутрішню політику. Зелений курс ЄС як сучасний напрямок внутрішньої політики. Соціальна політика ЄС: права працівників, мобільність, освіта. Внутрішня безпекова політика: боротьба з тероризмом, міграційна політика. Парадигми внутрішньої політики ЄС: ЄС як квазідержава, ЄС як квазікорпорація (економічний союз), ЄС як ринок, ЄС як соціум, ЄС як простір інновацій та знань.

Модель полюсів зростання в контексті ЄС. Теорія дифузії інновацій у межах європейського простору. Теорія життєвого циклу політичних рішень у ЄС. Міжрегіональна економічна взаємодія в межах ЄС.

го розвитку держав-членів і їхніх регіонів. Її головна мета полягає у зменшенні соціально-економічних диспропорцій між різними територіями ЄС, що виникають унаслідок нерівномірного

Політика згуртованості Європейського Союзу є одним із ключових інструментів забезпечення збалансовано

розміщення виробничих ресурсів, різного рівня індустріалізації та доступу до інфраструктури.

Регіональні диспропорції проявляються у відмінностях у рівнях валового внутрішнього продукту на душу населення, зайнятості, якості життя, доступі до освіти та інновацій. Політика згуртованості спрямована на подолання цих відмінностей шляхом фінансової підтримки

менш розвинених регіонів через структурні та інвестиційні фонди.

Основними інструментами реалізації політики є Європейський

фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд і Фонд згуртованості. Вони фінансують проекти у сферах інфраструктури, інновацій, розвитку малого і середнього бізнесу, зайнятості та соціальної інтеграції.

Особливе значення має **принцип «конвергенції»**, який передбачає сприяння економічному зростанню регіонів із низьким рівнем розвитку. Водночас політика згуртованості також спрямована на підвищення конкурентоспроможності більш розвинених регіонів, що сприяє загальному економічному зростанню ЄС.

Результатом реалізації цієї політики є не лише економічне вирівнювання, але й зміцнення соціальної стабільності, зниження рівня безробіття та підвищення рівня життя населення. Таким чином, політика згуртованості виступає важливим механізмом інтеграції та солідарності в межах Європейського Союзу.

Цифрова стратегія ЄС та її вплив на внутрішню політику

У сучасних умовах цифровізація стала одним із ключових факторів розвитку економіки та суспільства. Європейський Союз активно впроваджує цифрову

стратегію, яка спрямована на створення єдиного цифрового ринку, розвиток інновацій та забезпечення технологічного суверенітету.

Цифрова стратегія ЄС охоплює такі напрями:

- розвиток цифрової інфраструктури (швидкісний інтернет,

5G);

- підтримка цифрових технологій (штучний інтелект, великі дані, хмарні обчислення);
- цифровізація державного управління;
- підвищення цифрових навичок населення.

Вплив цифрової стратегії на внутрішню політику ЄС є багатогранним. По-перше, вона сприяє модернізації економіки, підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємств. По-друге, цифровізація державних послуг підвищує ефективність управління та доступність адміністративних сервісів для громадян.

Водночас цифрова трансформація створює нові виклики, зокрема ризики кібербезпеки, цифрову нерівність між регіонами та необхідність адаптації ринку праці до нових умов. Саме тому ЄС приділяє значну увагу питанням цифрової інклюзії та захисту персональних даних.

Зелений курс ЄС як сучасний напрямок внутрішньої політики

Європейський зелений курс є стратегічною ініціативою ЄС, спрямованою на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Він є відповіддю на глобальні екологічні виклики, зокрема зміну клімату, деградацію довкілля та виснаження природних ресурсів.

Основними цілями Зеленого курсу є:

- зменшення викидів парникових газів;
- розвиток відновлюваних джерел енергії;
- підвищення енергоефективності;
- перехід до циркулярної економіки;
- збереження біорізноманіття.

Зелений курс має значний вплив на внутрішню політику ЄС, оскільки передбачає трансформацію економічних моделей, зміну виробничих процесів і способу життя населення. Він також стимулює розвиток нових галузей, таких як «зелена» енергетика, екологічні технології та стале сільське господарство.

Важливим елементом є **принцип «справедливого переходу»**, який передбачає підтримку регіонів і галузей, що зазнають

найбільших змін унаслідок екологічної трансформації. Це забезпечує соціальну справедливість і запобігає зростанню нерівності.

Соціальна політика ЄС: права працівників, мобільність, освіта

Соціальна політика Європейського Союзу спрямована на забезпечення високих стандартів життя, соціального захисту та рівних можливостей для всіх громадян. Вона охоплює широкий спектр питань, зокрема права працівників, мобільність робочої сили та розвиток освіти.

Одним із ключових напрямів є захист прав працівників. ЄС встановлює мінімальні стандарти у сфері умов праці, охорони праці, рівності можливостей і недискримінації. Важливим досягненням є впровадження принципів гендерної рівності та забезпечення рівної оплати праці.

Мобільність робочої сили є важливою складовою внутрішнього ринку ЄС. Громадяни мають право вільно пересуватися, працювати та проживати в будь-якій державі-члені. Це сприяє більш ефективному розподілу трудових ресурсів і підвищенню економічної інтеграції.

Освіта та професійна підготовка також займають важливе місце в соціальній політиці. ЄС підтримує програми обміну студентами, розвиток навичок і підвищення кваліфікації працівників. Це сприяє формуванню конкурентоспроможної робочої сили та адаптації до змін на ринку праці.

Крім того, соціальна політика ЄС спрямована на боротьбу з бідністю, соціальним виключенням і нерівністю. Вона передбачає розвиток систем соціального захисту, підтримку вразливих груп населення та забезпечення доступу до базових послуг.

Внутрішня політика Європейського Союзу (ЄС) – це складний комплекс правових, політичних і адміністративних механізмів, спрямованих на забезпечення безпеки, соціальної стабільності, економічного добробуту і координацію політичних рішень між державами-членами. У сучасних умовах, коли ЄС стикається зі складними викликами – від міжнародного тероризму до міграційних хвиль – внутрішня політика виступає ключовим фактором забезпечення стабільності. Окрім практичних аспектів безпеки, важливо розглянути теоретичні парадигми, які описують функціонування ЄС як політичного й політико-економічного утворення.

Внутрішня безпекова політика ЄС

Боротьба з тероризмом

ЄС визначає боротьбу з тероризмом як один із пріоритетів внутрішньої безпекової політики. Це впливає із численних загроз, що постали в Європі у XXI столітті: від *терактів у Мадриді (2004) та Лондоні (2005)* до сучасних *атак у Франції, Нідерландах та Німеччині*. ЄС не має власних силових структур подібних до національної поліції чи армії, але розвиває механізми співпраці між національними правоохоронними органами через такі інституції:

- **Європол (Europol)** – агенція ЄС із координації правоохоронних дій, що збирає й аналізує дані для протидії транснаціональній злочинності та тероризму.
- **СПосіб обміну інформацією (SIENA)** – система швидкого обміну інформацією між правоохоронцями країн-членів.
- **Європейська карта тероризму та аналіз загроз** – документ, що систематизує оцінки ризиків і напрямки роботи.

Боротьба з тероризмом в ЄС базується на принципах превенції, розслідування, протидії фінансуванню терористичних груп і захисту громадян. Скоординовані зміни в правовому полі, доступ до спільних баз даних (наприклад, Schengen Information System) і механізми правової допомоги дозволяють значно підвищити ефективність розслідувань.

Міграційна політика ЄС

Міграція стала одним із найгостріших питань внутрішньої політики ЄС починаючи з 2015 року, коли відбувся різкий приплив біженців із Сирії, Афганістану, Іраку та Північної Африки. Це спричинило соціальне напруження, викликало політичні суперечки щодо перерозподілу осіб, які потребують захисту, і стимулювало перегляд політики кордонів.

Основні елементи міграційної політики ЄС:

- **Європейська система притулку (CEAS)** – гармонізовані правила щодо надання притулку, права заявника, процедури розгляду тощо.
- Посилення зовнішніх кордонів через **Фронтекс** – агентство ЄС з управління зовнішніми кордонами.

- **Квоти розподілу біженців** – спроби справедливого розподілу осіб, які шукають захисту, між державами-членами.
- Програми повернення нелегальних мігрантів та боротьба з контрабандою людей.

Міграційна політика ЄС поєднує елементи гуманітарної відповідальності (право на притулок) з прагматичними механізмами контролю кордонів та управлінням потоком мігрантів. Водночас різні держави демонструють різні підходи до імплементації політики: одні підтримують прийом біженців, інші – суворий контроль.

Парадигми внутрішньої політики ЄС

Теоретичне осмислення ЄС часто використовується за різними парадигмами, що дають різне уявлення про його сутність і функціонування.

ЄС як квазідержав

Парадигма ЄС як квазідержав (quasi-state) передбачає, що ЄС фактично виконує багато функцій, притаманних державі: законодавче регулювання, судова влада, спільні політики, контроль за фінансуванням, моніторинг структурного розвитку. Проте ЄС не має повної суверенної влади над усією територією – він обмежений принципом субсидіарності: рішення приймаються там, де вони ефективніші – на рівні Союзу або національних держав.

Ця парадигма дозволяє говорити про ЄС як про унікальне політичне утворення, що поєднує елементи державного суверенітету з добровільною передачею повноважень державами-членами.

ЄС як квазікорпорація (економічний союз)

У рамках парадигми квазікорпорації, ЄС постає як великий економічний інтеграційний простір, де панують ринкові механізми, стандарти, економічне регулювання та вільний рух товарів, капіталу, послуг і робочої сили. Такий підхід підкреслює:

- економічну логіку функціонування ЄС;
- пріоритет економічних інтересів і конкурентоспроможності;
- сильну роль регуляторного механізму (антитрестове право, стандарти, цифрові та екологічні регламенти).

Цей погляд акцентує увагу не на політиці як такій, а на економічних мотивах інтеграції та інструментах управління.

ЄС як ринок

Ця парадигма тісно пов'язана з попередньою, але робить особливий наголос саме на ринковому механізмі. ЄС вважається не стільки політичним союзом, скільки найбільшим внутрішнім ринком у світі – з уніфікованими правилами конкуренції, митними та тарифними режимами, технічними стандартами і правовими нормами, що забезпечують ефективність і безперешкодний обіг товарів.

У цій інтерпретації політика ЄС спрямована насамперед на підтримку ринкової ефективності, інновацій та економічного зростання.

ЄС як соціум

Через призму соціуму ЄС сприймають як наднаціональний політичний і культурний простір, де формуються загальні цінності – права людини, соціальні стандарти, рівність, толерантність. Тут значна роль:

- загальнополітичних норм (Європейський соціальний стовп прав);
- освіти та мобільності (програми Erasmus+, професійне навчання);
- політик солідарності та соціального захисту.

Цей підхід акцентує увагу на соціальних аспектах інтеграції, взаємній відповідальності та культурній ідентичності.

ЄС як простір інновацій та знань

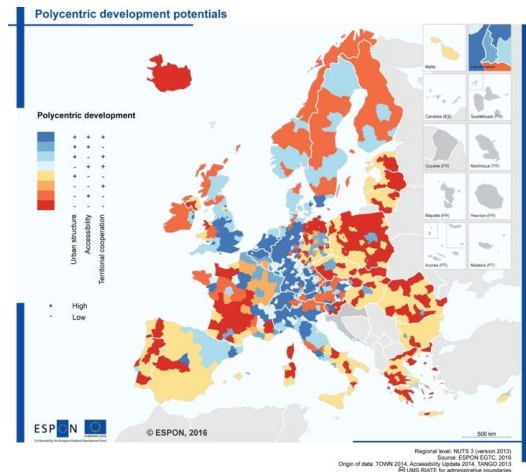
Сучасна парадигма внутрішньої політики розглядає ЄС як простір інновацій, наукового розвитку, технологічного прогресу і розбудови знань. Це знаходить відображення у:

- цифровій стратегії «Europe's Digital Decade»;
- інвестиціях у дослідження (Horizon Europe);

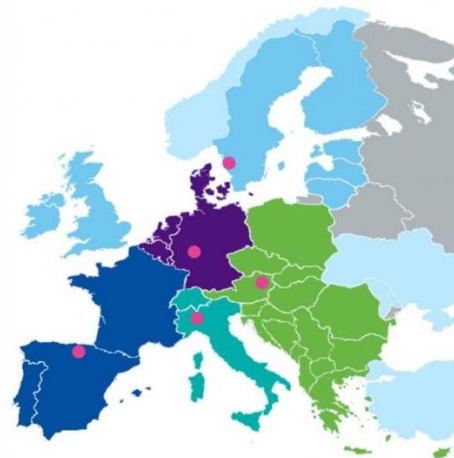
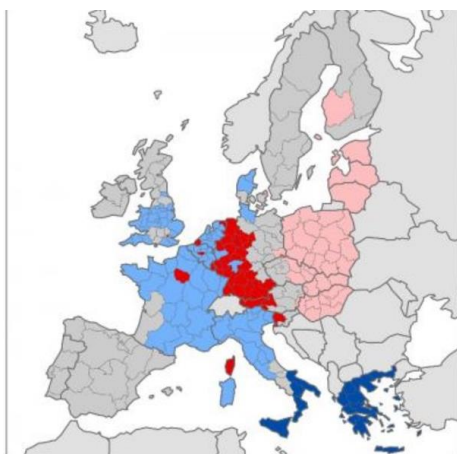
- співпраці університетів та наукових центрів;
- створенні єдиного європейського освітнього і дослідницького простору.

Ця парадигма підкреслює, що майбутнє ЄС залежить не лише від економічних показників, але й від здатності генерувати знання, інновації та передові технології.

Модель полюсів зростання (growth poles), запропонована французьким економістом **Франсуа Перру**, є однією з ключових теорій регіонального розвитку, яка активно використовується в практиці Європейського Союзу. В її основі лежить ідея, що економічний розвиток не є рівномірним, а

розвиток не є рівномірним, а

концентрується у певних «полюсах» – центрах інновацій, інвестицій та виробництва, які генерують ефекти зростання для навколишніх територій.

У контексті ЄС такими полюсами виступають великі міські агломерації (Париж, Берлін, Мілан), технологічні кластери

(Силіконова долина Європи – регіон Баден-Вюртемберг) та індустріальні зони. Політика згуртованості ЄС спрямована на підтримку цих полюсів як драйверів розвитку, одночасно стимулюючи поширення позитивних ефектів на менш розвинені регіони.

Важливим механізмом є інвестиції у транспортну, цифрову та інноваційну інфраструктуру, що забезпечує «ефект розтікання» (spillover effect). Проте існує і ризик посилення регіональних диспропорцій, коли сильні регіони розвиваються швидше, ніж периферійні.

Теорія дифузії інновацій у межах європейського простору

Теорія дифузії інновацій пояснює, як нові ідеї, технології та знання поширюються між регіонами. У Європейському Союзі ця теорія має особливе значення через значну територіальну та економічну неоднорідність.

Інновації зазвичай виникають у високорозвинених регіонах (ядрі ЄС), таких як **Німеччина, Франція, Нідерланди**, і поступово поширюються до периферійних територій. Цей процес здійснюється через:

- транснаціональні корпорації;
- науково-дослідні програми (Horizon Europe);
- освітні та академічні обміни;
- цифрові мережі.

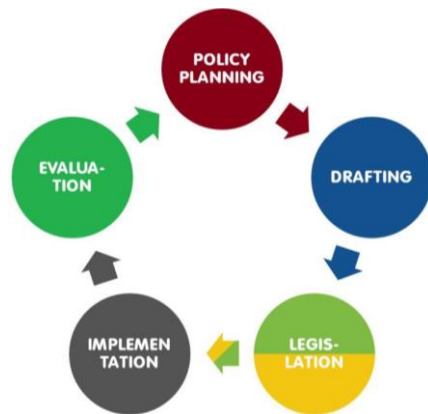

ЄС активно стимулює дифузію інновацій через політику «розумної спеціалізації» (Smart Specialisation Strategy), яка передбачає розвиток унікальних конкурентних переваг кожного регіону.

Однак ефективність дифузії залежить від рівня інституційного розвитку, інфраструктури та людського капіталу. У менш розвинених регіонах цей процес відбувається повільніше, що створює виклики для інтеграції.

Теорія життєвого циклу політичних рішень у ЄС

Теорія життєвого циклу політичних рішень описує процес формування, реалізації та оцінки політики як послідовність етапів. У Європейському Союзі цей процес є складним і багаторівневим.

Основні етапи включають:

Формування порядку денного

(agenda-setting) – визначення проблем, які потребують вирішення.

Розробка політики (policy formulation) – підготовка законодавчих пропозицій Європейською Комісією.

Прийняття рішень – участь Європейського Парламенту та Ради ЄС.

Реалізація (implementation) – впровадження політики на національному рівні.

Оцінка (evaluation) – аналіз ефективності політики.

Цикл політики в ЄС відзначається високим рівнем інституційної взаємодії та участі різних акторів, включаючи держави-члени, регіони та громадянське суспільство. Це забезпечує демократичність, але водночас ускладнює процес прийняття рішень.

Міжрегіональна економічна взаємодія в межах ЄС

Міжрегіональна економічна взаємодія є важливою складовою інтеграційних процесів у ЄС. Вона передбачає співпрацю між регіонами різних країн у сфері торгівлі, інвестицій, інновацій та інфраструктури.

Одним із ключових інструментів є програма Interreg, яка фінансує транскордонні, транснаціональні та міжрегіональні проекти. Такі ініціативи сприяють:

- розвитку транспортних коридорів;
- інтеграції ринків праці;
- обміну технологіями;
- підвищенню конкурентоспроможності регіонів.

Єдиний внутрішній ринок ЄС забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що значно посилює економічні зв'язки між регіонами.

Разом з тим, існують проблеми нерівномірності розвитку, мовних бар'єрів та різних рівнів економічної спеціалізації, що потребує активної регіональної політики.

Зазначені теорії та моделі є фундаментальними для розуміння регіонального розвитку Європейського Союзу. Модель полюсів зростання пояснює концентрацію економічної активності, теорія дифузії інновацій – поширення знань, теорія життєвого циклу політики – механізми управління, а міжрегіональна взаємодія – практичну реалізацію інтеграції. У сукупності вони формують цілісну систему розвитку ЄС, спрямовану на забезпечення економічної ефективності та соціальної згуртованості.

Рекомендована література

1. Чумакова Г. Політика згуртованості ЄС: стратегічна інвестиція в розвиток регіонів // Публічне управління. – Одеса, 2025. – № 11. – С. 161–169.
2. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – P. 5–15, 22–30.
3. Petzold W. EU Cohesion Policy. – Brussels: European Union, 2022. – P. 10–25, 40–55.
4. Аніловська А., Костирко В. Цифрова трансформація Європейського Союзу. – Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т, 2023. – С. 14–28, 35–42.
5. European Commission. Shaping Europe’s Digital Future. – Brussels, 2020. – P. 7–18, 25–33.
6. European Commission. The European Green Deal. – Brussels, 2019. – P. 2–12, 20–28.
7. Sabato S. Social Policy in the European Union: State of Play 2024. – Brussels: ETUI, 2025. – P. 15–27, 45–60.
8. European Commission. European Pillar of Social Rights Action Plan. – Brussels, 2021. – P. 5–14, 22–31.
9. European Commission. EU Internal Security Strategy (ProtectEU). – Brussels, 2025. – P. 6–18, 30–42.
10. Council of the European Union. A New Strategic Agenda 2019–2024. – Brussels, 2019. – P. 10–20, 35–44.
11. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: засади функціонування та розвитку. – К.: Знання, 2020. – С. 120–138, 210–225.
12. Wiener A., Diez T. European Integration Theory. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – P. 50–68, 120–135.

13. Sandholtz W., Stone Sweet A. *European Integration and Supranational Governance*. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – P. 30–45, 90–110.
14. Мальський М.З., Антонюк Н.П. *Європейська інтеграція*. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. – С. 75–92, 140–158.
15. Perroux F. *Economic Space: Theory and Applications*. – Paris: PUF, 1950. – P. 89–104.
16. Hirschman A.O. *The Strategy of Economic Development*. – New Haven: Yale University Press, 1958. – P. 45–62.
17. Rogers E. *Diffusion of Innovations*. – New York: Free Press, 2003. – P. 120–145.
18. European Commission. *Cohesion Policy 2021–2027*. – Brussels, 2021. – P. 10–25.
19. European Commission. *Horizon Europe Programme Guide*. – Brussels, 2021. – P. 5–18.
20. Hill M. *The Public Policy Process*. – London: Routledge, 2014. – P. 30–52.
21. Knill C., Tosun J. *Public Policy: A New Introduction*. – London: Palgrave Macmillan, 2012. – P. 60–78.
22. European Commission. *Interreg Programme Overview*. – Brussels, 2020. – P. 12–20.
23. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. *Європейський Союз: засади функціонування*. – К.: Знання, 2020. – С. 145–162.
24. Мальський М.З., Антонюк Н.П. *Європейська інтеграція*. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. – С. 98–115.

Лекційне заняття 4. Україна у системі транскордонної регіональної політики ЄС: участь, виклики та перспективи

Участь у програмах транскордонного співробітництва (наприклад, Польща–Україна, Румунія–Україна). Внесок у розвиток єврорегіонів (Карпати, Буг, Верхній Прут тощо). Виклики та перспективи інтеграції України у європейський транскордонний простір (безпека, міграція, інновації, зелений курс). Значення транскордонної співпраці для євроінтеграційного курсу України.

Загальна характеристика транскордонної регіональної політики ЄС

Транскордонна регіональна політика Європейського Союзу є одним із ключових напрямів реалізації політики згуртованості, спрямованої на зменшення соціально-економічних диспропорцій між територіями. Вона передбачає розвиток взаємодії між прикордонними регіонами держав-членів ЄС та сусідніх країн, що не входять до Союзу. Україна в цьому контексті займає особливе місце як держава-партнер, що активно інтегрується до європейського простору та бере

Прийнятні регіони України **TESIM**

	interreg NEXT Poland-Ukraine	interreg NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine	interreg NEXT Romania-Ukraine	interreg NEXT Ukraine-Russia (*)
ЧЕРНІВЦІ		✓	✓	
ДОНЕЦЬК				Бахмутський, Краматорський, Волноваський, Маріупольський та Покровський райони
ІВАНО-ФРАНКІВСЬК	✓	✓	✓	
ХЕРСОН				✓
ЛЬВІВ	✓			
МИКОЛАЇВ				✓
ОДЕСА			✓	✓
РІВНЕ	✓			
ТЕРНОПІЛЬ	✓			
ВОЛИНЬ	✓			
ЗАКАРПАТТЯ	✓	✓	✓	
ЗАПОРІЖЖЯ				✓

(*) У програмі можуть брати участь лише території, що перебувають під контролем суверенного Уряду України. Регіони, які зараз перебувають під військовим контролем Росії, не можуть брати участь у програмі, навіть якщо вони є частиною Чорноморського басейну.

участь у численних програмах транскордонного співробітництва.

Участь України у транскордонній політиці ЄС має стратегічне значення, оскільки сприяє не лише економічному розвитку прикордонних територій, але

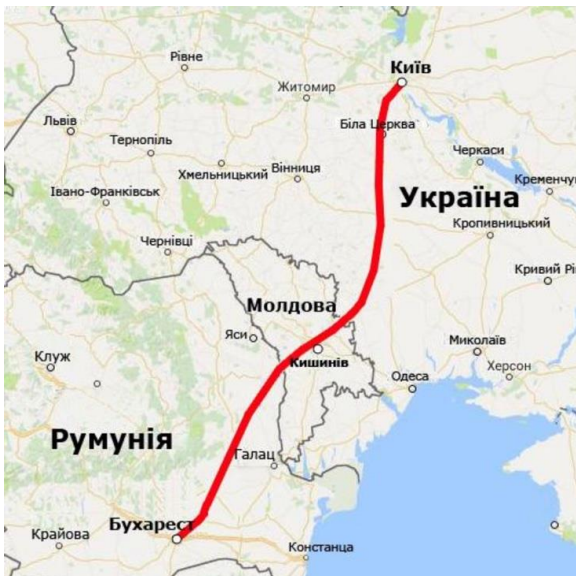
й загальному процесу європейської інтеграції. Одним із основних інструментів такої співпраці є **програми типу INTERREG та Європейський інструмент сусідства**, які забезпечують фінансування спільних проєктів у сфері інфраструктури, екології, інновацій, освіти та культури. Завдяки цим програмам українські регіони отримують доступ до фінансових ресурсів, новітніх управлінських практик та міжнародного досвіду.

Найбільш показовою є участь України у програмі транскордонного співробітництва з **Польщею**. Ця співпраця охоплює значну частину **західних областей України** та характеризується

високим рівнем активності. Реалізація спільних проєктів дозволила модернізувати прикордонну інфраструктуру, зокрема пункти пропуску, покращити дорожнє сполучення, а також активізувати економічні зв'язки між регіонами. Важливим аспектом є також розвиток гуманітарної співпраці, що включає освітні, культурні та туристичні ініціативи. У результаті формується спільний соціально-економічний простір, який сприяє підвищенню рівня життя населення прикордонних територій.

Румунія-Україна

Не менш важливою є програма співробітництва між Україною та Румунією, яка охоплює південно-західні регіони України. Ця взаємодія

має значний потенціал, особливо в контексті розвитку транспортної інфраструктури та екологічної безпеки. Особлива увага приділяється охороні природних ресурсів, зокрема басейну Дунаю, що є важливим

екологічним об'єктом європейського значення. Спільні проєкти у цій сфері сприяють не лише **збереженню довкілля, але й розвитку туризму** та підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

Разом з тим, участь України у транскордонній регіональній політиці ЄС супроводжується рядом **суттєвих викликів**. Однією з головних проблем є недостатній рівень інституційної спроможності органів влади, що проявляється у складнощах із підготовкою та реалізацією проєктів, а також у недостатній координації між різними рівнями управління. Бюрократичні процедури часто ускладнюють

доступ до фінансування та знижують ефективність використання ресурсів.

Серйозною перешкодою залишається і **стан інфраструктури**. Багато прикордонних регіонів України характеризуються **недостатнім**

рівнем розвитку транспортної мережі, зношеністю доріг та перевантаженістю пунктів пропуску. Це обмежує можливості для

розвитку торгівлі та мобільності населення, що, у свою чергу, знижує

ефективність транскордонного співробітництва. Додатковим фактором є фінансові обмеження, пов'язані з необхідністю співфінансування проєктів, що не завжди є можливим для місцевих бюджетів.

Окрему роль відіграє безпековий фактор, який в умовах сучасних геополітичних викликів суттєво впливає на реалізацію

транскордонних ініціатив. Військово-політична ситуація в Україні створює додаткові ризики для інвесторів і

партнерів, а також впливає на пріоритети державної політики. Водночас саме в таких умовах транскордонне співробітництво

набуває ще більшого значення як інструмент стабілізації та розвитку.

Перспективи участі України у транскордонній регіональній політиці ЄС є доволі позитивними.

Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС відкриває нові можливості для поглиблення співпраці та розширення доступу до фінансових інструментів. Особливе значення матиме участь України у програмах відбудови, які передбачають модернізацію інфраструктури, розвиток енергетики та впровадження інноваційних технологій.

У майбутньому очікується посилення ролі регіонів у реалізації

європейської політики, що вимагатиме підвищення їхньої інституційної спроможності та впровадження сучасних підходів до управління, зокрема концепції смарт-спеціалізації. Це дозволить більш ефективно використовувати наявні ресурси та розвивати конкурентні переваги регіонів.

Таким чином, участь України у транскордонній регіональній політиці ЄС є важливим чинником її соціально-економічного розвитку та європейської інтеграції. Попри наявні труднощі, співпраця з ЄС у цій сфері відкриває значні можливості для модернізації країни, підвищення рівня життя населення та зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Єврорегіони є однією з найефективніших форм транскордонного співробітництва в Європі, що забезпечує взаємодію прикордонних територій різних держав з метою стимулювання соціально-економічного розвитку, посилення міжкультурних зв'язків та інтеграції у спільний європейський простір. Україна бере активну участь у діяльності єврорегіонів, що є важливим елементом її євроінтеграційної політики. Найбільш значущими для України є такі єврорегіони, як «Карпати», «Буг» та «Верхній Прут», кожен з яких має свої особливості функціонування та напрями розвитку.

Єврорегіон

«Карпати» є одним із найбільших та найстаріших транскордонних об'єднань у Центрально-Східній Європі. До його

складу входять прикордонні території України, Польщі, Словаччини та Угорщини. Україна представлена в цьому єврорегіоні такими областями, як Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька. Внесок України у розвиток єврорегіону «Карпати» є значним і багатовекторним. Передусім, це

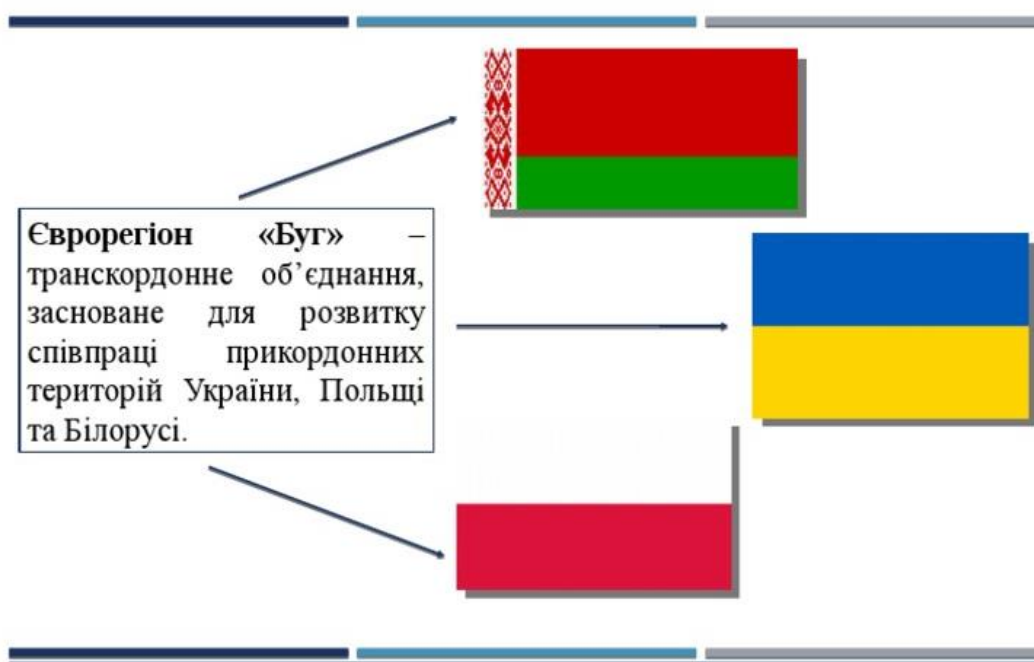
покращення транспортного сполучення між країнами, розвиток туристичних маршрутів, а також модернізацію прикордонних пунктів пропуску.

Важливим напрямом діяльності у межах цього

єврорегіону є **розвиток туризму**. Карпатський регіон має значний природний та рекреаційний потенціал, що активно використовується для створення спільних туристичних продуктів. Українські регіони відіграють ключову роль у формуванні туристичних маршрутів, розвитку гірського, екологічного та культурного туризму. Крім того, значна увага приділяється збереженню природного середовища Карпат, що є спільною екологічною цінністю для всіх країн-учасниць.

Єврорегіон «Буг» об'єднує прикордонні території України, Польщі та Білорусі. Україна представлена Волинською областю, яка відіграє важливу роль у розвитку цього єврорегіону. Основними

напрямами співпраці є розвиток транспортної інфраструктури, підтримка малого і середнього бізнесу, а також розвиток культурних та освітніх зв'язків. Україна активно бере участь у реалізації проєктів, спрямованих на модернізацію прикордонної інфраструктури, що сприяє полегшенню перетину кордону та активізації економічної діяльності.

Особливу увагу у межах **єврорегіону «Буг»** приділяють розвитку місцевого самоврядування та підвищенню інституційної спроможності регіонів. Українські органи влади отримують можливість переймати досвід європейських партнерів у сфері управління територіальним розвитком, що сприяє впровадженню сучасних підходів до регіональної політики. Крім того, значну роль відіграють гуманітарні проєкти, спрямовані на розвиток освіти, культури та міжлюдських контактів.

Єврорегіон «Верхній Прут» охоплює прикордонні території України, Румунії та Молдови. Україна представлена Чернівецькою

областю, яка активно долучається до реалізації спільних проєктів у сфері екології, інфраструктури та культурного співробітництва. Одним із ключових напрямів діяльності є охорона навколишнього середовища, зокрема управління водними ресурсами річки Прут. Україна робить вагомий внесок у реалізацію екологічних проєктів, спрямованих на зменшення забруднення та збереження біорізноманіття.

Рис. 1. Єврорегіони України

Важливим аспектом є також розвиток транспортної інфраструктури, що сприяє покращенню зв'язків між країнами-учасницями. Україна бере участь у проєктах, спрямованих на модернізацію доріг, розвиток логістичних центрів та покращення прикордонного контролю. Крім того, значна увага приділяється розвитку культурних зв'язків, що сприяє зміцненню добросусідських відносин та формуванню спільної ідентичності прикордонних регіонів.

Загалом внесок України у розвиток єврорегіонів є суттєвим і проявляється у різних сферах. Українські регіони активно залучаються до реалізації міжнародних проєктів, що фінансуються Європейським Союзом, зокрема у рамках програм транскордонного співробітництва. Це сприяє залученню інвестицій, розвитку інфраструктури, підвищенню рівня життя населення та зміцненню економічного потенціалу прикордонних територій.

Водночас участь України у діяльності єврорегіонів має і важливе політичне значення. Вона сприяє зміцненню міжнародних зв'язків, розвитку добросусідських відносин та інтеграції України до європейського простору. Єврорегіони виступають своєрідними «лабораторіями європейської інтеграції», де відпрацьовуються механізми співпраці, які згодом можуть бути застосовані на загальнодержавному рівні.

Попри позитивні результати, існують і певні труднощі, які обмежують ефективність участі України у розвитку єврорегіонів. До них належать недостатній рівень фінансування, проблеми з координацією між різними рівнями влади, а також інфраструктурні обмеження. Однак, незважаючи на ці виклики, перспективи розвитку єврорегіонального співробітництва залишаються позитивними.

У майбутньому очікується подальше розширення участі України у єврорегіонах, що пов'язано з її євроінтеграційним курсом та прагненням до поглиблення співпраці з Європейським Союзом. Важливим напрямом стане впровадження інноваційних підходів до регіонального розвитку, зокрема концепції смарт-спеціалізації, а також активізація участі у програмах відбудови та розвитку.

Таким чином, внесок України у розвиток єврорегіонів є важливим чинником соціально-економічного зростання прикордонних

територій та інтеграції країни до європейського простору. Активна участь у транскордонному співробітництві сприяє зміцненню міжнародних зв'язків, розвитку економіки та підвищенню якості життя населення, що робить євро регіони важливим інструментом сучасної регіональної політики України.

Рекомендована література

1. Вінницька обласна військова адміністрація. Транскордонне співробітництво в Україні: стан і перспективи. Вінниця, 2023. – 112 с.
2. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Регіональна політика та транскордонне співробітництво України. Київ, 2024. – 156 с.
3. Закон України «Про транскордонне співробітництво» №1861-IV від 24.06.2004 (зі змінами). – Відомості Верховної Ради України. – 12 с.
4. Кабінет Міністрів України. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Київ, 2021. – 98 с.
5. European Commission. Interreg NEXT Poland–Ukraine Programme 2021–2027. Programme Document. Brussels, 2022. – 245 p.
6. European Commission. Cohesion Policy and Cross-Border Cooperation in the EU. Brussels, 2023. – 180 p.
7. Council of Europe. Euroregions: Instruments of Cross-Border Cooperation. Strasbourg, 2021. – 134 p.
8. Association of European Border Regions (AEBR). Cross-Border Cooperation Handbook. Gronau, 2022. – 210 p.
9. Карпатський євро регіон. 25 років транскордонного співробітництва: аналітичний звіт. Ужгород, 2023. – 176 с.

10. Єврорегіон «Буг». Річний звіт про діяльність єврорегіону «Буг». Луцьк, 2022. – 98 с.

11. Єврорегіон «Верхній Прут». Стратегія розвитку транскордонного співробітництва 2021–2027. Чернівці, 2022. – 120 с.

12. Організація «Нижній Дунай». Екологічна безпека транскордонних територій. Одеса, 2023. – 142 с.

13. United Nations Development Programme (UNDP). Cross-Border Cooperation for Sustainable Development in Ukraine. Kyiv, 2022. – 165 p.

Змістовий модуль II. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: БЕНЧМАРКІНГ, ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

Лекційне заняття 5. Бенчмаркінг стратегій територіальних реформ в ЄС

Особливості формування стратегій територіальних реформ в країнах ЄС. Територіальні реформи в Греції. Територіальні реформи в Німеччині. Територіальні реформи у Польщі. Територіальні реформи у Словаччині. Територіальні реформи у Чехії. Територіальні реформи в Угорщині

Територіальні реформи в країнах Європейського Союзу є складовою частиною ширшої політики регіонального розвитку та децентралізації управління. Їх головною метою є підвищення ефективності публічного управління, оптимізація адміністративно-територіального устрою, скорочення надмірної фрагментації місцевого самоврядування та забезпечення рівного доступу громадян до якісних публічних послуг.

У більшості країн ЄС територіальні реформи формуються на основі кількох ключових принципів:

- субсидіарність (передача повноважень на найнижчий ефективний рівень управління);
- фінансова спроможність громад;
- економія на масштаб (укрупнення адміністративних одиниць для підвищення ефективності);
- збалансований регіональний розвиток;
- участь громадськості у прийнятті рішень.

Важливою особливістю є те, що територіальні реформи в ЄС рідко мають одномоментний характер. Вони реалізуються поетапно, часто протягом 10–20 років, із поступовим коригуванням меж адміністративних одиниць та їхніх повноважень.

Стратегічне планування територіальних реформ у країнах ЄС

Формування стратегій територіальних реформ у державах ЄС базується на довгостроковому плануванні та аналітичному підході. Зазвичай процес включає такі етапи:

Аналітичний етап

На цьому етапі здійснюється комплексна оцінка:

- демографічної ситуації;
- економічної активності регіонів;
- ефективності місцевого самоврядування;
- бюджетної спроможності громад.

Розробка концепції реформи

Формується стратегічне бачення майбутньої адміністративної структури. Воно може передбачати:

- укрупнення муніципалітетів;
- створення нових регіональних рівнів;

- ліквідацію надмірної кількості дрібних адміністративних одиниць.

Нормативно-правове забезпечення

Реформи закріплюються у:

- законах про місцеве самоврядування;
- адміністративно-територіальних кодексах;
- державних стратегіях регіонального розвитку.

Впровадження та моніторинг

На цьому етапі важливими є:

- поетапне впровадження змін;
- фінансова підтримка громад;
- оцінка ефективності реформи;
- коригування політики.

Таким чином, стратегія територіальних реформ у ЄС є системною, багаторівневою та орієнтованою на довгостроковий результат.

Моделі територіальних реформ у країнах ЄС

У країнах Європейського Союзу сформувалися різні моделі реформування адміністративно-територіального устрою:

Північна модель (Скандинавія)

Характеризується значним укрупненням муніципалітетів. Наприклад, у Швеції та Данії відбулося суттєве скорочення кількості громад з одночасним розширенням їх повноважень.

Центральноєвропейська модель

Передбачає поступові реформи з акцентом на фінансову децентралізацію (Польща, Чехія).

Південноєвропейська модель

Характеризується складними реформами через історичну фрагментованість територій та сильні місцеві традиції. Саме до цієї групи належить Греція.

Територіальні реформи в Греції: передумови

Греція тривалий час мала надмірно фрагментовану систему місцевого самоврядування. До реформ тут існувала велика кількість малих громад і адміністративних одиниць, які часто не мали достатньої фінансової та кадрової спроможності.

Основні проблеми:

- низька ефективність управління;
- дублювання функцій;

- високі адміністративні витрати;
- залежність від центрального бюджету.

Ці фактори зумовили необхідність глибокої адміністративної реформи.

Реформи “Каллікратіс” і “Клісфеніс”

Реформа “Каллікратіс” (2011 р.)

Однією з найважливіших реформ у сучасній історії Греції стала реформа “Каллікратіс”. Вона передбачала:

- скорочення кількості муніципалітетів з понад 1000 до приблизно 325;

- ліквідацію префектур як адміністративного рівня;
- посилення ролі регіонів;
- передачу частини повноважень на місцевий рівень.

Метою реформи було підвищення ефективності управління та скорочення державних витрат у період фінансової кризи.

Реформа “Клісфеніс I” (2019 р.)

Наступним етапом стала реформа “Клісфеніс I”, яка:

- удосконалила систему місцевого самоврядування;
- розширила інструменти участі громадян;
- запровадила нові правила виборів на місцевому рівні;
- посилила фінансову автономію громад.

Результати та наслідки реформ у Греції

Реформи дали змішані результати:

Позитивні ефекти:

- скорочення адміністративних витрат;
- укрупнення громад і підвищення їх спроможності;
- більш ефективне використання ресурсів;
- посилення регіонального рівня управління.

Проблеми та виклики:

- нерівномірність розвитку регіонів;
- складність адаптації малих громад;
- соціальне невдоволення частини населення;
- бюрократичні труднощі впровадження.

Висновки

Територіальні реформи в країнах ЄС є важливим інструментом модернізації системи публічного управління. Вони спрямовані на

підвищення ефективності, фінансової стійкості та якості послуг для громадян.

Досвід Греції показує, що навіть глибокі адміністративні трансформації можуть бути успішними лише за умови:

- політичної стабільності;
- достатнього фінансового забезпечення;
- підтримки населення;
- поетапного впровадження змін.

Грецький кейс є показовим прикладом складних реформ у південноєвропейській моделі, де поєднуються традиційні структури управління та сучасні вимоги ЄС до ефективності.

Територіальні реформи в Німеччині

Загальна характеристика адміністративно-територіального устрою Німеччини

Німеччина є *федеративною державою*, що складається з **16 федеральних земель** (Bundesländer), кожна з яких має власну конституцію, парламент і уряд. Така модель територіального устрою є

Місце країни у світі та регіоні

- **Офіційна назва** – Федеративна Республіка Німеччина (ФРН)
- **Склад території** – 16 федеральних земель
- **Член міжнародних організацій** – ООН, НАТО, Європейський Союз, СОТ та ін.
- **Офіційна мова** – німецька (найбільш уживана на побутовому рівні мова Європи)
- **Релігія** – християнство (протестантизм, католицизм)
- **Державний лад** – парламентська республіка

→ Рейхстаг

Показники	Значення	Місце в Європі	Місце у світі
Площа території	357 тис. км ²	7	64
Населення	82,6 млн осіб	2	19
ВВП	4,15 трлн дол. США	1	4
ВВП на душу населення (ПКС*)	50,2 тис. дол. США	12	27
Обсяг промислового виробництва	982 млрд дол. США	1	4
Індекс розвитку людського потенціалу	0,926	3	

однією з найстабільніших у Європі та базується на принципі розподілу повноважень між федерацією та землями.

Особливістю німецької системи є високий рівень децентралізації, де значна частина адміністративних функцій виконується на рівні земель та муніципалітетів. *Місцеве самоврядування включає:*

- *громади* (Gemeinden),
- *міста* (Städte),
- *райони* (Kreise).

Саме на цих рівнях реалізуються основні територіальні реформи, які спрямовані на підвищення ефективності управління та зменшення адміністративної фрагментації.

Передумови територіальних реформ у Німеччині

Територіальні реформи в Німеччині мали різні етапи розвитку залежно від історичного періоду. Особливо активні зміни відбувалися після Другої світової війни та об'єднання Німеччини у 1990 році.

Основні передумови реформ:

- наявність великої кількості малих муніципалітетів;
- нерівномірність економічного розвитку регіонів;
- потреба в підвищенні ефективності адміністративних послуг;
- демографічні зміни (старіння населення, міграція у великі міста);
- необхідність фінансової оптимізації місцевих бюджетів.

У 1960–1970-х роках багато земель розпочали масштабні реформи укрупнення громад, які стали основою сучасної адміністративної структури.

Основні етапи територіальних реформ

Реформи 1960–1970-х років (Західна Німеччина)

Найбільш масштабні реформи відбулися у ФРН у 1960–1970-х роках. Їх основною метою було укрупнення муніципалітетів та підвищення їхньої фінансової спроможності.

Результати:

- значне скорочення кількості громад (з приблизно 24 000 до близько 8 500);
- укрупнення районів;
- підвищення ефективності місцевого управління;
- зменшення адміністративних витрат.

Реформи після об'єднання Німеччини (після 1990 року)

Після об'єднання ФРН і НДР виникла необхідність гармонізації адміністративних структур.

Основні напрямки:

- реорганізація земель Східної Німеччини;
- створення нових адміністративних одиниць;
- модернізація системи місцевого самоврядування;
- інтеграція різних моделей управління.

У цей період особливу увагу приділяли розвитку економічно слабших регіонів та вирівнюванню умов життя.

Сучасний етап реформ (2000–2020-ті роки)

Сучасні реформи мають менш радикальний характер і спрямовані переважно на:

- цифровізацію адміністративних послуг;

- міжмуніципальне співробітництво;
- оптимізацію управлінських структур;
- злиття малих громад на добровільній основі.

Моделі територіальних реформ у федеральних землях

У Німеччині відсутня єдина модель реформ – кожна земля самостійно визначає підходи.

Модель укрупнення громад

Застосовується у землях з великою кількістю малих муніципалітетів. Передбачає їх об'єднання в більші адміністративні одиниці.

Модель міжмуніципального співробітництва

Громади зберігають автономію, але спільно надають послуги (освіта, транспорт, медицина).

Регіональна модель розвитку

Акцент робиться на розвитку регіонів як економічних центрів із високою самостійністю.

Результати територіальних реформ у Німеччині

Територіальні реформи в Німеччині загалом вважаються успішними.

Позитивні результати:

- підвищення ефективності місцевого управління;
- скорочення адміністративних витрат;
- покращення якості публічних послуг;
- зміцнення фінансової бази громад;
- розвиток регіональної інфраструктури.

Проблеми та виклики:

- опір населення до укрупнення громад;
- втрата локальної ідентичності в малих громадах;

- нерівномірність розвитку між західними та східними землями;

- складність координації між рівнями влади.

Сучасні тенденції територіальної політики

Сьогодні в Німеччині територіальна політика орієнтується на:

- цифрову трансформацію управління (e-government);
- розвиток “розумних регіонів”;
- екологічну сталість територій;
- посилення ролі муніципалітетів у вирішенні соціальних проблем;

- розвиток регіональної кооперації в межах ЄС.

Важливим напрямом також є підтримка рівномірного розвитку територій, особливо у східних землях.

Отже, територіальні реформи в Німеччині є прикладом поступового, системного та науково обґрунтованого підходу до модернізації адміністративно-територіального устрою. Вони дозволили створити ефективну багаторівневу систему управління, яка поєднує сильні федеральні землі з автономними муніципалітетами.

Досвід Німеччини демонструє, що успішні територіальні реформи можливі за умов:

- децентралізації влади;
- економічної стабільності;
- поступового впровадження змін;
- врахування інтересів місцевих громад.

Цей досвід є особливо цінним для країн, які проходять етап адміністративної реформи та прагнуть підвищити ефективність місцевого самоврядування.

Загальна характеристика територіального устрою Польщі

Польща є унітарною державою з трирівневою системою адміністративно-територіального устрою. Сучасна модель була сформована в результаті адміністративної реформи 1999 року, яка стала однією з найважливіших трансформацій у Центрально-Східній Європі.

Адміністративний устрій Польщі включає:

- **гміни** (gmina) – базовий рівень місцевого самоврядування;
- **повіти** (powiat) – проміжний рівень;
- **воєводства** (województwo) – регіональний рівень.

На сьогодні в країні функціонує:

- 16 воєводств,
- близько 380 повітів,
- понад 2400 гмін.

Система є поєднанням централізованого державного управління та розвиненого місцевого самоврядування, що відповідає принципам Європейського Союзу.

Передумови територіальних реформ у Польщі

Необхідність реформування адміністративно-територіального устрою Польщі виникла ще у 1990-х роках після переходу від соціалістичної системи до демократичної моделі управління.

Основні передумови:

- надмірна централізація влади в попередній системі;

- неефективність двоступеневої адміністративної моделі (воєводство–гміна);
- слабкість регіонального рівня управління;
- потреба у відповідності стандартам ЄС;
- необхідність ефективного використання структурних фондів ЄС.

У результаті виникла потреба створення проміжного рівня управління та посилення регіонального розвитку.

Адміністративна реформа 1999 року

Найбільш масштабною територіальною реформою в сучасній Польщі стала *реформа 1 січня 1999 року*.

Основні зміни:

- запровадження трирівневої системи управління;
- створення повітів як середнього рівня;
- скорочення кількості воєводств із 49 до 16;
- посилення ролі місцевого самоврядування;
- передача частини повноважень від держави на місця.

Мета реформи:

- децентралізація управління;
- підвищення ефективності адміністративних послуг;
- розвиток регіональної політики;
- адаптація до стандартів Європейського Союзу.

Реформа 1999 року стала ключовим кроком у формуванні сучасної системи територіального управління Польщі.

Функціонування системи після реформи

Після впровадження реформи Польща отримала стабільну систему багаторівневого управління.

Гміна (муніципальний рівень)

Гміни відповідають за:

- освіту (дошкільну та початкову);
- місцеві дороги;
- водопостачання та комунальні послуги;
- соціальну допомогу;
- місцевий розвиток.

Це найбільш наближений до громадян рівень влади.

Повіт (районний рівень)

Повіт виконує функції:

- середньої освіти;
- охорони здоров'я (лікарні);
- громадського транспорту;
- управління інфраструктурою між гмінами.

Воєводство (регіональний рівень)

Воєводства відповідають за:

- регіональну економічну політику;
- управління фондами ЄС;
- стратегічний розвиток регіонів;
- координацію між місцевими органами влади.

Подальші територіальні реформи та зміни

Після 1999 року Польща не проводила радикальних реформ, однак відбувається постійне вдосконалення системи.

Основні напрями змін:

- посилення фінансової автономії гмін;
- розвиток міжмуніципального співробітництва;
- цифровізація адміністративних послуг;
- реформа системи регіонального планування;
- посилення ролі воєводств у політиці ЄС.

Особливо важливим стало ефективне використання структурних фондів ЄС, які значною мірою фінансують розвиток регіонів.

Результати територіальних реформ у Польщі

Позитивні результати:

- створення ефективної трирівневої системи управління;
- значне посилення місцевого самоврядування;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- розвиток регіональної інфраструктури;
- успішна інтеграція до політики ЄС.

Польща стала одним із лідерів у використанні європейських фондів регіонального розвитку.

Проблеми:

- нерівномірність розвитку регіонів;
- залежність деяких громад від державного фінансування;
- адміністративна складність системи;
- потреба у подальшій цифровізації управління.

Висновки

Територіальні реформи у Польщі є прикладом успішної трансформації адміністративної системи в умовах переходу до демократичного управління та інтеграції в Європейський Союз.

Реформа 1999 року стала ключовим етапом, який забезпечив:

- децентралізацію влади;
- формування ефективного місцевого самоврядування;

- розвиток регіональної політики;
- підвищення якості публічних послуг.

Досвід Польщі є особливо важливим для країн, що здійснюють реформи територіального устрою, оскільки демонструє ефективність поетапного впровадження змін та важливість узгодження національної політики з вимогами ЄС.

Територіальні реформи у Словаччині

Загальна характеристика адміністративно-територіального устрою Словаччини

Словаччина є унітарною державою, адміністративно-територіальний устрій якої сформований на основі поєднання державного управління та місцевого самоврядування. Сучасна система включає два основні рівні місцевої влади: муніципальний (обге – obce) та регіональний (самоврядні краї – samosprávne kraje).

На сьогодні адміністративна структура Словаччини складається з:

- 8 самоврядних країв (вищий територіальний рівень);
- близько 2 890 муніципалітетів (базовий рівень).

Особливістю словацької системи є велика кількість малих

громад, значна частина яких має низьку фінансову та адміністративну спроможність. Це стало однією з головних причин проведення реформ територіального управління.

Передумови територіальних реформ у Словаччині

Необхідність реформування адміністративно-територіального устрою Словаччини виникла після здобуття незалежності у 1993 році. Перехід до ринкової економіки та демократичної системи управління вимагав створення ефективної моделі місцевого самоврядування.

Основні передумови реформ:

- надмірна фрагментація муніципальної системи;
- слабка фінансова база більшості громад;
- нерівномірність регіонального розвитку;
- потреба адаптації до стандартів Європейського Союзу;
- низька ефективність надання публічних послуг у малих громадах.

У 1990-х роках стало очевидним, що існуюча система не забезпечує належного рівня управління та потребує модернізації.

Реформа місцевого самоврядування 1990-х років

Перший етап реформ у Словаччині розпочався у 1990-х роках і був пов'язаний із демократизацією держави після розпаду Чехословаччини.

Основні зміни:

- відновлення місцевого самоврядування;
- передача значної частини повноважень громадам;
- закріплення прав муніципалітетів у Конституції;
- створення правових основ для фінансової автономії громад.

Однак цей етап не вирішив проблему фрагментації: більшість громад залишалися дуже малими (іноді менш ніж 500 мешканців), що обмежувало їх розвиток.

Створення регіонального рівня (2001–2004 роки)

Наступним важливим етапом стало формування регіонального рівня управління.

У 2001 році було запроваджено самоврядні краї (VÚC), які почали функціонувати з 2002 року.

Функції самоврядних країв:

- регіональний розвиток;
- управління середньою освітою;
- охорона здоров'я (лікарні);
- транспортна інфраструктура;
- координація розвитку територій.

У 2004 році їх роль була посилена в контексті вступу Словаччини до Європейського Союзу. Це дозволило країні ефективно використовувати структурні фонди ЄС.

Проблеми муніципальної фрагментації

Однією з найбільших проблем Словаччини залишається надмірна кількість малих муніципалітетів.

Основні виклики:

- понад 2 000 громад мають менше 1 000 жителів;
- обмежені фінансові ресурси;
- нестача кваліфікованого управлінського персоналу;
- залежність від державних дотацій.

Через політичну чутливість питання об'єднання громад реформи відбуваються переважно добровільно, без примусової централізації.

Сучасні територіальні реформи та тенденції

Сучасний етап реформ у Словаччині спрямований не стільки на радикальне укрупнення громад, скільки на підвищення ефективності управління через співпрацю.

Основні напрями:

- міжмуніципальне співробітництво;
- спільне надання адміністративних послуг;
- цифровізація місцевого управління;
- розвиток регіональної політики ЄС;
- оптимізація витрат муніципалітетів.

Також активно впроваджуються проекти електронного урядування, що дозволяє малим громадам підвищувати ефективність без зміни адміністративних меж.

Роль Європейського Союзу у реформуванні Словаччини

Вступ Словаччини до ЄС у 2004 році став ключовим фактором модернізації територіальної системи.

ЄС вплинув на:

- запровадження регіональної політики розвитку;
- створення стратегій збалансованого розвитку;
- фінансування інфраструктурних проєктів;
- підвищення ролі регіонів у плануванні розвитку.

Завдяки цьому самоврядні краї стали важливими суб'єктами реалізації європейських програм.

Результати територіальних реформ

Позитивні результати:

- створення ефективного регіонального рівня;
- підвищення ролі місцевого самоврядування;
- доступ до фондів ЄС;

- розвиток інфраструктури;
- покращення координації політики розвитку.

Негативні аспекти:

- збереження надмірної кількості малих громад;
- нерівномірність розвитку регіонів;
- слабка фінансова автономія багатьох муніципалітетів;
- складність управління фрагментованою системою.

Отже, територіальні реформи у Словаччині мають поступовий і еволюційний характер. На відміну від країн, які проводили радикальне укрупнення громад, Словаччина обрала модель збереження муніципальної структури з одночасним посиленням регіонального рівня та розвитку співпраці між громадами.

Основні результати реформ включають:

- створення регіонального самоврядування;
- інтеграцію до європейської системи регіональної політики;
- підвищення ефективності управління через цифровізацію та кооперацію.

Досвід Словаччини демонструє, що територіальні реформи можуть бути успішними навіть без радикального скорочення кількості громад, якщо акцент робиться на функціональній модернізації системи управління.

Загальна характеристика адміністративно-територіального устрою Чехії

Чеська Республіка є унітарною державою з розвиненою системою місцевого самоврядування та багаторівневою

адміністративною структурою. Сучасний територіальний устрій сформувався після демократичних трансформацій 1990-х років і вступу країни до Європейського Союзу у 2004 році.

Адміністративно-територіальна система Чехії включає три основні рівні:

- **муніципалітети (obce)** – базовий рівень місцевого самоврядування;
- **райони (okresy)** – історично важливий рівень, який нині має обмежене адміністративне значення;
- **краї (kraje)** – регіональний рівень (14 регіонів, включаючи Прагу як окрему одиницю).

Основою системи є муніципалітети, яких у країні понад 6 200. Вони суттєво різняться за розмірами та фінансовою спроможністю, що стало одним із ключових викликів територіальної організації держави.

Передумови територіальних реформ у Чехії

Після розпаду Чехословаччини у 1993 році Чехія успадкувала адміністративну систему, яка потребувала глибокого реформування.

Основні проблеми були пов'язані з надмірною централізацією та слабким регіональним рівнем управління.

Ключові передумови реформ:

- відсутність ефективного регіонального рівня влади;
- надмірна кількість малих муніципалітетів;
- дисбаланс між Прагою та іншими регіонами;
- необхідність адаптації до стандартів ЄС;
- потреба у підвищенні ефективності публічного управління.

У 1990-х роках постало завдання створити систему, яка б забезпечувала баланс між централізацією та місцевим самоврядуванням.

Реформи 1990-х років: формування сучасної системи

Відновлення місцевого самоврядування

Після 1990 року Чехія розпочала процес демократизації системи управління. Було відновлено місцеве самоврядування та закріплено його в законодавстві.

Основні зміни:

- відновлення муніципальної автономії;
- передача значної частини повноважень громадам;
- створення фінансової бази місцевого самоврядування;
- гарантування прав громад у Конституції.

Створення регіонального рівня (країв)

Найважливішою реформою стало створення у 2000 році регіонального рівня – країв (краје), які почали функціонувати з 2001 року.

Було створено 14 регіонів, включаючи столичну Прагу.

Функції країв:

- регіональний розвиток;
- управління середньою освітою;
- охорона здоров'я;
- транспортна інфраструктура;
- координація місцевих політик.

Цей крок значно посилив регіональне управління та дозволив ефективніше реалізовувати політику ЄС.

Роль районів (okresy) у системі управління

До реформ Чехія мала сильну районну систему (76 районів), яка відігравала важливу роль у державному управлінні. Однак після 2003 року їх адміністративні функції були суттєво скорочені.

Сьогодні райони:

- не є повноцінним рівнем самоврядування;
- використовуються переважно для статистичних та адміністративних цілей;
- частина функцій передана муніципалітетам із розширеними повноваженнями.

Таким чином, Чехія перейшла до моделі двох основних рівнів місцевого управління.

Проблеми територіального устрою Чехії

Попри успішні реформи, система має низку викликів:

Фрагментація муніципалітетів

- понад 6 200 громад;
- велика кількість малих сіл із низькою спроможністю;
- обмежені фінансові ресурси.

Нерівномірність розвитку

- сильна концентрація ресурсів у Празі;
- відставання периферійних регіонів;
- дисбаланс інфраструктури.

Обмежені повноваження деяких рівнів

- складна система розподілу компетенцій;
- часткова залежність від центральної влади.

Сучасні напрями територіальної політики Чехії

Сьогодні Чехія не проводить радикальних реформ, але активно модернізує систему управління.

Основні напрями:

- розвиток міжмуніципального співробітництва;
- цифровізація державного управління;
- підвищення ефективності регіональних програм;
- використання фондів ЄС для розвитку регіонів;
- підтримка малих громад через кооперацію.

Особливу роль відіграє регіональна політика ЄС, яка стимулює розвиток слабших територій.

Результати реформ

Позитивні результати:

- створення стабільної системи регіонального управління;
- посилення ролі муніципалітетів;
- інтеграція в європейську систему регіональної політики;
- ефективне використання фондів ЄС;
- покращення якості публічних послуг.

Недоліки:

- велика кількість малих громад;

- складність адміністративної координації;
- регіональні диспропорції;
- потреба подальшої оптимізації системи.

Висновки

Територіальні реформи у Чехії є прикладом поступової та збалансованої модернізації адміністративно-територіального устрою. Основний акцент був зроблений не на радикальному укрупненні громад, а на створенні ефективного регіонального рівня та посиленні місцевого самоврядування.

Чеський досвід демонструє, що успішні реформи можливі за умов:

- стабільної політичної системи;
- поетапного впровадження змін;
- підтримки Європейського Союзу;
- розвитку фінансової автономії громад.

Ця модель є характерною для країн Центральної Європи та може бути корисною для інших держав, які впроваджують децентралізаційні реформи.

Територіальні реформи в Угорщині

Загальна характеристика адміністративно-територіального устрою Угорщини

Угорщина є унітарною державою з централізованою системою управління та багаторівневим адміністративно-територіальним устроєм. Сучасна система формувалася поступово в процесі політичних і економічних трансформацій після переходу від соціалістичної моделі до демократичної держави на початку 1990-х років.

Адміністративно-територіальна структура Угорщини включає:

- **мукачі** (települések) – базовий рівень (міста та села);
- **міжмуніципальні одиниці та округи** (járások) – адміністративний рівень;
- **мед'є** (megyeék) – регіональний рівень (19 областей + Будапешт як окрема одиниця).

Основою системи є муніципалітети, яких налічується понад 3 000. Вони значно відрізняються за розміром і фінансовою спроможністю, що стало однією з ключових проблем територіального управління країни.

Передумови територіальних реформ

Після демократичних змін 1989–1990 років Угорщина розпочала процес формування нової системи публічного управління.

Це вимагало перегляду адміністративно-територіальної структури, яка залишалася частково спадком соціалістичного періоду.

Основні передумови реформ:

- надмірна фрагментація місцевого самоврядування;
- слабка фінансова база багатьох муніципалітетів;
- відсутність ефективного середнього рівня управління;
- потреба в децентралізації відповідно до європейських стандартів;
- необхідність підвищення ефективності державного управління.

Важливим чинником стало також наближення до Європейського Союзу, що вимагало адаптації системи регіонального управління до принципів багаторівневого врядування.

Реформи 1990-х років: формування місцевого самоврядування

Після 1990 року Угорщина запровадила одну з найдецентралізованіших моделей місцевого самоврядування в Центрально-Східній Європі.

Основні зміни:

- відновлення автономії муніципалітетів;
- передача широких повноважень на місцевий рівень;
- закріплення прав громад у Конституції;
- формування системи місцевих бюджетів;
- мінімізація втручання держави в місцеве управління.

Однак така модель призвела до надмірної фрагментації та слабкої координації між рівнями влади.

Територіальна реформа 2013 року та централізаційні тенденції

Однією з найважливіших реформ останнього періоду стала реорганізація системи державного управління у 2013 році.

Основні зміни:

- створення нової системи районів (járások);
- посилення ролі державної адміністрації на місцях;
- централізація частини функцій, які раніше виконували муніципалітети;
- створення районних урядових офісів.

Мета реформи:

- підвищення ефективності державного управління;
- скорочення дублювання функцій;
- посилення контролю над місцевими адміністраціями;
- оптимізація надання адміністративних послуг.

Ця реформа фактично стала переходом від надмірної децентралізації 1990-х років до більш збалансованої моделі з посиленням центральної координації.

Роль мед'є (областей) у територіальній системі

Мед'є (області) є традиційним середнім рівнем адміністративного устрою, однак їх роль у системі управління поступово змінювалася.

Функції мед'є:

- регіональне планування;
- координація розвитку територій;
- управління частиною соціальних програм;
- участь у реалізації політики ЄС.

Однак після реформ 2010-х років значна частина їхніх функцій була передана центральним або регіональним державним органам.

Проблеми територіального устрою Угорщини

Попри реформування, система адміністративно-територіального управління Угорщини має низку проблем:

Основні виклики:

- надмірна кількість малих муніципалітетів;
- слабка фінансова самостійність громад;
- централізація управління;
- обмежена роль регіонального рівня;
- дисбаланс між Будапештом і периферією.

Особливо гострою є проблема концентрації ресурсів у столиці, що призводить до регіональних диспропорцій.

Сучасні напрями територіальної політики

Сьогодні Угорщина поєднує елементи централізації та децентралізації, намагаючись підвищити ефективність управління.

Основні напрями:

- посилення державного контролю над місцевими органами;
- розвиток цифрових адміністративних послуг;
- оптимізація системи районного управління;
- використання фондів ЄС для регіонального розвитку;
- підтримка інфраструктурних проєктів у менш розвинених регіонах.

Важливу роль відіграє політика вирівнювання регіонального розвитку.

Результати територіальних реформ

Позитивні результати:

- підвищення ефективності державного управління;
- скорочення дублювання адміністративних функцій;
- покращення доступу до адміністративних послуг;
- посилення координації між рівнями влади;
- стабілізація системи управління.

Негативні наслідки:

- зменшення автономії місцевого самоврядування;
- посилення централізації;
- нерівномірність регіонального розвитку;
- обмеженість ресурсів у малих громадах.

Висновки

Територіальні реформи в Угорщині демонструють складний баланс між децентралізацією та централізацією. Якщо у 1990-х роках країна рухалася в напрямку максимального розширення автономії громад, то з 2010-х років спостерігається посилення державного контролю та централізація управлінських функцій.

Угорський досвід показує, що ефективна територіальна реформа повинна враховувати:

- фінансову спроможність громад;
- необхідність координації між рівнями влади;
- баланс між автономією та контролем;
- регіональні диспропорції.

Цей кейс є важливим для порівняльного аналізу моделей територіального управління в країнах Центральної Європи.

Рекомендована література

1. Бойко А. І. Регіональна політика Європейського Союзу. – Київ: КНЕУ, 2020. – 312 с.
2. Долішній М. І. Регіональна політика: методологія, методи, практика. – Львів: ІРД НАН України, 2019. – 368 с.
3. Зінченко В. В. Децентралізація та територіальна організація влади в ЄС та Україні. – Харків: Право, 2021. – 284 с.
4. Кравців В. С. Регіональний розвиток і політика ЄС. – Львів: ІРД НАН України, 2020. – 256 с.
5. Мельник А. Ф. Публічне управління в умовах децентралізації. – Тернопіль: ТНЕУ, 2019. – 340 с.
6. Погорілий О. І. Адміністративно-територіальна реформа в Європі. – Київ: НАДУ, 2021. – 298 с.
7. Сторонянська І. З. Регіональний розвиток і територіальна політика. – Львів: ІРД НАН України, 2020. – 310 с.
8. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація: європейський досвід. – Київ: Легальний статус, 2018. – 276 с.
9. Європейська комісія. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – 220 p.
10. European Commission. Regional and Urban Policy Report. – Brussels, 2022. – 198 p.
11. European Union. Multi-level Governance and Territorial Reform in EU Member States. – Luxembourg, 2022. – 264 p.

Лекційне заняття 6. Регіональна політика ЄС у контексті глобалізації та трансатлантичних відносин

Регіональна парадигма в умовах глобалізованої економіки. Взаємозв'язок між глобалізацією та регіональною політикою. Роль регіонального розвитку в контексті глобалізаційних трансформацій. Досвід економічної інтеграції в межах регіональних економічних систем. Переваги інтеграційних процесів та їхній вплив на економічну динаміку регіонів. Виклики та проблеми реформування територіального устрою держав. Трансатлантична парадигма в умовах глобалізованої економіки. Роль трансатлантичного партнерства в контексті глобалізаційних трансформацій. Досвід економічної інтеграції та співпраці між ЄС і США. Переваги трансатлантичних інтеграційних процесів та їхній вплив на економічну динаміку регіонів. Виклики та проблеми у розвитку трансатлантичних відносин. Регіональний і трансатлантичний вимір розвитку в глобалізованому суспільстві.

Теоретичні основи регіональної парадигми в глобалізованій економіці

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується системною трансформацією, зумовленою глобалізаційними процесами. Глобалізація передбачає інтенсифікацію економічних, політичних, соціальних і технологічних зв'язків між державами та регіонами, що формує нову архітектуру світового господарства.

У цьому контексті регіональна парадигма набуває особливого значення. Якщо у ХХ столітті домінувала модель національної держави як основного суб'єкта економічного розвитку, то у ХХІ столітті відбувається перехід до багаторівневої системи управління, де регіони виступають активними учасниками глобальної конкуренції.

Регіон у сучасному розумінні – це не лише адміністративна одиниця, а:

- простір економічної концентрації ресурсів;
- центр інноваційної активності;

- елемент глобальних виробничих ланцюгів;
- суб'єкт міжнародної

економічної взаємодії.

Європейський Союз став першою наднаціональною структурою, яка системно інтегрувала регіональний вимір у політику розвитку, створивши унікальну модель “Європи регіонів”.

Глобалізація як детермінанта трансформації регіональної політики

Глобалізація є багатовимірним процесом, що включає економічну інтеграцію, технологічну революцію, фінансову мобільність та культурну взаємодію.

Основні характеристики глобалізації:

- лібералізація світової торгівлі;
- розвиток транснаціональних корпорацій;
- цифровізація економіки;
- зростання ролі глобальних ланцюгів вартості;
- посилення конкуренції між регіонами.

У цих умовах регіональна політика стає інструментом:

- адаптації територій до глобальних викликів;
- зменшення соціально-економічних диспропорцій;
- підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Європейська регіональна політика (Cohesion Policy) є одним із найбільших інструментів перерозподілу ресурсів у світі, спрямованим на забезпечення територіальної згуртованості.

Механізми регіональної політики ЄС

Регіональна політика ЄС реалізується через систему фінансових інструментів:

- Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF);
- Європейський соціальний фонд (ESF+);
- Фонд згуртування (Cohesion Fund).

Основні напрями:

- розвиток інфраструктури;
- підтримка інновацій;
- цифрова трансформація;
- екологічна модернізація;
- розвиток людського капіталу.

Особливістю є принцип партнерства, який передбачає участь:

- Європейської Комісії;
- національних урядів;
- регіональних органів влади;
- приватного сектору.

Регіональний розвиток як фактор глобальної конкурентоспроможності

У глобальній економіці регіони конкурують між собою за:

- інвестиції;
- людський капітал;
- технології;
- інноваційні підприємства.

Ключовим стає поняття “конкурентного регіону”, який має:

- розвинену інфраструктуру;
- високий рівень освіти;
- інноваційні кластери;

- ефективне управління.

Прикладами таких регіонів є:

- Баварія (Німеччина);
- Ломбардія (Італія);
- Іль-де-Франс (Франція);
- Стокгольмський регіон (Швеція).

Інтеграційні процеси в ЄС як модель регіонального розвитку

Європейський Союз є найбільш розвиненою моделлю регіональної інтеграції у світі.

Основні характеристики:

- єдиний внутрішній ринок;
- спільна торговельна політика;
- координація макроекономічної політики;
- регіональна політика згуртованості.

Результатом інтеграції стало:

- зменшення розриву між регіонами;
- зростання економічної стабільності;
- підвищення мобільності робочої сили;
- розвиток транскордонного співробітництва.

Проблеми та виклики регіональної політики ЄС

Попри значні досягнення, регіональна політика ЄС стикається з низкою викликів:

- збереження економічної нерівності;
- демографічне старіння Європи;
- міграційний тиск;
- наслідки економічних криз;
- нерівномірність інноваційного розвитку.

Особливої уваги потребують периферійні регіони Південної та Східної Європи.

Трансатлантична парадигма глобальної економіки

Трансатлантична система відносин між ЄС і США є одним із ключових елементів світового економічного порядку.

Її основа:

- стратегічне партнерство;
- економічна взаємозалежність;
- спільні безпекові інтереси;
- технологічне лідерство.

ЄС і США разом формують найбільший економічний простір світу з точки зору торгівлі та інвестицій.

Економічна інтеграція ЄС і США

Співпраця між ЄС і США охоплює:

- торгівлю товарами та послугами;
- взаємні інвестиції;
- фінансові ринки;
- цифрову економіку;
- стандартизацію регулювання.

Особливу роль відіграє технологічна конкуренція у сферах:

- штучного інтелекту;
- кібербезпеки;
- зеленої енергетики;
- фармацевтики.

Переваги трансатлантичної інтеграції

Основні переваги:

- масштабний спільний ринок;
- висока інноваційна активність;

- стабільність фінансових систем;
- координація глобальної політики;
- розвиток наукових досліджень.

Це дозволяє формувати глобальні стандарти економічного розвитку.

Виклики трансатлантичних відносин

Серед основних проблем:

- торговельні конфлікти (субсидії, мита);
- різниця у регуляторних системах;
- конкуренція технологічних гігантів;
- політичні розбіжності;
- енергетична політика.

Незважаючи на це, стратегічне партнерство залишається стабільним.

Вплив глобалізації на регіональний і трансатлантичний розвиток

Глобалізація формує нову модель просторового розвитку, де:

- міста стають центрами глобальної економіки;
- регіони інтегруються у світові мережі;
- корпорації впливають на регіональну політику;
- держави втрачають монополію на розвиток

територій.

Регіональний і трансатлантичний рівні взаємодіють через:

- інвестиційні потоки;
- технологічні альянси;
- освітні програми;
- інноваційні кластери.

Сучасні тенденції розвитку регіональної політики

Основні тенденції:

- цифровізація управління;
- “зелений перехід”;
- розвиток смарт-регіонів;
- посилення ролі міст;
- інтеграція у глобальні ланцюги вартості.

ЄС рухається до моделі «розумної спеціалізації регіонів».

Отже, регіональна політика ЄС у контексті глобалізації та трансатлантичних відносин є складною багаторівневою системою, яка поєднує економічні, соціальні та політичні інструменти розвитку.

Головні висновки:

- глобалізація підсилює роль регіонів;
- ЄС є світовим лідером регіональної політики;
- трансатлантичне партнерство формує глобальні економічні стандарти;
- регіони стають ключовими суб'єктами світової економіки.

У перспективі значення регіональної політики та трансатлантичного співробітництва буде зростати в умовах цифрової трансформації та геополітичних змін.

Рекомендована література

1. Бойко А. І. Регіональна політика Європейського Союзу. – Київ: КНЕУ, 2020. – 312 с.
2. Долішній М. І. Регіональна політика: теорія і практика. – Львів: ІРД НАН України, 2019. – 368 с.
3. Кравців В. С. Регіональний розвиток і політика в ЄС. – Львів: ІРД НАН України, 2020. – 256 с.

4. Мельник А. Ф. Публічне управління та місцеве самоврядування. – Тернопіль: ТНЕУ, 2019. – 340 с.
5. Погорілий О. І. Адміністративно-територіальні реформи в Європі. – Київ: НАДУ, 2021. – 298 с.
6. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування: європейський досвід. – Київ: Легальний статус, 2018. – 276 с.
7. Зінченко В. В. Децентралізація та територіальний устрій держави. – Харків: Право, 2021. – 284 с.
8. Сторонянська І. З. Регіональний розвиток та політика територій. – Львів: ІРД НАН України, 2020. – 310 с.
9. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027. – Brussels, 2021. – 220 p.
10. European Commission. Regional and Urban Policy Report. – Brussels, 2022. – 198 p.
11. OECD. Regional Development and Policy Reviews. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 280 p.
12. OECD. Territorial Reviews: Europe. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 300 p.
13. World Bank. Reshaping Economic Geography. – Washington DC, 2021. – 350 p.
14. European Union. Multi-level Governance in the EU. – Luxembourg, 2022. – 264 p.
15. European Parliament. EU Regional Policy and Cohesion Report. – Brussels, 2021. – 210 p.
16. OECD. Global Value Chains and Regional Development. – Paris, 2021. – 260 p.
17. UNDP. Human Development Report: Regional Inequalities. – New York, 2020. – 300 p.

18. Baldwin R. The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. – Cambridge: Harvard University Press, 2019. – 340 p.

19. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents Revisited. – New York: W. W. Norton, 2020. – 368 p.

Лекційне заняття 7. ЄС і Україна: розвиток територіальної стратегії України на основі досвіду країн ЄС

Стратегія територіального розвитку України. Основні цілі та пріоритети сучасної територіальної стратегії. Нормативні засади стратегічного територіального розвитку України. Державні програми та концепції розвитку регіонів. Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС у сфері регіональної політики. Точки територіального зростання. Визначення та характеристика ключових центрів економічного розвитку. Роль великих міст, агломерацій та індустріальних кластерів у стимулюванні зростання. Потенціал прикордонних територій та транскордонного співробітництва. Використання європейського досвіду у формуванні «полюсів зростання» та інноваційних хабів. Баланс між розвитком центрів і периферійних територій.

Сучасний етап розвитку України характеризується глибокими трансформаційними процесами у сфері державного управління, регіональної політики та територіального розвитку. Особливого значення набуває формування ефективної територіальної стратегії, яка здатна забезпечити збалансований розвиток регіонів, зменшення соціально-економічних диспропорцій та інтеграцію України у європейський економічний простір.

В умовах євроінтеграційного курсу Україна активно запозичує досвід країн ЄС у сфері регіональної політики, зокрема щодо формування полюсів зростання, розвитку інноваційних кластерів, підтримки депресивних територій та стимулювання транскордонного співробітництва.

Територіальна стратегія України є ключовим інструментом просторового планування, що визначає напрями розвитку регіонів, міст, сільських територій та агломерацій. Її ефективність безпосередньо впливає на економічну конкурентоспроможність держави, якість життя населення та рівень інвестиційної привабливості регіонів.

СТРАТЕГІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Сутність та значення територіальної стратегії

Територіальна стратегія розвитку держави – це комплексна система цілей, принципів, механізмів і інструментів, спрямованих на організацію просторового розвитку країни. Вона визначає, як саме розподіляються економічні, соціальні та інфраструктурні ресурси між регіонами, містами та громадами.

В Україні територіальна стратегія набуває особливої актуальності у зв'язку з:

- децентралізацією влади;
- реформою місцевого самоврядування;
- необхідністю відновлення регіонів, постраждалих від війни;
- інтеграцією до європейських структур.

Основна ідея сучасної територіальної політики полягає у переході від централізованої моделі розвитку до поліцентричної, де кожен регіон має власні точки зростання.

Основні цілі сучасної територіальної стратегії України формуються під впливом як внутрішніх соціально-економічних викликів, так і зовнішніх чинників, зокрема євроінтеграційних процесів. У сучасних умовах територіальний розвиток держави розглядається як комплексна система заходів, спрямованих на

ефективне використання потенціалу кожного регіону, зменшення диспропорцій між ними та забезпечення сталого зростання.

Однією з ключових цілей є забезпечення збалансованого розвитку регіонів. Україна характеризується значною диференціацією соціально-економічного розвитку територій: столичні регіони, зокрема місто Київ, мають значно вищі показники економічної активності, рівня доходів населення та розвитку інфраструктури порівняно з сільськими чи периферійними територіями. У зв'язку з цим стратегія передбачає реалізацію політики вирівнювання, що включає підтримку депресивних територій, розвиток місцевої економіки та створення умов для підвищення якості життя населення. Важливим інструментом у цьому процесі є децентралізація, яка надає громадам більше фінансових та управлінських можливостей для самостійного розвитку.

Не менш важливою є мета підвищення конкурентоспроможності регіонів. У сучасній глобалізованій економіці регіони виступають як самостійні суб'єкти економічної діяльності, які змагаються за інвестиції, трудові ресурси та інновації. Територіальна стратегія України спрямована на формування сприятливого бізнес-клімату, розвиток малого та середнього підприємництва, а також залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Це передбачає спрощення регуляторних процедур, розвиток індустріальних парків, підтримку кластерних ініціатив та стимулювання експорту продукції з високою доданою вартістю. У результаті має відбуватися створення нових робочих місць і підвищення економічної активності на місцях.

Важливою складовою сучасної територіальної стратегії є розвиток інфраструктури. Йдеться не лише про традиційні транспортні мережі (автомобільні дороги, залізницю, авіасполучення),

але й про цифрову та енергетичну інфраструктуру. Розвиток транспортної інфраструктури забезпечує мобільність населення, сприяє економічним зв'язкам між регіонами та інтеграції України у європейський простір. Цифрова інфраструктура, зокрема доступ до швидкісного інтернету, є критично важливою для розвитку сучасної економіки, освіти та державного управління. Енергетична інфраструктура, у свою чергу, має забезпечувати енергоефективність, енергетичну безпеку та перехід до відновлюваних джерел енергії.

Окрему увагу приділено стимулюванню інноваційного розвитку. Сучасна економіка дедалі більше базується на знаннях, технологіях та інноваціях, тому підтримка наукових досліджень, стартапів і технологічних підприємств є одним із пріоритетів державної політики. Територіальна стратегія передбачає створення інноваційних екосистем, розвиток технопарків, бізнес-інкубаторів, а також тісну співпрацю між закладами освіти, науковими установами та бізнесом. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів та інтеграції України у глобальні інноваційні процеси.

Ще однією важливою ціллю є посилення територіальної згуртованості. В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії та внутрішньої міграції населення, надзвичайно важливо забезпечити єдність держави та інтеграцію всіх її регіонів у спільний соціально-економічний простір. Це передбачає розвиток міжрегіонального співробітництва, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення постраждалих територій та формування спільної національної ідентичності. Територіальна згуртованість також означає рівний доступ громадян до базових послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист, незалежно від місця проживання.

Таким чином, сучасна територіальна стратегія України є комплексною системою цілей і заходів, спрямованих на забезпечення сталого, інклюзивного та інноваційного розвитку держави. Вона поєднує економічні, соціальні та просторові аспекти розвитку, орієнтуючись на підвищення якості життя населення, зміцнення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення єдності країни. Реалізація цих цілей є важливою передумовою успішної інтеграції України до європейського простору та підвищення її ролі у міжнародному поділі праці.

Пріоритети територіальної політики України

Пріоритети територіальної політики України формуються з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, необхідності відновлення територій, постраждалих внаслідок війни, а також курсу держави на європейську інтеграцію. Вони відображають стратегічне прагнення забезпечити сталий розвиток усіх регіонів, підвищити якість життя населення та ефективно використати наявний ресурсний потенціал країни.

Одним із ключових пріоритетів є розвиток людського капіталу. Саме людина, її знання, навички та здоров'я є основою економічного зростання і конкурентоспроможності держави. У цьому контексті територіальна політика України спрямована на підвищення якості освіти, розвиток професійної підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до потреб ринку праці, а також забезпечення доступу до якісних медичних послуг. Особлива увага приділяється молоді, адже її активне залучення до економічного та суспільного життя сприяє інноваційному розвитку регіонів. Важливим аспектом є також створення умов для *повернення трудових мігрантів* і запобігання відтоку кваліфікованих кадрів за кордон.

Наступним важливим пріоритетом є **модернізація промислових регіонів**. Багато промислових центрів України, особливо ті, що сформувалися ще в радянський період, потребують глибокого технологічного оновлення. Йдеться про впровадження сучасних виробничих технологій, підвищення енергоефективності, зменшення екологічного навантаження та диверсифікацію економічної діяльності. Модернізація має сприяти переходу від сировинної моделі економіки до виробництва продукції з високою доданою вартістю. У цьому процесі важливу роль відіграє залучення інвестицій, розвиток індустріальних парків і створення сприятливого середовища для інноваційного бізнесу.

Вагомим пріоритетом є **підтримка сільських територій**. Сільські регіони України часто стикаються з проблемами депопуляції, низького рівня доходів населення та обмеженого доступу до соціальних послуг. Територіальна політика передбачає стимулювання розвитку аграрного сектору, підтримку фермерських господарств, розвиток кооперації, а також диверсифікацію економіки села за рахунок розвитку зеленого туризму, переробної промисловості та малого бізнесу. Важливим є також покращення інфраструктури, зокрема транспортної, освітньої та медичної, що дозволить підвищити якість життя сільського населення та зробити ці території більш привабливими для проживання.

Розвиток малих і середніх міст також є одним із пріоритетів територіальної політики. Такі міста виконують важливу функцію як локальні центри економічної активності, надання послуг та соціальної інфраструктури для навколишніх територій. Однак багато з них стикаються з економічним спадом, відтоком населення та недостатнім рівнем інвестицій. Державна політика спрямована на підтримку

їхнього розвитку через створення нових робочих місць, розвиток підприємництва, модернізацію інфраструктури та покращення міського середовища. Особлива увага приділяється формуванню комфортного та безпечного середовища для життя, що включає розвиток житлово-комунального господарства, громадського транспорту та соціальних послуг.

Ще одним важливим пріоритетом є **забезпечення екологічної стійкості територій**. У сучасних умовах питання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів набувають особливої актуальності. Територіальна політика України передбачає впровадження екологічно чистих технологій, зменшення викидів забруднюючих речовин, розвиток системи управління відходами та збереження біорізноманіття. Важливим напрямом є також **адаптація до змін клімату**, що включає заходи з підвищення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та захист територій від природних катастроф. Екологічна складова розвитку територій має бути інтегрована у всі сфери державної політики.

Останнім, але не менш важливим пріоритетом є **цифровізація регіонального управління**. Впровадження цифрових технологій у сферу державного управління сприяє підвищенню його ефективності, прозорості та доступності для громадян. Це включає розвиток електронного урядування, створення цифрових платформ для надання адміністративних послуг, використання великих даних для прийняття управлінських рішень та **розвиток «розумних міст»**. Цифровізація дозволяє скоротити бюрократичні процедури, підвищити рівень довіри до влади та забезпечити більш ефективну взаємодію між державою, бізнесом і громадянами.

Таким чином, пріоритети територіальної політики України охоплюють широкий спектр напрямів, спрямованих на забезпечення комплексного розвитку регіонів. Вони передбачають поєднання економічних, соціальних, екологічних та технологічних аспектів, що дозволяє створити умови для сталого розвитку держави. Реалізація цих пріоритетів є важливою передумовою підвищення конкурентоспроможності України, зміцнення її територіальної єдності та успішної інтеграції до європейського простору.

Особливу увагу держава приділяє створенню умов для розвитку територій, які мають потенціал економічного зростання, але потребують державної підтримки.

Перехід до моделі «поліцентричного розвитку»

Сучасна європейська практика показує, що найбільш ефективною є модель поліцентричного розвитку, яка передбачає наявність декількох центрів економічної активності замість одного домінуючого.

В Україні цей підхід поступово впроваджується через:

- розвиток обласних центрів;
- підтримку великих міст;
- формування регіональних агломерацій;
- створення індустріальних парків.

Це дозволяє зменшити навантаження на столицю та стимулювати розвиток периферійних територій.

Нормативно-правова база стратегічного територіального розвитку України

Правове регулювання територіального розвитку в Україні базується на системі законів, підзаконних актів та стратегічних документів, які визначають принципи формування та реалізації

регіональної політики.

Ключову роль у цій системі відіграють:

- Конституція України, яка закріплює принципи територіального устрою та місцевого самоврядування;
- Закон України «Про засади державної регіональної політики»;
- Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон «Про місцеві державні адміністрації»;
- Бюджетний кодекс України;
- Державна стратегія регіонального розвитку України.

Ці нормативні акти формують правове поле, в межах якого здійснюється планування розвитку регіонів, розподіл фінансових ресурсів та реалізація інвестиційних програм.

Важливою особливістю сучасного етапу є поступова гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу, зокрема з принципами політики згуртованості ЄС (Cohesion Policy), яка спрямована на зменшення регіональних диспропорцій.

Державна стратегія регіонального розвитку України

Державна стратегія регіонального розвитку є ключовим програмним документом, що визначає довгострокові пріоритети розвитку територій.

Основні цілі стратегії включають:

- забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів;
- підвищення конкурентоспроможності територій;
- розвиток людського капіталу;
- модернізацію інфраструктури;
- підтримку інноваційної діяльності.

Стратегія передбачає реалізацію підходу «розумної спеціалізації регіонів», що означає концентрацію ресурсів на тих галузях, де регіон має конкурентні переваги.

Наприклад:

- **промислові регіони** – модернізація виробництва;
- **аграрні регіони** – розвиток агротехнологій;
- **великі міста** – розвиток ІТ та інновацій;
- **прикордонні території** – транскордонна співпраця.

Державні програми та інструменти регіонального розвитку

Реалізація територіальної політики здійснюється через систему державних програм, які мають різний рівень фінансування та спрямування.

Серед основних інструментів:

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)

Це один із ключових фінансових механізмів підтримки регіонів.

Кошти фонду спрямовуються на:

- інфраструктурні проекти;
- розвиток соціальної сфери;
- модернізацію комунальних об'єктів.

Програми розвитку громад

Спрямовані на підтримку об'єднаних територіальних громад (ОТГ), включаючи розвиток місцевої економіки та інфраструктури.

Галузеві державні програми

Охоплюють:

- транспортну інфраструктуру;
- енергетику;
- освіту та медицину;
- цифрову трансформацію.

Програми міжнародної технічної допомоги

Важливу роль відіграють проекти, що фінансуються ЄС, Світовим банком та іншими міжнародними організаціями.

Роль органів державної влади у формуванні територіальної політики

Ключовими суб'єктами реалізації регіональної політики є:

- Верховна Рада України (законодавче забезпечення);
- Кабінет Міністрів України (формування та реалізація політики);
- Міністерство розвитку громад та територій України;
- обласні державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування.

Особлива роль належить громадам, які в умовах децентралізації отримали значно більше повноважень у сфері управління територіями та бюджетними ресурсами.

Децентралізація як основа сучасної територіальної політики

Однією з найважливіших реформ в Україні є децентралізація влади, яка передбачає передачу значної частини повноважень від центрального рівня до місцевого.

Основні результати реформи:

- збільшення фінансової автономії громад;
- підвищення ефективності місцевого управління;
- розвиток місцевих ініціатив;
- покращення якості адміністративних послуг.

Децентралізація стала основою для формування нової моделі територіального розвитку, яка більше відповідає європейським стандартам управління.

Регіональна політика Європейського Союзу як модель для

України

Регіональна політика Європейського Союзу є одним із ключових напрямів інтеграційної моделі ЄС і спрямована на зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами держав-членів.

Основою цієї політики є принцип згуртованості (Cohesion Policy), який передбачає:

- вирівнювання рівня розвитку регіонів;
- підтримку менш розвинених територій;
- стимулювання інновацій і зайнятості;
- підвищення конкурентоспроможності територій.

ЄС активно використовує структурні та інвестиційні фонди, серед яких:

- Європейський фонд регіонального розвитку;
- Європейський соціальний фонд;
- Фонд згуртованості.

Ці інструменти забезпечують фінансування інфраструктурних, соціальних та інноваційних проєктів у регіонах.

Гармонізація українського законодавства з нормами ЄС

Україна в межах Угоди про асоціацію з ЄС взяла на себе зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до європейських стандартів, зокрема у сфері регіональної політики.

Основні напрями гармонізації територіальної політики України з європейськими підходами визначаються необхідністю адаптації національної системи управління до стандартів ЄС, що передбачають ефективність, прозорість та орієнтацію на результат. У цьому контексті особливого значення набувають інституційні та управлінські зміни, спрямовані на підвищення якості публічного

управління та забезпечення сталого розвитку регіонів.

Одним із ключових напрямів гармонізації є запровадження принципу багаторівневого врядування. Цей підхід широко застосовується в країнах Європейського Союзу і передбачає тісну взаємодію між різними рівнями влади – державним, регіональним і місцевим. В Україні це означає необхідність чіткого розмежування повноважень, відповідальності та ресурсів між цими рівнями, а також забезпечення ефективної координації їхньої діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграє реформа децентралізації, яка вже суттєво змінила систему управління територіями. Завдяки передачі повноважень і фінансових ресурсів на місця громади отримали можливість самостійно вирішувати питання місцевого розвитку, що відповідає європейському принципу субсидіарності. Водночас ефективність багаторівневого врядування залежить від налагодження партнерських відносин між усіма рівнями влади та узгодженості їхніх дій.

Іншим важливим напрямом є впровадження стратегічного планування розвитку територій. У країнах ЄС **стратегічне планування** є основою регіональної політики, що дозволяє забезпечити довгострокову орієнтацію розвитку, узгодженість цілей і ефективне використання ресурсів. Україна поступово переходить до цієї моделі, розробляючи стратегії розвитку на національному, регіональному та місцевому рівнях. Такі документи визначають пріоритети розвитку, конкретні цілі та індикатори їх досягнення. Важливим елементом є також узгодження стратегій різних рівнів між собою, що дозволяє уникнути дублювання заходів і забезпечити комплексний підхід до розвитку територій. Крім того, впровадження стратегічного планування передбачає активне залучення

громадськості та бізнесу до процесу прийняття рішень, що підвищує їхню якість і легітимність.

Особливе місце серед напрямів гармонізації займає впровадження системи оцінки результативності використання бюджетних коштів. У Європейському Союзі велика увага приділяється ефективності **витрачання фінансових ресурсів**, особливо тих, що спрямовуються на регіональний розвиток. Це передбачає запровадження чітких критеріїв оцінки, моніторингу та аудиту реалізації програм і проєктів. В Україні цей підхід лише формується, але вже здійснюються кроки у напрямі запровадження програмно-цільового методу бюджетування, який дозволяє оцінювати досягнення конкретних результатів. Така система сприяє підвищенню прозорості використання коштів, зменшенню корупційних ризиків та підвищенню довіри громадян до органів влади. Важливим є також створення ефективних механізмів зворотного зв'язку, які дозволяють враховувати думку громадськості при оцінці результатів реалізації політики.

Ще одним важливим напрямом є **розвиток інституційної спроможності громад**. У сучасних умовах саме територіальні громади стають основними суб'єктами місцевого розвитку, тому їхня спроможність ефективно виконувати свої функції має вирішальне значення. Це передбачає підвищення професійного рівня працівників органів місцевого самоврядування, розвиток управлінських компетенцій, удосконалення організаційних структур та впровадження сучасних методів управління. Крім того, важливим є забезпечення фінансової спроможності громад, що дозволяє їм реалізовувати власні проєкти розвитку. У цьому контексті значну роль відіграє державна підтримка, а також міжнародна технічна допомога,

зокрема з боку ЄС.

Таким чином, гармонізація територіальної політики України з європейськими стандартами передбачає комплексні зміни у системі управління, планування та використання ресурсів. Запровадження багаторівневого врядування, розвиток стратегічного планування, впровадження системи оцінки ефективності бюджетних витрат та зміцнення інституційної спроможності громад є ключовими умовами для досягнення сталого розвитку регіонів і успішної інтеграції України до європейського простору.

Європейські інструменти просторового розвитку

Європейський Союз застосовує комплекс інструментів, які можуть бути адаптовані в Україні:

- політика згуртованості;
- стратегія «Європа 2030»;
- концепція розумної спеціалізації (Smart Specialisation);
- підтримка інноваційних кластерів;
- розвиток транскордонного співробітництва.

Особливо важливим є підхід Smart Specialisation, який передбачає концентрацію ресурсів на тих секторах, де регіон має конкурентні переваги.

Євроінтеграційний вплив на регіональний розвиток України

Євроінтеграція суттєво впливає на трансформацію територіальної політики України. Серед основних змін:

- посилення ролі регіонів у міжнародному співробітництві;
- активізація участі у програмах ЄС (Interreg, Horizon

Europe);

- розвиток транскордонних проєктів;
- модернізація інфраструктури відповідно до європейських стандартів.

Українські регіони дедалі активніше інтегруються у європейські економічні та логістичні мережі.

Проблеми імплементації європейського досвіду в Україні

Попри значний прогрес, існують певні виклики:

- нерівномірність розвитку регіонів;
- недостатній рівень інституційної спроможності громад;
- обмежені фінансові ресурси;
- вплив військових дій на територіальний розвиток;
- складність адаптації європейських моделей до українських реалій.

Подолання цих проблем потребує системного підходу та довгострокової державної політики.

Поняття точок територіального зростання

Точки територіального зростання – це локалізовані просторові центри економічної активності, які забезпечують прискорений розвиток не лише власної території, але й навколишніх регіонів.

У сучасній регіональній економіці ці точки розглядаються як «двигуни розвитку», які формують:

- інвестиційну привабливість територій;
- інноваційні процеси;
- зайнятість населення;
- розвиток інфраструктури.

Вони можуть набувати форми:

- великих міст;
- агломерацій;
- індустріальних парків;
- технопарків;
- логістичних центрів.

Визначення ключових центрів економічного розвитку

Ключові центри економічного розвитку – це території з високою концентрацією економічної активності, людського капіталу та інфраструктури.

До таких центрів в Україні належать великі міста, зокрема:

- Київ як головний фінансовий та адміністративний центр;
- Харків як науково-промисловий центр;
- Львів як ІТ та культурний центр;
- Дніпро як індустріальний вузол;
- Одеса як логістичний і портовий центр.

Ці міста формують ядро економічної системи держави, забезпечуючи значну частину ВВП та інноваційного потенціалу.

Роль великих міст у стимулюванні економічного зростання

Великі міста відіграють ключову роль у розвитку території, оскільки вони концентрують:

- фінансові ресурси;
- науково-освітній потенціал;
- транспортну інфраструктуру;
- людський капітал.

Міські агломерації формують ефект «економії масштабу», який проявляється у:

- зниженні витрат бізнесу;
- прискоренні інновацій;
- розвитку ринку праці;
- формуванні кластерів підприємств.

У європейській практиці великі міста розглядаються як основа поліцентричного розвитку, де кожне місто виконує свою спеціалізовану функцію.

Міські агломерації як драйвери розвитку

Міська агломерація – це форма територіальної концентрації населених пунктів, об'єднаних економічними, соціальними та інфраструктурними зв'язками.

В Україні активно формуються такі агломерації:

- Київська агломерація;
- Харківська агломерація;
- Дніпровська агломерація;
- Львівська агломерація;
- Одеська агломерація.

Переваги аглоерацій:

- інтеграція ринків праці;
- спільна інфраструктура;

- розвиток транспортних систем;
- зростання інвестиційної привабливості.

Індустріальні кластери та їх значення

Індустріальні кластери – це об’єднання підприємств, наукових установ і сервісних організацій, які працюють у межах однієї галузі або суміжних секторів.

Основні характеристики кластерів:

- географічна концентрація;
- кооперація між бізнесом і наукою;
- інноваційна спрямованість;
- підвищення конкурентоспроможності.

В Україні перспективними є:

- ІТ-кластери (Львів, Київ);
- агропромислові кластери;

- машинобудівні кластери;

Навіщо потрібні міські IT-кластери: огляд проектів

- логістичні кластери (Одеса, Дніпро).

Інноваційні хаби як нові центри розвитку

Інноваційні хаби є сучасною формою концентрації знань, стартапів та технологічних компаній.

Вони забезпечують:

- підтримку стартапів;
- доступ до інвестицій;
- взаємодію науки та бізнесу;
- розвиток цифрової економіки.

Європейський досвід показує, що саме інноваційні хаби стають основою економіки майбутнього.

Баланс розвитку центрів і периферії

Одним із ключових викликів територіальної політики є дисбаланс між центрами розвитку та периферійними територіями.

Проблеми периферії:

- відтік населення;
- низька інвестиційна активність;
- слабка інфраструктура;
- обмежений доступ до послуг.

Для подолання цих проблем застосовуються:

- державна підтримка депресивних регіонів;
- розвиток транспортної доступності;
- стимулювання малого бізнесу;
- цифровізація послуг.

Значення прикордонних територій у регіональному розвитку

Прикордонні території України відіграють важливу роль у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку торгівлі, логістики та культурного обміну. Їх географічне положення створює додаткові можливості для інтеграції України у європейський економічний простір.

До ключових особливостей прикордонних регіонів належать:

- прямий контакт із країнами ЄС;
- наявність митної та транспортної інфраструктури;
- розвиток транзитного потенціалу;
- активні міграційні та трудові потоки.

Водночас ці території часто стикаються з проблемами:

- нерівномірного економічного розвитку;
- недостатньої інфраструктури;
- обмежених інвестицій;
- залежності від зовнішніх ринків.

Транскордонне співробітництво як інструмент розвитку

Транскордонне співробітництво – це форма взаємодії між прикордонними регіонами різних держав, спрямована на спільне вирішення соціально-економічних проблем.

Воно включає:

- спільні інфраструктурні проекти;
- розвиток транспортних коридорів;
- екологічні ініціативи;
- культурні та освітні програми;
- підтримку малого і середнього бізнесу.

Україна активно бере участь у таких програмах у співпраці з Польщею, Румунією, Словаччиною та Угорщиною.

Єврорегіони як форма інтеграції

Єврорегіони є спеціальними формами транскордонного співробітництва, які об'єднують прикордонні адміністративні одиниці різних країн.

Найвідоміші єврорегіони за участю України:

- «Карпати»;
- «Буг»;

- «Верхній Прут»;
- «Дністер».

Єврорегіони за участю України

Їх діяльність спрямована на:

- розвиток інфраструктури;
- підтримку екологічної безпеки;
- розвиток туризму;
- культурну інтеграцію;
- підвищення рівня життя населення.

Програми ЄС у сфері транскордонного співробітництва

Європейський Союз фінансує низку програм, спрямованих на розвиток прикордонних територій:

- **Interreg** (ключова програма транскордонної

співпраці);

- ENI CBC (Європейський інструмент сусідства);
- програми розвитку Карпатського регіону;
- ініціативи підтримки місцевих громад.

Ці програми дозволяють реалізовувати:

- інфраструктурні проекти;
- екологічні ініціативи;
- освітні та наукові обміни;
- цифрові трансформації регіонів.

Економічний потенціал прикордонних територій

Прикордонні регіони України мають значний економічний потенціал, який включає:

- розвиток логістичних хабів;
- транзит енергоресурсів і товарів;
- міжнародну торгівлю;
- розвиток туризму;
- прикордонну промислову кооперацію.

Особливо перспективними є західні області України, які безпосередньо інтегруються у ринок ЄС.

Виклики транскордонного співробітництва

Попри значний потенціал, існують певні виклики:

- нерівномірність розвитку інфраструктури;
- бюрократичні бар'єри;
- митні та логістичні обмеження;
- безпекові ризики;
- недостатня координація між органами влади.

Подолання цих проблем потребує системної євроінтеграційної політики та посилення ролі регіонів.

Концепція полюсів зростання у територіальному розвитку

Концепція полюсів зростання ґрунтується на ідеї, що економічний розвиток не відбувається рівномірно по всій території, а концентрується у певних «ядрах» – територіях, які стають центрами інновацій, інвестицій та економічної активності.

Полюси зростання характеризуються:

- високою концентрацією виробництва;
- розвиненою інфраструктурою;
- наявністю кваліфікованої робочої сили;
- активною інноваційною діяльністю.

Такі полюси стимулюють розвиток навколишніх територій через ефект «дифузії розвитку».

Європейський досвід формування полюсів зростання

У країнах Європейського Союзу формування полюсів зростання є одним із ключових елементів регіональної політики, що реалізується в межах політики згуртованості. Такий підхід передбачає концентрацію ресурсів, інвестицій та інноваційної діяльності у визначених територіях, які виступають «локомотивами» економічного розвитку і поширюють позитивний вплив на навколишні регіони. Основою цього процесу є стратегічне планування, що забезпечує узгодженість дій між різними рівнями влади та ефективне використання фінансових ресурсів.

Одним із головних інструментів формування полюсів зростання є підтримка регіональних інноваційних центрів. У ЄС велика увага приділяється розвитку науково-дослідної бази, технологічних парків, університетських центрів та інноваційних хабів. Такі структури забезпечують генерацію нових знань, розвиток високотехнологічних галузей і підвищення конкурентоспроможності економіки. Важливо,

що інноваційні центри функціонують у тісній взаємодії з бізнесом, що сприяє швидкому впровадженню результатів досліджень у виробництво. У результаті формуються регіональні осередки інноваційного розвитку, які стають точками економічного зростання.

Іншим важливим інструментом є розвиток міських агломерацій. У сучасній економіці саме великі міста та їхні агломерації відіграють роль основних центрів економічної активності, інновацій та інвестицій. Європейська практика свідчить, що концентрація населення, капіталу та інфраструктури в межах агломерацій створює ефект масштабу, який сприяє підвищенню продуктивності та економічному зростанню. Водночас розвиток агломерацій супроводжується політикою збалансованого територіального розвитку, що передбачає налагодження зв'язків між центром і периферією, розвиток транспортних мереж і забезпечення доступності послуг для населення.

Значну роль у формуванні полюсів зростання відіграють інвестиції в транспортну та цифрову інфраструктуру. Розвинена транспортна система забезпечує ефективне переміщення товарів, послуг і робочої сили, що є необхідною умовою для функціонування сучасної економіки. У ЄС активно реалізуються масштабні інфраструктурні проекти, спрямовані на розвиток автомобільних доріг, залізничного сполучення, портів та аеропортів. Паралельно розвивається цифрова інфраструктура, зокрема широкосмуговий інтернет, цифрові платформи та системи електронного урядування. Це створює умови для розвитку цифрової економіки, підвищення ефективності бізнесу та покращення якості життя населення.

Ще одним важливим інструментом є створення кластерів конкурентоспроможності. Кластери об'єднують підприємства, наукові

установи, освітні заклади та органи влади, що функціонують у межах певної галузі або території. Така кооперація сприяє підвищенню ефективності виробництва, розвитку інновацій та зміцненню позицій регіону на світових ринках. У ЄС кластерна політика є важливим елементом регіонального розвитку, оскільки дозволяє максимально ефективно використовувати локальні ресурси та потенціал.

Практика окремих країн Європейського Союзу демонструє різні підходи до формування полюсів зростання. Так, Німеччина використовує модель мережі сильних регіональних центрів. Її особливістю є відсутність надмірної концентрації економічної активності в одному місті. Натомість розвиток розподіляється між кількома потужними регіональними центрами, такими як Мюнхен, Франкфурт, Гамбург та інші. Це забезпечує більш рівномірний територіальний розвиток і зменшує регіональні диспропорції. Така модель базується на високому рівні децентралізації та значній автономії федеральних земель.

У свою чергу, **Польща** активно розвиває **воєводські центри** як ключові полюси зростання. Після вступу до ЄС країна отримала значні фінансові ресурси в межах політики згуртованості, які були спрямовані на модернізацію інфраструктури, розвиток міст та підтримку регіональної економіки. Воєводські центри, такі як Варшава, Краків, Вроцлав і Гданськ, стали осередками інвестицій, інновацій та економічної активності. Водночас значна увага приділяється розвитку менш розвинених регіонів, що

дозволяє забезпечити збалансований розвиток країни.

Іншу модель застосовує **Франція**, де акцент робиться на формуванні *великих метрополій як економічних ядер*. Найяскравішим прикладом є **Париж**, який виступає головним центром економічного, фінансового та культурного життя країни. Водночас французька політика передбачає розвиток інших великих

міст, таких як Ліон, Марсель, Тулуза, які також виконують функції регіональних центрів зростання. Такий підхід дозволяє поєднати переваги концентрації ресурсів із необхідністю розвитку інших територій.

Таким чином, досвід країн Європейського Союзу свідчить, що формування полюсів зростання є

ефективним інструментом забезпечення економічного розвитку та підвищення

конкурентоспроможності регіонів.

Використання таких інструментів, як підтримка інноваційних центрів, розвиток агломерацій, інвестиції

в інфраструктуру та кластерна політика, дозволяє створювати потужні осередки розвитку, які стимулюють економічну активність на ширших територіях. Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки

його адаптація може сприяти формуванню власних полюсів зростання та забезпеченню сталого розвитку держави.

Інноваційні хаби як сучасні полюси розвитку

Інноваційні хаби є сучасною формою полюсів зростання, що поєднують бізнес, науку та технології.

Їх функції:

- розвиток стартап-екосистем;
- комерціалізація наукових досліджень;
- залучення інвестицій;
- підтримка цифрової трансформації.

В Україні такі хаби формуються у Києві, Львові, Харкові та Дніпрі, що дозволяє поступово інтегруватися у європейську інноваційну систему.

Баланс розвитку центру і периферії

Одним із ключових завдань державної політики є забезпечення балансу між розвитком великих міст і периферійних територій.

Проблеми дисбалансу:

- концентрація ресурсів у столичних регіонах;
- депопуляція сільських територій;
- нерівний доступ до послуг;
- економічна відсталість окремих районів.

Шляхи вирішення:

- розвиток середніх і малих міст;
- підтримка сільських територій;
- цифровізація адміністративних послуг;
- стимулювання місцевого підприємництва.

Стратегічне значення територіальної політики для України

Сучасна територіальна політика є ключовим інструментом

державного розвитку, оскільки вона:

- забезпечує економічну єдність країни;
- сприяє інвестиційній привабливості;
- формує регіональну конкурентоспроможність;
- підтримує євроінтеграційний курс України.

У перспективі Україна має перейти до повністю інтегрованої європейської моделі просторового розвитку.

У процесі дослідження територіальної стратегії України та її розвитку на основі досвіду країн ЄС було встановлено, що сучасна регіональна політика є багатовимірною системою, яка охоплює економічні, соціальні, інституційні та просторові аспекти.

Територіальна стратегія України спрямована на:

- забезпечення збалансованого розвитку регіонів;
- формування точок економічного зростання;
- розвиток інфраструктури та людського капіталу;
- підвищення конкурентоспроможності територій.

Важливим напрямом є гармонізація українського законодавства з нормами ЄС, що дозволяє впроваджувати європейські принципи поліцентричного розвитку, розумної спеціалізації та політики згуртованості.

Особливе значення мають великі міста, агломерації та індустріальні кластери, які виступають драйверами економічного зростання. Водночас розвиток прикордонних територій і транскордонного співробітництва відкриває нові можливості інтеграції України в європейський простір.

Запровадження концепції полюсів зростання та інноваційних хабів сприяє модернізації економіки та формуванню нової просторової структури держави.

Отже, використання європейського досвіду є ключовим фактором підвищення ефективності територіальної політики України та її сталого розвитку.

Рекомендована література

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» – Відомості Верховної Ради України, 2015. – №13. – С. 234–245.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» – ВВР України, 1997. – №24. – С. 180–210.
3. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки – Кабінет Міністрів України, 2020. – С. 1–45.
4. Конституція України: офіційний текст – Київ: Парламентське видавництво, 1996. – С. 3–30.
5. Міністерство розвитку громад та територій України. Регіональна політика України: аналітичний звіт – Київ, 2023. – С. 10–85.
6. OECD. Regional Development Policy in Ukraine – Paris: OECD Publishing, 2022. – p. 15–120.
7. European Commission. Cohesion Policy 2021–2027 – Brussels, 2021. – p. 5–110.
8. Barca F. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy – European Commission Report, 2009. – p. 1–95.
9. World Bank. Ukraine Urbanization Review – Washington, 2021. – p. 20–150.
10. ESPON. Territorial Development and Cohesion in Europe – Luxembourg, 2020. – p. 12–98.
11. Ministry for Communities and Territories Development of

Ukraine. Regional Development Strategy Report – Kyiv, 2023. – p. 10–70.

12. European Union. Smart Specialisation Strategy Guide – Brussels, 2019. – p. 5–80.

13. Camagni R. Regional Competitiveness and Territorial Capital – Cheltenham: Edward Elgar, 2017. – p. 25–140.

14. Krugman P. Geography and Trade – MIT Press, 1991. – p. 10–150.

15. OECD. Territorial Reviews: Ukraine – Paris, 2021. – p. 18–130.

16. European Investment Bank. Infrastructure and Regional Growth in EU – Luxembourg, 2022. – p. 30–120.

17. Міністерство економіки України. Стратегія економічного розвитку регіонів – Київ, 2022. – С. 12–75.

18. ESPON. Urban and Rural Development Patterns in Europe – Luxembourg, 2019. – p. 15–90.

19. European Commission. European Territorial Cooperation (Interreg) – Brussels, 2020. – p. 10–65.

20. Василенко В. М. Регіональна економіка України – Київ: КНЕУ, 2021. – С. 22–180.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення поняття «регіональна політика ЄС».
2. Назвіть основні цілі регіональної політики.
3. Поясніть сутність економічної конвергенції.
4. Визначте основні типи регіональних диспропорцій.
5. Охарактеризуйте принцип субсидіарності.
6. Назвіть ключові етапи розвитку регіональної політики ЄС.
7. Поясніть відмінності між класичними і сучасними підходами.
8. Охарактеризуйте неокласичну теорію регіонального розвитку.
9. Розкрийте зміст теорії полюсів зростання.
10. Поясніть роль інституцій ЄС у формуванні політики.
11. Дайте характеристику принципу партнерства.
12. Визначте значення сталого розвитку в політиці ЄС.
13. Охарактеризуйте принцип програмування.
14. Поясніть взаємозв'язок регіональної та соціальної політики.
15. Назвіть ключові виклики регіональної політики ЄС.
16. Поясніть поняття «регіональна конкурентоспроможність».
17. Охарактеризуйте інноваційний розвиток регіонів.
18. Поясніть значення кластерного підходу.
19. Визначте роль інфраструктури у розвитку регіонів.
20. Проаналізуйте вплив цифровізації на регіональний розвиток.
21. Дайте визначення внутрішньої регіональної політики ЄС.
22. Назвіть основні інструменти її реалізації.
23. Охарактеризуйте політику згуртованості.
24. Назвіть структурні фонди ЄС.
25. Поясніть роль ЄФРР.
26. Охарактеризуйте Європейський соціальний фонд.
27. Поясніть принцип додатковості фінансування.
28. Визначте значення фінансових інструментів ЄС.
29. Охарактеризуйте програмний підхід.
30. Поясніть процес планування регіонального розвитку.

31. Назвіть критерії відбору регіонів для підтримки.
32. Охарактеризуйте механізм моніторингу програм.
33. Поясніть систему оцінювання ефективності.
34. Визначте роль місцевих органів влади.
35. Проаналізуйте приклади успішних регіонів ЄС.
36. Визначте проблеми реалізації політики.
37. Поясніть значення інноваційних стратегій.
38. Охарактеризуйте смарт-спеціалізацію.
39. Поясніть роль інвестицій у розвиток регіонів.
40. Оцініть вплив регіональної політики на зайнятість.
41. Дайте визначення транскордонної політики ЄС.
42. Назвіть форми транскордонного співробітництва.
43. Поясніть роль програм Interreg.
44. Охарактеризуйте поняття «єврорегіон».
45. Назвіть основні принципи співробітництва.
46. Поясніть економічні переваги транскордонних проєктів.
47. Охарактеризуйте соціальні ефекти співпраці.
48. Визначте проблеми транскордонної взаємодії.
49. Проаналізуйте приклади єврорегіонів.
50. Охарактеризуйте участь України у транскордонних програмах.
51. Назвіть ключові напрями співпраці України з ЄС.
52. Поясніть роль прикордонних територій.
53. Охарактеризуйте інституційні механізми співпраці.
54. Поясніть значення міжнародних грантів.
55. Визначте роль місцевих громад.
56. Охарактеризуйте екологічні проєкти співпраці.
57. Поясніть розвиток транспортних коридорів.
58. Проаналізуйте вплив війни на транскордонну співпрацю.
59. Визначте перспективи інтеграції України.
60. Запропонуйте власний приклад транскордонного проєкту.
61. Дайте визначення міжнародних політичних відносин.
62. Поясніть поняття «світовий порядок».
63. Назвіть основні актори міжнародної політики.
64. Охарактеризуйте роль ЄС у світі.
65. Поясніть зовнішню політику ЄС.

66. Назвіть інституції зовнішньої політики ЄС.
67. Охарактеризуйте політику сусідства.
68. Визначте місце України у цій політиці.
69. Проаналізуйте безпекову роль ЄС.
70. Оцініть вплив конфліктів на політику ЄС.
71. Назвіть етапи відносин Україна–ЄС.
72. Поясніть зміст Угоди про асоціацію.
73. Визначте ключові напрями реформ в Україні.
74. Охарактеризуйте регіональну політику України.
75. Порівняйте політику ЄС і України.
76. Визначте роль децентралізації.
77. Охарактеризуйте територіальні стратегії.
78. Поясніть значення європейського досвіду.
79. Назвіть проблеми розвитку регіонів України.
80. Проаналізуйте інструменти підтримки.
81. Охарактеризуйте співпрацю у проєктах ЄС.
82. Поясніть роль міжнародної допомоги.
83. Оцініть перспективи інтеграції України.
84. Визначте вплив війни на розвиток регіонів.
85. Запропонуйте шляхи вдосконалення політики.
86. Поясніть поняття глобалізації.
87. Охарактеризуйте її вплив на ЄС.
88. Назвіть глобальні виклики сучасності.
89. Поясніть роль трансатлантичних відносин.
90. Охарактеризуйте співпрацю ЄС і США.
91. Визначте економічні наслідки глобалізації.
92. Проаналізуйте політичні наслідки глобалізації.
93. Оцініть перспективи розвитку ЄС.
94. Назвіть напрями співпраці ЄС з Азією.
95. Охарактеризуйте політику ЄС щодо Африки.
96. Поясніть співпрацю з Латинською Америкою.
97. Назвіть інструменти зовнішньої допомоги ЄС.
98. Охарактеризуйте гуманітарну політику ЄС.
99. Поясніть роль ЄС у глобальному розвитку.
100. Оцініть перспективи міжнародного партнерства ЄС.

ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ, ЗАВДАННЯ, КЕЙСИ

I. Контрольні питання

1. Що таке регіональна політика ЄС та її основні цілі?
2. Які теоретичні підходи лежать в основі регіональної політики?
3. У чому полягає сутність концепції економічної конвергенції?
4. Які фактори впливають на регіональні диспропорції в ЄС?
5. Що таке принцип субсидіарності у політиці ЄС?
6. Які етапи еволюції регіональної політики ЄС?
7. Як змінювалися пріоритети регіональної політики з часом?
8. Які економічні моделі використовуються для аналізу регіонального розвитку?
9. Яка роль інституцій ЄС у формуванні регіональної політики?
10. Як регіональна політика пов'язана зі стратегією сталого розвитку?
11. Що включає внутрішня регіональна політика ЄС?
12. Які інструменти використовуються для вирівнювання регіонального розвитку?
13. Що таке політика згуртованості ЄС?
14. Які основні фонди підтримують регіональний розвиток?
15. Яка роль Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР)?
16. Які принципи фінансування регіональної політики?
17. Що таке програмний підхід у регіональній політиці?
18. Як оцінюється ефективність регіональної політики?
19. Які виклики стоять перед внутрішньою регіональною політикою ЄС?
20. Яка роль місцевих органів влади у реалізації політики?
21. Що таке транскордонна регіональна політика ЄС?
22. Які форми транскордонного співробітництва існують?
23. Яка роль програм Interreg у розвитку прикордонних регіонів?

24. Які основні принципи транскордонної співпраці?
25. Які переваги транскордонної взаємодії для регіонів?
26. Які труднощі виникають у транскордонному співробітництві?
27. Яка роль єврорегіонів?
28. Як Україна залучена до транскордонної політики ЄС?
29. Які спільні проекти реалізуються між Україною та ЄС?
30. Які перспективи розвитку транскордонної співпраці України з ЄС?
31. Які особливості міжнародних політичних відносин у сучасному світі?
32. Що таке світовий порядок і як він формується?
33. Яка роль ЄС у сучасній міжнародній системі?
34. Як регіональна політика впливає на міжнародні відносини?
35. Які інституції ЄС відповідають за зовнішню політику?
36. Як ЄС реалізує політику сусідства?
37. Яка роль України у європейській системі безпеки?
38. Які виклики стоять перед ЄС у міжнародній політиці?
39. Як регіональні конфлікти впливають на політику ЄС?
40. Які перспективи розвитку міжнародних відносин ЄС?

II. Контрольні завдання

41. Які основні етапи розвитку відносин між ЄС та Україною?
42. Що передбачає Угода про асоціацію між Україною та ЄС?
43. Які реформи необхідні Україні для інтеграції до ЄС?
44. Яка роль регіональної політики у розвитку України?
45. Як досвід ЄС може бути використаний в Україні?
46. Які інструменти підтримки регіонів застосовуються в Україні?
47. Які проблеми існують у територіальному розвитку України?
48. Як децентралізація впливає на регіональний розвиток?
49. Які перспективи співпраці України з ЄС?
50. Які переваги отримує Україна від інтеграції до ЄС?
51. Як глобалізація впливає на регіональну політику ЄС?

52. Які основні тенденції розвитку світової економіки?
53. Яка роль трансатлантичних відносин для ЄС?
54. Як співпраця ЄС і США впливає на регіональну політику?
55. Які виклики глобалізації для Європейського Союзу?
56. Які напрями співробітництва ЄС з країнами Азії?
57. Яка роль ЄС у розвитку країн Африки?
58. Як ЄС співпрацює з країнами Латинської Америки?
59. Які інструменти зовнішньої допомоги використовує ЄС?
60. Які перспективи глобального партнерства ЄС?

III. Круглий стіл: *Регіональна політика Європейського Союзу в умовах глобальних викликів: досвід для України та перспективи транскордонного співробітництва*

Мета заходу

Обговорення сучасних тенденцій регіональної політики ЄС, аналіз можливостей адаптації європейського досвіду в Україні та визначення перспектив розвитку транскордонного і міжнародного співробітництва.

Питання для обговорення

Блок 1. Теоретичні та внутрішні аспекти політики ЄС

1. Якою є роль регіональної політики у розвитку Європейського Союзу?
2. Як еволюціонувала регіональна політика ЄС?
3. Які сучасні економічні підходи до регіонального розвитку є найбільш ефективними?
4. Чи вдалося ЄС подолати регіональні диспропорції?
5. Яка роль політики згуртованості у зміцненні єдності ЄС?
6. Наскільки ефективними є структурні фонди ЄС?
7. Як цифровізація впливає на регіональний розвиток?
8. Яка роль інновацій та смарт-спеціалізації?

Блок 2. Транскордонна політика та Україна

9. Яке значення має транскордонне співробітництво для ЄС?
10. Які переваги та ризики транскордонних проєктів?
11. Яку роль відіграють єврорегіони?

12. Як Україна інтегрується у транскордонні програми ЄС?
13. Які успішні приклади співпраці Україна–ЄС можна виділити?
14. Які бар'єри стримують розвиток транскордонного співробітництва?
15. Як війна вплинула на транскордонну взаємодію України?
16. Які перспективи розширення участі України у програмах ЄС (Interreg, Erasmus+ тощо)?

Блок 3. ЄС і Україна: регіональний розвиток

17. Як досвід ЄС може бути адаптований в Україні?
18. Яка роль децентралізації у розвитку регіонів України?
19. Які ключові проблеми територіального розвитку України?
20. Як підвищити ефективність регіональної політики в Україні?
21. Які інструменти ЄС є найбільш корисними для України?
22. Які перспективи інтеграції України до регіональної політики ЄС?

Блок 4. Глобальний контекст та міжнародні відносини

23. Як глобалізація змінює регіональну політику ЄС?
24. Яка роль ЄС у сучасному світовому порядку?
25. Як трансатлантичні відносини впливають на політику ЄС?
26. Які виклики стоять перед ЄС у міжнародному середовищі?
27. Як ЄС вибудовує співпрацю з країнами Азії, Африки та Латинської Америки?
28. Чи може ЄС залишатися глобальним лідером регіонального розвитку?

Дискусійні (проблемні) питання

29. Чи можлива повна конвергенція регіонів у ЄС?
30. Чи готова Україна до повноцінного впровадження стандартів регіональної політики ЄС?
31. Чи є регіональна політика ЄС ефективною моделлю для інших країн?

32. Яким має бути майбутнє транскордонного співробітництва України?

Формат проведення (за бажанням)

- короткі доповіді (5–7 хв);
- панельна дискусія;
- обговорення з аудиторією;
- підбиття підсумків і рекомендації.

IV. Ефективність регіональної політики ЄС: досягнення та виклики

1. Проаналізуйте, чи вдалося ЄС досягти реального зменшення регіональних диспропорцій.
2. Оцініть ефективність політики згуртованості у сучасних умовах.
3. Визначте ключові проблеми використання структурних фондів ЄС.
4. Порівняйте рівень розвитку «старих» і «нових» держав-членів ЄС.
5. Запропонуйте шляхи підвищення ефективності регіональної політики ЄС.

V. Транскордонне співробітництво ЄС та Україна: можливості і бар'єри

1. Проаналізуйте значення транскордонної співпраці для прикордонних регіонів.
2. Визначте основні бар'єри участі України у програмах ЄС.
3. Оцініть ефективність програм Interreg та Erasmus+ для України.
4. Дослідіть вплив війни на розвиток транскордонних проєктів.
5. Запропонуйте новий формат співпраці України з ЄС у прикордонних регіонах.

VI. Адаптація регіональної політики ЄС в Україні: перспективи та ризики

1. Проаналізуйте можливості впровадження європейського досвіду в Україні.

2. Оцініть роль децентралізації у формуванні регіональної політики України.

3. Визначте ключові ризики адаптації моделей ЄС.

4. Порівняйте інструменти регіональної політики ЄС та України.

5. Сформулюйте рекомендації щодо вдосконалення регіональної політики України.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Яка головна мета регіональної політики ЄС?
 - A) Розвиток військової співпраці
 - B) Зменшення регіональних диспропорцій
 - C) Підтримка лише великих міст
 - D) Контроль міграції

2. Що є основним інструментом регіональної політики ЄС?
 - A) Європейський центральний банк
 - B) Європейський парламент
 - C) Структурні фонди
 - D) НАТО

3. Принцип субсидіарності означає:
 - A) Централізацію влади
 - B) Передачу повноважень на нижчий рівень
 - C) Контроль держав
 - D) Економічну ізоляцію

4. Коли почала формуватися регіональна політика ЄС?
 - A) 1950-ті роки
 - B) 1980-ті роки
 - C) 2000-ті роки
 - D) 1970-ті роки

5. Який фонд підтримує розвиток інфраструктури?
 - A) ЄФРР
 - B) ЄЦБ
 - C) СОТ
 - D) ЮНЕСКО

6. Політика згуртованості спрямована на:
 - A) Військові союзи
 - B) Соціальну нерівність
 - C) Економічне зближення регіонів
 - D) Зменшення експорту

7. Який рівень управління найважливіший у регіональній політиці?
 - A) Локальний і регіональний

- В) Тільки глобальний
- С) Лише національний
- Д) Військовий

8. Що означає принцип партнерства?

- А) Співпраця між країнами та регіонами
- В) Конкуренція
- С) Ізоляція
- Д) Контроль ЄС

9. Яка політика сприяє розвитку сільських територій?

- А) САП
- В) Політика безпеки
- С) Податкова політика
- Д) Енергетична політика

10. Що є головним завданням Cohesion Policy?

- А) Розвиток оборони
- В) Підвищення рівня життя
- С) Контроль валют
- Д) Регулювання армії

11. Внутрішня регіональна політика ЄС спрямована на:

- А) Зовнішні відносини
- В) Внутрішній розвиток територій
- С) Військові союзи
- Д) Міграцію

12. Який фонд підтримує зайнятість?

- А) Європейський соціальний фонд
- В) МВФ
- С) ООН
- Д) ЄЦБ

13. Що означає “смарт-спеціалізація”?

- А) Загальний розвиток
- В) Орієнтація на сильні сторони регіону
- С) Ізоляція
- Д) Контроль економіки

14. Що є об'єктом регіональної політики?

- A) Регіони
- B) Армія
- C) Банки
- D) Судова система

15. Яка країна не входить до ЄС?

- A) Франція
- B) Німеччина
- C) Україна
- D) Італія

16. Що таке транскордонне співробітництво?

- A) Співпраця між регіонами різних країн
- B) Військовий союз
- C) Внутрішня політика
- D) Ізоляція

17. Яка програма підтримує транскордонні проекти?

- A) INTERREG
- B) НАТО
- C) СОР
- D) ЮНЕСКО

18. Роль України у транскордонній політиці:

- A) Пасивна
- B) Активний партнер
- C) Ізольована
- D) Військова

19. Що сприяє транскордонному розвитку?

- A) Спільні проекти
- B) Ізоляція
- C) Війна
- D) Санкції

20. Який регіон активно співпрацює з ЄС?

- A) Західна Україна
- B) Антарктида
- C) Австралія
- D) Африка

21. Міжнародні відносини – це:

- A) Взаємодія держав
- B) Внутрішня політика
- C) Економіка підприємств
- D) Освіта

22. Що таке світовий порядок?

- A) Міграція
- B) Війна
- C) Освіта
- D) Система міжнародних відносин

23. Яка організація є глобальною?

- A) ООН
- B) ЄС
- C) НАТО
- D) АСЕАН

24. Що впливає на міжнародні відносини?

- A) Політика і економіка
- B) Лише клімат
- C) Лише культура
- D) Лише освіта

25. Глобалізація – це:

- A) Контроль
- B) Ізоляція
- C) Війна
- D) Інтеграція світу

26. ЄС у глобалізації:

- A) Активний гравець
- B) Пасивний
- C) Ізольований
- D) Військовий союз

27. Трансатлантичні відносини – це:

- A) ЄС–США
- B) ЄС–Азія
- C) ЄС–Африка
- D) ЄС–Україна

28. Що є основою співпраці ЄС і США?

- A) Війна
- B) Економіка і безпека
- C) Ізоляція
- D) Санкції

29. ЄС співпрацює з Азією через:

- A) Торгівлю
- B) Військові конфлікти
- C) Ізоляцію
- D) Санкції

30. Співпраця з Африкою спрямована на:

- A) Розвиток
- B) Військові дії
- C) Ізоляцію
- D) Контроль

31. Латинська Америка важлива для ЄС через:

- A) Економічні зв'язки
- B) Війни
- C) Ізоляцію
- D) Контроль

32. Україна співпрацює з ЄС через:

- A) СОТ
- B) НАТО
- C) ООН
- D) Угоду про асоціацію

33. Яка стратегія важлива для розвитку України?

- A) Закрита
- B) Військова
- C) Ізоляційна
- D) Територіальна

34. ЄС допомагає Україні у:

- A) Регіональному розвитку
- B) Війні
- C) Ізоляції

D) Контролі

35. Що є основою світового порядку?

- A) Ізоляція
- B) Війна
- C) Баланс сил
- D) Контроль

36. Що таке геополітика?

- A) Вплив географії на політику
- B) Освіта
- C) Економіка
- D) Культура

37. Який фактор важливий для регіональної політики?

- A) Економічний розвиток
- B) Війна
- C) Ізоляція
- D) Контроль

38. ЄС є:

- A) Державою
- B) Наднаціональним об'єднанням
- C) Організацією ООН
- D) Військовим блоком

39. Що таке інтеграція?

- A) Ізоляція
- B) Об'єднання країн
- C) Війна
- D) Контроль

40. Який принцип важливий у ЄС?

- A) Війна
- B) Ізоляція
- C) Контроль
- D) Солідарність

41. Що таке регіон?

- A) Територія з особливостями
- B) Держава

- C) Місто
- D) Організація

42. Який інструмент фінансування ЄС?

- A) Суд
- B) Армія
- C) Фонди
- D) Школа

43. Яка політика підтримує інновації?

- A) Регіональна
- B) Військова
- C) Ізоляційна
- D) Контрольна

44. Що таке стратегія розвитку?

- A) План дій
- B) Війна
- C) Ізоляція
- D) Контроль

45. Що визначає розвиток регіонів?

- A) Інвестиції
- B) Війна
- C) Ізоляція
- D) Контроль

46. Що таке економічне зростання?

- A) Ізоляція
- B) Війна
- C) Збільшення виробництва
- D) Контроль

47. Яка роль інновацій?

- A) Розвиток економіки
- B) Війна
- C) Ізоляція
- D) Контроль

48. Що таке партнерство?

- A) Контроль

- В) Війна
- С) Ізоляція
- Д) Співпраця

49. Що таке політика ЄС?

- А) Війна
- В) Система управління
- С) Ізоляція
- Д) Контроль

50. Що є результатом регіональної політики?

- А) Ізоляція
- В) Війна
- С) Розвиток регіонів
- Д) Контроль

Ключ

1 – В	11 – В	21 – А	31 – А	41 – А
2 – С	12 – А	22 – Д	32 – Д	42 – С
3 – В	13 – В	23 – А	33 – Д	43 – А
4 – Д	14 – А	24 – А	34 – А	44 – А
5 – А	15 – С	25 – Д	35 – С	45 – А
6 – С	16 – А	26 – А	36 – А	46 – С
7 – А	17 – А	27 – А	37 – А	47 – А
8 – А	18 – В	28 – В	38 – В	48 – Д
9 – А	19 – А	29 – А	39 – В	49 – В
10 – В	20 – А	30 – А	40 – Д	50 – С

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Заяць О.І., Ціпан М.І. Регіональна політика ЄС: підручник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022.
2. Європейська регіональна політика: підручник / за ред. Кристоватого А. та Ліщинського І. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 236 с.
3. Макаренко М., Хомутенко Л. Європейська інтеграція. К.: Центр учбової літератури, 2021. 344 с.
4. Мальська М. П., Антонюк Н. В. Основи європейської інтеграції: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2020. 320 с.
5. Мідделаар Л. Нова політика Європи. Десять років політичних криз. Київ: Дух і літера, 2021. 408 с.
6. Сторонянська І. З., Беновська Л.Я. Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. Соціальноекономічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2023. Вип. 1(159). С. 3-11.
7. Шамборовський Г.О. Регіональна політика Європейського Союзу: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 187 с.
8. Шульц С.Л., Антонюк М.Ю. Регіональна політика ЄС: генеза, становлення та пріоритети сучасних трансформацій. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 10(38). С. 452-464.
9. Borell J. European Foreign Policy in Times of Covid-19. Luxembourg, 2021. 301 p.
10. Europe – Against the Tide / Ed. by M. Waechter, H. Marhold. Baden-Baden, 2018. 168 p.

11. Fear and Uncertainty in Europe: The Return to Realism? / Ed. by R. Belloni, V. Della Sala, P. Viotti. Cham, 2019. 292 p.

12. Morillas P. Strategy-Making in the EU: From Foreign and Security Policy to External Action. Cham, 2019. 202 p.

13. Riddervold M. The Maritime Turn in EU Foreign and Security Policies: Aims, Actors and Mechanisms of Integration. Cham, 2018. 240 p.

14. Shaping the EU Global Strategy / Ed. by N. Chaban, M. Holland. Cham, 2019. 272 p. 10. Views on the progress of CSDP / Ed. by F. Bellou, D. Fiott. Luxembourg, 2020. 163 p.

Додаткова:

1. Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти / За ред. В. В. Копійка, М. С. Дорошко, О. Ю. Кондратенко. Київ: Київський університет, 2018. 388 с.

2. Гуцало Л. В. Регіональна політика ЄС в умовах пандемії COVID-19 // Грааль науки. 2021. № 9. С. 305-309.

3. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики країн-членів Європейського Союзу // Регіональна економіка 2019, №1. С. 76-87.

4. Загребельний І. Європейські хроніки. Київ: Markobook, 2020. 128 с.

5. Захарченко В.І. Генеза та основні напрями нової регіональної політики Євросоюзу (в контексті досвіду для України).

6. Кваша С.М., Файчук О.М., Файчук О.В. Європейська економічна інтеграція: навчальний посібник. К.: НУБіП України, 2019. 282 с.

7. Кіш Є. Європейські принципи та функції Євро-регіонального та транскордонного співробітництва. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки. 2019. № 1. С. 46-51.

8. Мідделаар Л. Перехід до Європи: як континент став союзом. Київ: Дух і літера, 2018. 576 с. Монне Ж. Спогади. Харків: Фоліо, 2017. 576 с.

9. Нова Європа. Львів: Видавництво старого лева, 2018. 176 с.

10. Оцінка інтеграції України до європейського економічного простору : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О.О. Борзенко ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 493 с.

11. Регіональна політика ЄС: концепції, напрямки, значення для України: тези доповідей Міжнародної науково практичної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 293 с.

12. Ткаченко К. Праві двері зліва. Київ: Критика, 2019. 380 с.

13. Alcaro R. Europe and Iran's Nuclear Crisis. Cham, 2018. 293 p.

14. Challenges in Europe: Indian Perspectives / Ed. by G. Sachdeva. Singapore, 2019. 376 p.

15. Helwig N., Siddi M. German Leadership in the Foreign and Security Policy of the European Union // German Politics. 2020. Vol. 29, No. 1. P. 1-7.

16. Mason D. S. A Concise History of Modern Europe: Liberty, Equality, Solidarity. Lanham, 2019. 235 p.

17. Political values in Europe-China relations. Stockholm, 2018. 96 p.

18. The Europeanisation of the Western Balkans: A Failure of EU Conditionality? Cham, 2019. 250 p.

19. Viceré M. G. A. The High Representative and EU Foreign Policy Integration: A Comparative Study of Kosovo and Ukraine. Cham, 2018. 274 p.

20. Wright N. The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Cham, 2019. 309 p.

Електронні інформаційні ресурси

1. Бібліографічна і реферативна база даних SCOPUS. URL: <http://www.scopus.com/>

2. Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка – <http://www.iir.kiev.ua/>

3. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua>

4. Міністерства освіти і науки України (нормативні документи в галузі освіти і науки). URL: <http://www.mon.gov.ua>

5. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

6. Brookings Institution. URL: <https://www.brookings.edu/>

7. Carnegie Endowment for International Peace (CEIP). URL : <https://carnegieendowment.org/>

8. Chatham House (Royal Institute of International Affairs). URL : <https://www.chathamhouse.org/>

9. European Union (EU). URL: https://europa.eu/european-union/index_en

10. Institute for the Study of War (ISW). URL: <https://www.understandingwar.org/>

11. North Atlantic Treaty Organization (NATO). URL: <https://www.nato.int/>

12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). URL: <https://www.oecd.org/>

13. RAND («Research and Development») Corporation. URL: <https://www.rand.org/>

14. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). URL: <https://www.sipri.org/>

15. The Center for Strategic and International Studies (CSIS) URL : <https://www.csis.org/1>

16. The Club of Rome. URL: <https://www.clubofrome.org/>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

Агломерація – форма територіальної концентрації населення, виробництва та інфраструктури, що виникає навколо великого міського центру і характеризується тісними соціально-економічними зв'язками між містом-ядром та прилеглими територіями. У контексті регіональної політики ЄС агломерації розглядаються як важливі центри економічного зростання та інноваційного розвитку.

Адаптація регіональної політики – процес пристосування механізмів, інструментів і принципів регіональної політики до нових соціально-економічних умов, інституційних змін або до вимог європейської інтеграції. Для країн-кандидатів та партнерів ЄС адаптація передбачає гармонізацію національної політики регіонального розвитку з підходами та стандартами Європейського Союзу.

Адміністративно-територіальний устрій – система поділу території держави на адміністративні одиниці (регіони, області, провінції, муніципалітети тощо), що забезпечує ефективне управління територіями та реалізацію державної і регіональної політики. У ЄС цей поділ має важливе значення для формування статистичних регіонів та розподілу фінансової підтримки.

Асиметрія регіонального розвитку – нерівномірність соціально-економічного розвитку різних регіонів, що проявляється у відмінностях рівня доходів населення, зайнятості, інфраструктурного

забезпечення, інноваційного потенціалу та якості життя. Одним із завдань регіональної політики ЄС є зменшення таких диспропорцій.

Асоціація з Європейським Союзом – форма політичного та економічного співробітництва між Європейським Союзом та державами-партнерами, яка передбачає поглиблення інтеграції, гармонізацію законодавства, а також можливість використання європейського досвіду у сфері регіонального розвитку та територіальної політики.

Багаторівневе управління (Multi-level governance) – система прийняття та реалізації політичних рішень у Європейському Союзі, що передбачає взаємодію інституцій ЄС, національних урядів, регіональних та місцевих органів влади. Такий підхід забезпечує ефективне впровадження політики згуртованості та програм регіонального розвитку.

Бюджет Європейського Союзу – централізований фінансовий план ЄС, який визначає обсяг і напрями використання коштів для реалізації політик Союзу, зокрема політики згуртованості та регіонального розвитку. Значна частина бюджету спрямовується на фінансування структурних фондів і програм підтримки регіонів.

Балансований регіональний розвиток – стан соціально-економічного розвитку територій, за якого забезпечується відносна рівновага між різними регіонами держави або інтеграційного об'єднання, а також гармонійне поєднання економічного зростання, соціального добробуту та екологічної сталості.

Базові інфраструктурні проєкти – інвестиційні проєкти, спрямовані на розвиток ключових елементів економічної та соціальної інфраструктури (транспорт, енергетика, водопостачання, цифрові мережі), що створюють передумови для довгострокового регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій.

Бенефіціар (отримувач допомоги) – організація, установа, орган місцевого самоврядування або інший суб'єкт, який отримує фінансову підтримку з фондів Європейського Союзу для реалізації проєктів або програм регіонального розвитку.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – макроекономічний показник, що відображає загальну вартість усіх товарів і послуг, вироблених у межах країни або регіону за певний період. У регіональній політиці ЄС показник ВВП на душу населення використовується для визначення рівня розвитку регіонів та обсягів фінансової підтримки.

Валовий регіональний продукт (ВРП) – економічний показник, що характеризує сумарну додану вартість, створену на території певного регіону. Він використовується для аналізу економічного розвитку регіонів та оцінки ефективності регіональної політики.

Вирівнювання регіонального розвитку – процес зменшення соціально-економічних диспропорцій між регіонами шляхом

застосування фінансових, інституційних та інвестиційних інструментів державної та наднаціональної політики.

Відсталі (слаборозвинені) регіони – регіони, які характеризуються низьким рівнем економічного розвитку, обмеженими інвестиціями, високим рівнем безробіття та недостатнім розвитком інфраструктури. Такі території є пріоритетними для отримання підтримки в межах політики згуртованості ЄС.

Внутрішньорегіональні диспропорції – нерівномірність соціально-економічного розвитку всередині одного регіону, що проявляється у відмінностях між міськими та сільськими територіями, рівнем зайнятості, доходів населення та інфраструктурного забезпечення.

Виконавчі органи регіонального управління – органи державної влади або місцевого самоврядування, відповідальні за реалізацію програм і стратегій регіонального розвитку, включаючи використання коштів фондів Європейського Союзу.

Використання структурних фондів ЄС – процес планування, розподілу та освоєння фінансових ресурсів, що надаються Європейським Союзом для підтримки соціально-економічного розвитку регіонів та реалізації політики згуртованості.

Вплив регіональної політики ЄС – сукупність економічних, соціальних та територіальних результатів, які виникають унаслідок

реалізації програм і проєктів, спрямованих на розвиток регіонів та зменшення міжрегіональних диспропорцій.

Відновлення регіонів (регіональна ревіталізація) – комплекс заходів, спрямованих на економічне та соціальне відродження територій, які зазнали структурної кризи, занепаду промисловості або демографічного скорочення.

Відкритість регіональної економіки – рівень інтеграції регіону у міжнародні економічні процеси, що проявляється у розвитку зовнішньої торгівлі, інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва.

Виробничий потенціал регіону – сукупність матеріальних, трудових, технологічних та інфраструктурних ресурсів, які можуть бути використані для економічного розвитку території.

Відновлювальний розвиток територій – стратегія розвитку регіонів, спрямована на модернізацію економіки, відновлення інфраструктури та підвищення якості життя населення після економічних або соціальних криз.

Взаємодія регіонів – система економічних, соціальних та інституційних зв'язків між регіонами, що сприяє обміну ресурсами, досвідом та інноваціями.

Внутрішній ринок Європейського Союзу – економічний простір ЄС, у межах якого забезпечується вільний рух товарів, послуг,

капіталу та робочої сили, що впливає на розвиток регіонів та їхню конкурентоспроможність.

Відповідальність у реалізації регіональної політики – принцип управління, що передбачає чіткий розподіл повноважень і обов'язків між інституціями ЄС, національними урядами та регіональними органами влади під час реалізації програм розвитку.

Гармонізація регіонального розвитку – процес узгодження економічних, соціальних та територіальних аспектів розвитку різних регіонів з метою зменшення диспропорцій та забезпечення збалансованого просторового розвитку в межах держави або інтеграційного об'єднання.

Географічне положення регіону – просторове розташування території відносно інших регіонів, транспортних шляхів, ринків збуту, природних ресурсів і центрів економічної активності, що значною мірою визначає можливості соціально-економічного розвитку регіону.

Геоелектронічний потенціал регіону – сукупність економічних, природних, інфраструктурних і людських ресурсів території, які можуть бути використані для забезпечення її конкурентоспроможності у національному та міжнародному економічному просторі.

Геополітичні чинники регіонального розвитку – політичні та міжнародні обставини, що впливають на економічні та соціальні

процеси в регіонах, зокрема інтеграційні процеси, міжнародне співробітництво та геостратегічне положення територій.

Гранти Європейського Союзу – фінансова допомога, що надається Європейським Союзом на безповоротній основі для реалізації проектів у сфері економічного, соціального та територіального розвитку регіонів.

Громадянське суспільство – сукупність незалежних від держави громадських організацій, об'єднань та інституцій, які беруть участь у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку, зокрема через механізми партнерства та консультацій.

Глобалізація – процес посилення економічних, політичних і соціокультурних зв'язків між країнами та регіонами світу, що впливає на розвиток територій, їхню спеціалізацію, конкурентоспроможність та інтеграцію у світову економіку.

Галузева структура регіональної економіки – співвідношення різних галузей економічної діяльності у структурі господарства регіону, яке визначає його економічну спеціалізацію та потенціал розвитку.

Гнучкість регіональної політики – здатність механізмів та інструментів регіональної політики адаптуватися до змін соціально-економічної ситуації, потреб регіонів та нових викликів розвитку.

Господарський комплекс регіону – система взаємопов’язаних підприємств, галузей економіки та інфраструктури, що функціонують у межах певної території та забезпечують її економічний розвиток.

Децентралізація – процес передачі частини повноважень, ресурсів і відповідальності від центральних органів влади до регіональних та місцевих органів управління з метою підвищення ефективності управління територіальним розвитком.

Державна регіональна політика – система цілей, принципів та інструментів державного впливу, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, зменшення територіальних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності територій.

Диспропорції регіонального розвитку – значні відмінності у рівні економічного, соціального та інфраструктурного розвитку між окремими регіонами держави або інтеграційного об’єднання.

Диверсифікація регіональної економіки – процес розширення структури економічної діяльності регіону шляхом розвитку нових галузей і видів економічної діяльності з метою зменшення залежності від однієї галузі та підвищення стійкості економіки.

Дотації регіонам – фінансові ресурси, що надаються з державного або наднаціонального бюджету для підтримки соціально-економічного розвитку регіонів, особливо тих, що мають нижчий рівень економічного розвитку.

Депресивні регіони – території, які характеризуються тривалим економічним спадом, високим рівнем безробіття, скороченням виробництва та недостатнім рівнем інвестиційної активності.

Державне управління регіональним розвитком – діяльність органів державної влади, спрямована на планування, координацію та реалізацію політики соціально-економічного розвитку регіонів.

Демографічний потенціал регіону – сукупність демографічних характеристик населення регіону (чисельність, вікова структура, трудові ресурси), які впливають на можливості його соціально-економічного розвитку.

Державні інвестиційні програми – програми, що фінансуються за рахунок державного бюджету або коштів міжнародних організацій і спрямовані на розвиток інфраструктури, економіки та соціальної сфери регіонів.

Динаміка регіонального розвитку – зміни соціально-економічних показників розвитку регіонів у часі, що характеризують тенденції їх економічного зростання або спаду.

Економічна інтеграція – процес зближення та взаємопроникнення економік різних країн і регіонів через формування спільних ринків, гармонізацію політик та розвиток економічного співробітництва.

Економічна конвергенція – процес поступового зближення рівнів економічного розвитку різних регіонів або держав, що проявляється у зростанні доходів, продуктивності праці та рівня життя.

Економічний потенціал регіону – сукупність ресурсів (природних, трудових, фінансових, виробничих), які можуть бути використані для забезпечення економічного розвитку території.

Економічна спеціалізація регіону – переважний розвиток певних галузей або видів економічної діяльності, що визначають конкурентні переваги регіону.

Економічне зростання регіону – процес збільшення обсягів виробництва товарів і послуг, підвищення продуктивності праці та рівня доходів населення в межах певної території.

Ефективність регіональної політики – ступінь досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіонів у результаті реалізації програм і заходів державної або європейської регіональної політики.

Економічна інфраструктура – сукупність об'єктів і систем, що забезпечують функціонування економіки регіону, зокрема транспорт, енергетику, зв'язок, фінансові установи та логістичні мережі.

Екологічна складова регіонального розвитку – система заходів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки,

раціонального використання природних ресурсів та сталого розвитку територій.

Європейська інтеграція – процес політичного, економічного та правового зближення держав Європи, що передбачає формування спільних інституцій, ринку та політик, зокрема у сфері регіонального розвитку.

Європейський Союз (ЄС) – політико-економічне інтеграційне об'єднання європейських держав, діяльність якого спрямована на забезпечення економічного розвитку, політичної стабільності, соціальної згуртованості та сталого розвитку регіонів.

Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) – один із основних структурних фондів Європейського Союзу, створений для фінансової підтримки проєктів, спрямованих на зменшення диспропорцій між регіонами та стимулювання їхнього економічного розвитку.

Європейський соціальний фонд (ЄСФ) – фінансовий інструмент Європейського Союзу, що спрямований на підтримку зайнятості, розвиток людського капіталу, підвищення кваліфікації працівників та соціальну інтеграцію населення.

Європейська територіальна співпраця – один із напрямів політики згуртованості ЄС, спрямований на розвиток співробітництва між прикордонними, транснаціональними та міжрегіональними територіями.

Європейський інвестиційний банк – фінансова установа Європейського Союзу, яка надає кредити та інвестиційну підтримку для реалізації проєктів у сфері інфраструктури, інновацій, енергетики та регіонального розвитку.

Життєвий рівень населення – комплексний соціально-економічний показник, що характеризує рівень добробуту населення, доступ до матеріальних благ, послуг, освіти та охорони здоров'я.

Житлова інфраструктура регіону – сукупність житлових об'єктів, комунальних мереж та соціальних послуг, що забезпечують належні умови проживання населення в межах певної території.

Житлово-комунальне господарство – система підприємств і служб, що забезпечують функціонування житлового фонду та надання комунальних послуг населенню, включаючи водопостачання, тепlopостачання, енергозабезпечення та благоустрій територій.

Життєздатність регіону – здатність території забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток, ефективно використовувати наявні ресурси та адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Життєвий цикл регіонального проєкту – сукупність етапів реалізації проєкту регіонального розвитку, що включає планування, підготовку, фінансування, реалізацію, моніторинг та оцінку результатів.

Збалансований регіональний розвиток – процес гармонійного поєднання економічного зростання, соціального прогресу та екологічної безпеки на території регіону.

Зайнятість населення – участь працездатного населення у трудовій діяльності, що є важливим показником соціально-економічного розвитку регіонів.

Зовнішньоекономічні зв'язки регіону – система торговельно-економічних, інвестиційних та виробничих відносин регіону з іншими країнами або регіонами.

Зонування території – поділ території на функціональні зони залежно від їхнього економічного, соціального або природного призначення.

Зростання регіональної економіки – процес збільшення обсягів виробництва, інвестицій та доходів у межах певного регіону.

Залучення інвестицій – процес створення умов для притоку внутрішніх і зовнішніх інвестицій з метою розвитку економіки та інфраструктури регіону.

Законодавче забезпечення регіональної політики – система нормативно-правових актів, що регулюють формування та реалізацію державної та європейської політики регіонального розвитку.

Зональний розвиток – концепція регіонального розвитку, що передбачає формування спеціалізованих територій або економічних зон для стимулювання економічної активності.

Згуртованість (Cohesion) – принцип політики Європейського Союзу, спрямований на зменшення економічних, соціальних та територіальних диспропорцій між регіонами.

Зовнішні фактори розвитку регіону – чинники, що впливають на розвиток регіону ззовні, зокрема міжнародна торгівля, інтеграційні процеси та глобальні економічні тенденції.

Зміцнення конкурентоспроможності регіонів – процес підвищення здатності регіонів ефективно конкурувати на внутрішньому та міжнародному ринках.

Зелений розвиток регіонів – модель розвитку, що передбачає поєднання економічного зростання з раціональним використанням природних ресурсів та зменшенням негативного впливу на довкілля.

Інвестиції – фінансові, матеріальні або інтелектуальні ресурси, що вкладаються у розвиток економіки, інфраструктури чи соціальної сфери з метою отримання економічного або соціального ефекту.

Інвестиційна привабливість регіону – сукупність економічних, інституційних та інфраструктурних умов, що визначають здатність регіону залучати внутрішні та зовнішні інвестиції.

Інновації – нові або вдосконалені технології, продукти, послуги чи організаційні рішення, які впроваджуються для підвищення ефективності економічної діяльності та конкурентоспроможності регіону.

Інноваційний розвиток регіону – процес економічного зростання території, що ґрунтується на використанні новітніх технологій, наукових досліджень та інноваційної діяльності.

Інноваційна інфраструктура – сукупність установ, організацій та механізмів (технопарків, інноваційних центрів, наукових лабораторій), які забезпечують створення та впровадження інновацій у регіональну економіку.

Інституційне забезпечення регіональної політики – система органів влади, установ та організацій, які беруть участь у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку.

Інтеграція регіонів – процес посилення економічних, соціальних та інституційних зв'язків між регіонами в межах держави або інтеграційного об'єднання.

Інфраструктура регіону – сукупність об'єктів і систем, що забезпечують функціонування економіки та життєдіяльність населення (транспорт, зв'язок, енергетика, соціальні установи).

Інституції Європейського Союзу – органи управління ЄС, що забезпечують формування та реалізацію спільних політик, у тому числі політики згуртованості та регіонального розвитку.

Індекс регіонального розвитку – узагальнений показник, який використовується для оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону на основі системи статистичних індикаторів.

Конвергенція регіонів – процес поступового зближення рівнів соціально-економічного розвитку різних регіонів.

Конкурентоспроможність регіону – здатність регіону забезпечувати стабільне економічне зростання, високий рівень зайнятості та привабливість для інвестицій.

Когезійна політика (політика згуртованості) – система заходів Європейського Союзу, спрямованих на зменшення економічних, соціальних і територіальних диспропорцій між регіонами.

Кластер – територіальна концентрація взаємопов'язаних підприємств, установ, наукових організацій та інфраструктури, які функціонують у певній галузі та взаємодіють для підвищення конкурентоспроможності.

Кластерна політика – комплекс заходів, спрямованих на підтримку формування та розвитку кластерів як інструменту економічного розвитку регіонів.

Координація регіональної політики – процес узгодження дій різних органів влади та інституцій для ефективної реалізації програм регіонального розвитку.

Капітальні інвестиції – інвестиції у створення або модернізацію основних засобів (будівель, споруд, обладнання), що сприяють економічному розвитку територій.

Кооперація регіонів – співробітництво між регіонами з метою реалізації спільних економічних, інфраструктурних або соціальних проєктів.

Кредитні ресурси – фінансові кошти, що надаються банками або фінансовими установами для реалізації інвестиційних або інфраструктурних проєктів.

Культурний потенціал регіону – сукупність культурних ресурсів території (історичних пам'яток, традицій, культурних інституцій), що можуть використовуватися для соціально-економічного розвитку.

Координаційні механізми – інструменти взаємодії між різними рівнями влади та інституціями під час реалізації політики регіонального розвитку.

Картування регіонального розвитку – процес аналізу та візуалізації просторових соціально-економічних показників для оцінки стану розвитку територій.

Критерії фінансування регіонів – система показників, за якими визначається обсяг фінансової підтримки регіонів у межах політики згуртованості ЄС.

Концепція регіонального розвитку – стратегічний документ або система ідей, що визначає основні напрями та пріоритети розвитку регіону.

Комплексний розвиток територій – підхід до регіонального розвитку, що передбачає одночасне вирішення економічних, соціальних, екологічних та інфраструктурних завдань.

Локальний розвиток – процес соціально-економічного розвитку на рівні місцевих громад або територіальних громад із використанням їхнього внутрішнього потенціалу.

Людський капітал – сукупність знань, навичок, освіти та професійного досвіду населення, які визначають можливості економічного розвитку регіону.

Логістична інфраструктура – система транспортних, складських та інформаційних мереж, що забезпечують ефективне переміщення товарів і послуг.

Лідерство регіонів – здатність окремих регіонів виступати центрами економічного зростання та інновацій у межах держави або інтеграційного простору.

Лінійні об'єкти інфраструктури – інженерні споруди протяжного характеру (дороги, трубопроводи, лінії електропередач), що забезпечують функціонування економіки регіону.

Локальні ініціативи розвитку – проекти або програми, ініційовані місцевими громадами або органами самоврядування для вирішення соціально-економічних проблем території.

Ландшафтний потенціал регіону – природні та екологічні ресурси території, які можуть бути використані для розвитку туризму, рекреації та сталого розвитку.

Лібералізація економічної діяльності – процес зменшення адміністративних обмежень і державного регулювання з метою стимулювання економічної активності та підприємництва.

Макрорегіон – велика територіальна одиниця, що об'єднує кілька регіонів або держав і характеризується спільними економічними, соціальними та географічними особливостями розвитку.

Макроекономічна стабільність – стан економіки, за якого забезпечується стабільність основних макроекономічних показників (інфляції, зайнятості, економічного зростання), що створює сприятливі умови для регіонального розвитку.

Місцеве самоврядування – система органів влади на місцевому рівні, що здійснюють управління територіальними громадами та забезпечують реалізацію політики місцевого розвитку.

Міжрегіональне співробітництво – форма взаємодії між регіонами різних держав або в межах однієї країни з метою реалізації спільних економічних, соціальних та інфраструктурних проєктів.

Міжнародна технічна допомога – фінансова, консультаційна або експертна підтримка, що надається міжнародними організаціями або інституціями для розвитку економіки, інфраструктури та інституційного потенціалу регіонів.

Механізми регіональної політики – система інструментів, методів і процедур, за допомогою яких здійснюється реалізація політики регіонального розвитку.

Моніторинг регіонального розвитку – систематичний процес збору, аналізу та оцінки інформації щодо стану та динаміки соціально-економічного розвитку регіонів.

Модернізація регіональної економіки – процес оновлення економічної структури регіону шляхом впровадження нових технологій, підвищення ефективності виробництва та розвитку інновацій.

Модель регіонального розвитку – теоретична або практична концепція організації економічного та соціального розвитку території.

Мобільність робочої сили – здатність населення змінювати місце роботи або проживання з метою працевлаштування, що впливає на функціонування регіональних ринків праці.

Міграційні процеси – переміщення населення між регіонами або державами, що впливають на демографічну структуру та економічний розвиток територій.

Місцеві бюджети – фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, що використовуються для фінансування програм соціально-економічного розвитку територій.

Національна регіональна політика – система заходів, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів держави.

Нерівномірність регіонального розвитку – відмінності у рівні економічного та соціального розвитку різних регіонів, що проявляються у доходах населення, рівні зайнятості та інфраструктурному забезпеченні.

Наднаціональне управління – форма управління, за якої частина повноважень передається міжнародним організаціям або інтеграційним об'єднанням, таким як Європейський Союз.

Науково-технічний потенціал регіону – сукупність наукових установ, дослідницьких центрів, інноваційних підприємств та кваліфікованих кадрів, які забезпечують розвиток інноваційної діяльності.

Нормативно-правове забезпечення регіональної політики – система законів, нормативних актів і правових механізмів, що

регулюють процес формування та реалізації політики регіонального розвитку.

Національні програми регіонального розвитку – державні програми, спрямовані на підтримку економічного зростання, модернізацію інфраструктури та підвищення якості життя населення в регіонах.

Населення регіону – сукупність жителів певної території, які формують трудовий, соціальний і демографічний потенціал регіону.

Натуральні ресурси регіону – природні ресурси території (земля, вода, корисні копалини, лісові ресурси), що можуть використовуватися для економічного розвитку.

Нове регіональне управління – сучасний підхід до управління регіональним розвитком, що передбачає використання інноваційних управлінських методів, партнерства та участі громадськості.

Низькорозвинені регіони – регіони з відносно низьким рівнем економічного розвитку, які потребують додаткової фінансової та інституційної підтримки.

Операційна програма – стратегічний документ, що визначає напрями використання фінансових ресурсів Європейського Союзу для реалізації цілей регіональної політики.

Органи регіонального управління – державні або місцеві інституції, відповідальні за формування та реалізацію політики регіонального розвитку.

Оцінка ефективності регіональної політики – процес аналізу результатів реалізації програм і заходів регіонального розвитку з метою визначення їхньої результативності.

Організаційні механізми регіональної політики – система структур, процедур та інституцій, що забезпечують реалізацію програм регіонального розвитку.

Освоєння територій – процес економічного та соціального розвитку нових або малорозвинених територій.

Оптимізація територіального розвитку – процес удосконалення структури використання території з метою підвищення ефективності її економічного та соціального функціонування.

Орієнтація на сталий розвиток – принцип регіональної політики, що передбачає забезпечення економічного зростання з урахуванням соціальних потреб і збереження довкілля.

Об'єднані територіальні громади – форма адміністративно-територіальної організації місцевого самоврядування, створена шляхом добровільного об'єднання кількох громад для підвищення ефективності управління та розвитку територій.

Об'єкти регіональної інфраструктури – підприємства, установи та інженерні споруди, що забезпечують функціонування економіки та соціальної сфери регіону.

Обсяг інвестицій у регіон – сукупний розмір фінансових ресурсів, вкладених у розвиток економіки, інфраструктури та соціальної сфери певної території.

Організаційна структура управління регіоном – система органів влади та управлінських інституцій, що забезпечують реалізацію політики регіонального розвитку.

Оновлення регіональної економіки – процес модернізації виробництва, інфраструктури та управлінських механізмів з метою підвищення конкурентоспроможності регіону.

Партнерство (Principle of Partnership) – один із базових принципів реалізації регіональної політики Європейського Союзу, який передбачає тісну співпрацю між органами влади різних рівнів (європейського, національного, регіонального та місцевого), а також залучення соціально-економічних партнерів, громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін до процесу планування, реалізації та моніторингу програм регіонального розвитку.

Період програмування – встановлений Європейським Союзом часовий проміжок, у межах якого здійснюється планування, фінансування та реалізація програм і проєктів регіонального розвитку за рахунок структурних та інвестиційних фондів ЄС. Традиційно

програмний період триває сім років (наприклад, 2014–2020, 2021–2027).

Периферійні регіони – території, що характеризуються віддаленістю від економічних центрів, недостатнім рівнем інфраструктурного розвитку, нижчим рівнем економічної активності та обмеженим доступом до ринків. Регіональна політика ЄС спрямована на зменшення диспропорцій у розвитку таких територій шляхом фінансової підтримки та реалізації спеціальних програм.

Планування регіонального розвитку – процес визначення стратегічних цілей, пріоритетів та інструментів соціально-економічного розвитку регіонів, що здійснюється на основі аналізу їхнього потенціалу, ресурсів та потреб. У рамках регіональної політики ЄС планування реалізується через програмні документи, стратегії та операційні програми.

Політика згуртованості ЄС (Cohesion Policy) – комплекс заходів, спрямованих на зменшення економічних, соціальних та територіальних диспропорцій між регіонами Європейського Союзу. Вона реалізується через фінансові інструменти ЄС, зокрема структурні фонди та Фонд згуртованості.

Принцип додатковості (Additionality) – принцип регіональної політики ЄС, відповідно до якого фінансова допомога Європейського Союзу має доповнювати, а не замінювати національні та регіональні інвестиції у розвиток територій.

Принцип субсидіарності – принцип функціонування Європейського Союзу, згідно з яким рішення повинні прийматися на якомога ближчому до громадян рівні влади, а втручання інституцій ЄС здійснюється лише у випадках, коли цілі не можуть бути досягнуті на національному чи регіональному рівні.

Програмування – системний процес планування використання фінансових ресурсів Європейського Союзу для реалізації цілей регіональної політики, який включає підготовку стратегічних документів, визначення пріоритетів фінансування, розробку операційних програм та механізмів контролю їх виконання.

Проект регіонального розвитку – комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення конкретних соціально-економічних проблем території або стимулювання її розвитку, що реалізується за підтримки фінансових інструментів ЄС або національних програм.

Публічне управління регіональним розвитком – система організаційних, правових та управлінських механізмів, за допомогою яких органи державної влади та місцевого самоврядування забезпечують реалізацію стратегій і програм регіонального розвитку.

Регіональна політика ЄС – система цілей, інструментів і заходів Європейського Союзу, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та зменшення міжрегіональних диспропорцій.

Регіональний розвиток – процес якісних і кількісних змін у соціально-економічній, екологічній та інституційній сферах регіону, спрямований на підвищення рівня життя населення.

Регіон – територіальна одиниця в межах держави або інтеграційного об'єднання, що характеризується спільністю економічних, соціальних, природних або культурних ознак.

Регіональні диспропорції – відмінності у рівнях економічного розвитку, зайнятості, доходів та якості життя між різними регіонами.

Регіональна згуртованість – принцип політики ЄС, що передбачає зменшення соціально-економічних і територіальних відмінностей між регіонами.

Регіональна конвергенція – процес зближення рівнів економічного розвитку та добробуту між менш розвиненими та більш розвиненими регіонами.

Регіональна стратегія розвитку – довгостроковий документ, що визначає цілі, пріоритети та інструменти розвитку регіону.

Регіональне програмування – процес розроблення та реалізації програм і проєктів, спрямованих на досягнення цілей регіонального розвитку.

Регіональна конкурентоспроможність – здатність регіону ефективно використовувати свої ресурси для залучення інвестицій, розвитку бізнесу та підвищення добробуту населення.

Регіональні інвестиції – фінансові вкладення в економіку, інфраструктуру та соціальну сферу регіону з метою його розвитку.

Регіональні фонди ЄС – фінансові інструменти Європейського Союзу, призначені для підтримки економічного розвитку та вирівнювання регіональних диспропорцій.

Регіональна інноваційна система – сукупність інституцій, підприємств і організацій у межах регіону, що забезпечують створення, поширення та використання інновацій.

Регіональне управління – система органів, механізмів і процедур, за допомогою яких здійснюється управління розвитком регіону на різних рівнях влади.

Регіональна інтеграція – процес економічного, соціального та політичного зближення регіонів у межах держави або міждержавного об'єднання.

Регіональні кластери – територіально зосереджені групи взаємопов'язаних підприємств, установ та організацій, які взаємодіють для підвищення конкурентоспроможності регіону.

Субсидіарність – принцип функціонування Європейського Союзу, відповідно до якого рішення приймаються на найближчому до громадян рівні влади за умови ефективності їх реалізації.

Структурна політика ЄС – комплекс заходів Європейського Союзу, спрямованих на підтримку розвитку відсталих регіонів і скорочення соціально-економічних диспропорцій.

Структурні фонди ЄС – фінансові інструменти ЄС, які забезпечують фінансування програм регіонального розвитку та підвищення економічної згуртованості.

Сталий розвиток регіону – збалансований процес економічного зростання, соціального прогресу та екологічної безпеки на регіональному рівні.

Соціально-економічний розвиток регіону – процес покращення економічних показників і соціальних умов життя населення в межах певної території.

Смарт-спеціалізація – стратегічний підхід до розвитку регіону, що передбачає концентрацію ресурсів на пріоритетних інноваційних напрямках.

Секторальна політика – державна або наднаціональна політика, спрямована на розвиток окремих галузей економіки.

Соціальна згуртованість – рівень інтеграції суспільства, що характеризується рівними можливостями, доступом до ресурсів і відсутністю соціальної ізоляції.

Система регіонального управління – сукупність органів влади, інституцій та механізмів, що забезпечують управління розвитком регіону.

Стратегічне планування розвитку регіону – процес визначення довгострокових цілей і напрямів розвитку території та шляхів їх досягнення.

Синергія регіонального розвитку – ефект підвищення результативності розвитку регіону за рахунок взаємодії різних факторів і суб'єктів.

Скорочення регіональних диспропорцій – процес зменшення відмінностей у рівнях розвитку між регіонами.

Стійкість регіону – здатність регіону адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів та швидко відновлюватися після криз.

Сільські території – території з низькою щільністю населення, де домінує аграрна діяльність і специфічна соціально-економічна структура.

Спільна аграрна політика ЄС (CAP) – політика ЄС, спрямована на підтримку сільського господарства, розвиток сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки.

Територіальна згуртованість – принцип політики ЄС, спрямований на гармонійний розвиток усіх територій і зменшення просторових диспропорцій.

Територіальний розвиток – процес змін у просторовій організації економіки, населення та інфраструктури.

Транскордонне співробітництво – взаємодія прикордонних регіонів різних держав у реалізації спільних проєктів розвитку.

Територіальна політика – сукупність заходів держави або ЄС щодо управління розвитком територій.

Територіальна диференціація – відмінності у рівнях розвитку та ресурсному забезпеченні різних територій.

Технічна допомога ЄС – форма підтримки, що включає експертні консультації, навчання та інституційне зміцнення для реалізації програм.

Територіальна громада – сукупність жителів, об'єднаних спільним проживанням у межах адміністративної одиниці та правом на місцеве самоврядування.

Територіальне планування – процес визначення напрямів використання територій з урахуванням економічних, соціальних і екологічних факторів.

Територіальна конкурентоспроможність – здатність території залучати ресурси, інвестиції та забезпечувати високий рівень життя населення.

Транснаціональне співробітництво – взаємодія регіонів різних країн у межах міжнародних програм і стратегій розвитку.

Технологічний розвиток регіону – процес впровадження інновацій і сучасних технологій у господарську діяльність регіону.

Транспортна інфраструктура регіону – сукупність транспортних мереж і об'єктів, що забезпечують перевезення людей і вантажів.

Територіальна інтеграція – процес об'єднання територій у єдину економічну та соціальну систему.

Туристичний потенціал регіону – сукупність природних, культурних і економічних ресурсів, що можуть бути використані для розвитку туризму.

Трудові ресурси регіону – частина населення, здатна до економічної діяльності та залучена до виробництва товарів і послуг.

Управління регіональним розвитком – система організаційних, правових та економічних механізмів, за допомогою яких здійснюється планування, реалізація та контроль розвитку регіонів.

Урбанізація – процес зростання ролі міст і міського способу життя, що супроводжується концентрацією населення та економічної діяльності в міських територіях.

Урбаністичний розвиток – комплекс змін у міських територіях, спрямований на покращення інфраструктури, середовища проживання та економічної активності.

Узгодженість політик (policy coherence) – забезпечення взаємодії та несуперечності між різними напрямками політики ЄС і держав-членів.

Учасники регіональної політики – органи влади, бізнес, громадські організації та інші суб'єкти, що беруть участь у формуванні та реалізації регіонального розвитку.

Умови регіонального розвитку – сукупність економічних, соціальних, природних та інституційних факторів, що визначають можливості розвитку території.

Управлінські рішення в регіональній політиці – дії органів влади, спрямовані на досягнення стратегічних цілей розвитку регіонів.

Унітарна держава – форма державного устрою, за якої територія поділена на адміністративні одиниці без політичної самостійності.

Участь громадськості – залучення населення до процесів планування та реалізації регіональної політики.

Урівноважений територіальний розвиток – забезпечення пропорційного розвитку різних територій з урахуванням їхніх особливостей.

Управління проєктами регіонального розвитку – процес планування, організації та контролю реалізації проєктів у регіонах.

Угоди про партнерство з ЄС – стратегічні документи, що визначають напрями співпраці та фінансування між ЄС і державами.

Уразливі регіони – території, що характеризуються низьким рівнем розвитку або високою залежністю від зовнішніх факторів.

Уніфікація регіональної політики – процес приведення підходів і механізмів розвитку регіонів до спільних стандартів.

Управління ресурсами регіону – система заходів щодо ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів.

Фінансування регіонального розвитку – процес забезпечення фінансовими ресурсами програм і проєктів розвитку регіонів.

Фінансові інструменти ЄС – механізми надання коштів (гранти, кредити, гарантії), спрямовані на реалізацію політики згуртованості.

Фіскальна децентралізація – передача фінансових повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих органів.

Фонд регіонального розвитку ЄС – один із ключових інструментів ЄС, спрямований на підтримку економічного розвитку регіонів.

Фінансова спроможність регіону – здатність регіону формувати та ефективно використовувати фінансові ресурси.

Функціональні території – території, об'єднані спільними економічними зв'язками, незалежно від адміністративних меж.

Фактори регіонального розвитку – умови та ресурси, що впливають на розвиток територій.

Формування регіональної політики – процес визначення цілей, пріоритетів та інструментів розвитку регіонів.

Фінансовий контроль у регіональній політиці – система перевірки ефективності використання коштів.

Фонд згуртованості ЄС – фінансовий інструмент ЄС, спрямований на підтримку держав із нижчим рівнем доходу.

Фінансова децентралізація – розширення фінансової автономії місцевих органів влади.

Фінансове планування регіону – процес прогнозування та розподілу фінансових ресурсів.

Фінансові ризики регіону – можливі загрози втрати або неефективного використання ресурсів.

Фонд соціального розвитку ЄС – інструмент підтримки зайнятості, освіти та соціальної інтеграції.

Формування бюджетів розвитку – процес складання бюджетів, спрямованих на реалізацію інвестиційних проєктів.

Хартія місцевого самоврядування – міжнародний документ, що визначає основні принципи організації та функціонування місцевої влади.

Холістичний підхід до регіонального розвитку – комплексний підхід, що враховує економічні, соціальні, екологічні та інституційні аспекти розвитку.

Характеристика регіону – сукупність показників, що описують економічний, соціальний та природний стан території.

Хронічно депресивні регіони – території, що тривалий час перебувають у стані економічного спаду.

Хвильова теорія розвитку регіонів – концепція, що пояснює циклічність економічного розвитку територій.

Холдингова структура в регіоні – форма організації бізнесу, що об'єднує підприємства в межах території.

Хмарні технології в управлінні регіоном – використання цифрових сервісів для управління даними та процесами розвитку.

Характер трудових ресурсів – сукупність якісних характеристик робочої сили регіону.

Хаб регіонального розвитку – центр концентрації інновацій, інвестицій та співпраці.

Харчова безпека регіону – здатність регіону забезпечити населення якісними продуктами харчування.

Хімічна промисловість регіону – галузь економіки, що впливає на спеціалізацію та розвиток території.

Характер інфраструктури регіону – рівень розвитку транспортної, соціальної та інженерної інфраструктури.

Хронологія регіонального розвитку – послідовність етапів формування та трансформації регіону.

Холістичне управління територіями – управління розвитком територій із врахуванням взаємозв'язку всіх сфер.

Характер економічного потенціалу регіону – сукупність можливостей для економічного зростання та розвитку території.

Шляхи регіонального розвитку – сукупність напрямів і механізмів, за допомогою яких забезпечується досягнення стратегічних цілей розвитку регіону.

Швидкість економічного зростання регіону – темп зміни основних соціально-економічних показників території за певний період часу.

Широка участь стейкхолдерів – залучення різних груп зацікавлених сторін до процесу формування та реалізації регіональної політики.

Шкала регіонального розвитку – система показників і критеріїв, що використовується для оцінювання рівня розвитку регіонів.

Шоківі впливи на регіон – раптові зовнішні або внутрішні фактори, що суттєво впливають на соціально-економічний стан території.

Юридичне забезпечення регіональної політики – система нормативно-правових актів, що регулюють процес формування та реалізації регіонального розвитку.

Юрисдикція органів регіонального управління – визначені законодавством повноваження органів влади щодо управління розвитком територій.

Юридичні інструменти регіональної політики – правові механізми, що використовуються для реалізації стратегій і програм розвитку регіонів.

Юридична відповідальність у сфері регіонального розвитку – обов’язок суб’єктів управління нести відповідальність за порушення законодавства у сфері регіональної політики.

Юридичний статус регіону – визначене законодавством правове становище регіону в системі адміністративно-територіального устрою.

Якість життя населення регіону – комплексна характеристика умов проживання, що включає рівень доходів, доступ до послуг, екологічний стан і соціальну безпеку.

Якісні показники регіонального розвитку – індикатори, що відображають нематеріальні аспекти розвитку, зокрема рівень освіти, здоров’я та соціального добробуту.

Ядро економічного розвитку регіону – ключова галузь або група підприємств, що формують основу економіки території.

Якісне управління регіональним розвитком – ефективне використання управлінських інструментів для досягнення стратегічних цілей регіону.

Явища регіонального розвитку – сукупність процесів і тенденцій, що відбуваються в економічній, соціальній та просторовій системах регіону.